

Аналітично-довідковий збірник

САМОРЕГУЛЯЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З досвіду роботи Комісії з журналістської етики

Видання друге

Аналітично-довідковий збірник

**Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи
Комісії з журналістської етики**

Видання друге

Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: Аналітично-довідковий збірник / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куц, М. Дворового, О. Погорелова. – Видання друге, доповнене. – К., 2023. – 138 с.

У виданні розкрито особливості саморегуляції українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. Збірник містить найважливіші рішення Комісії з журналістської етики, присвячені діяльності журналістів та медіа у період після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Тут також представлено юридичні аспекти діяльності журналістів під час війни, розкрито питання журналістських стандартів, гендерної рівності, а також роз'яснено специфіку діяльності Комісії під час дії воєнного стану.

Для журналістів, керівників медіа, студентів і викладачів факультетів журналістики, а також для споживачів інформації – читачів, слухачів, глядачів.

Ця, друга, редакція Посібника видана за підтримки Центру прав людини ZMINA та Представництва Freedom House в Україні в рамках проєкту «Підтримка захисників свободи слова і вираження поглядів в Україні під час конфлікту».

ЗМІСТ

Вступне слово до першого видання <i>Андрій Куликов, голова Комісії з журналістської етики, співзасновник «Громадського радіо»</i>	2
Вступне слово до другого видання <i>Тетяна Печончик, голова Центру прав людини ZMINA, учасниця Комісії з журналістської етики</i>	5
Про Комісію з журналістської етики	8
Розділ 1. Заяви та рекомендації Комісії з журналістської етики	11
Розділ 2. 15 найважливіших рішень КЖЕ після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року	48
Розділ 3. Юридичні аспекти діяльності журналістів під час війни <i>Максим Дворовий, юрист Лабораторії цифрової безпеки та Комісії з журналістської етики</i>	103
Розділ 4. Робота Комісії з журналістської етики під час воєнного стану в Україні <i>Олексій Погорелов, президент Української асоціації медіа бізнесу, член Комісії з журналістської етики</i>	112
Розділ 5. Гендерна рівність в українських медіа під час війни <i>Ліза Кузьменко, голова ГО «Жінки в медіа», членкиня Комісії з журналістської етики</i>	119
Розділ 6. Етичні дилеми та журналістські стандарти під час війни. Практичні приклади <i>Ліна Куц, перша секретар Національної спілки журналістів України, членкиня Комісії з журналістської етики</i>	125
Додаток 1. Результати дослідження КЖЕ	132
Додаток 2. Кодекс етики українського журналіста	135

ВСТУПНЕ СЛОВО ДО ПЕРШОГО ВИДАННЯ

Андрій Куликов

голова Комісії з журналістської етики,
співзасновник «Громадського радіо»

Дуже хочеться ніколи більше не писати передмов до збірок про етичні стандарти журналістики під час війни. А написати потрібно. Бо дотримання професійних стандартів під час війни – один зі способів перемогти.

Чому я почав з етичних стандартів, а перейшов на професійні? Для мене їхнє значення однаково важливе, а може, і взагалі однакове. Суть професійних стандартів – правдива і вчасна інформація. Наша аудиторія потребує саме правдивої і вчасної інформації. Інакше ми виявляємо неповагу до тих, хто залежить від нашої роботи. Правдива і вчасна інформація рятує життя. Брехня і поспіх або, навпаки, затримка повідомлення занапащають життя.

Суть професійних стандартів – правдива і вчасна інформація. Наша аудиторія потребує саме правдивої і вчасної інформації. Інакше ми виявляємо неповагу до тих, хто залежить від нашої роботи. Правдива і вчасна інформація рятує життя. Брехня і поспіх або, навпаки, затримка повідомлення занапащають життя

Вибір простий – хочеш зберегти Україну, хочеш вберегти українців та українців – доклади усіх своїх професійних знань, щоб сповістити їх про небезпеку, про загрозу. Доклади уможливлених професійними стандартами та навичками здатностей і здібностей, щоб показати, як можна з успіхом використати набутий досвід для перемоги. Покажи, як виживати для того, щоб вижили інші. Щоб вижило якомога більше з нас. Бо ще ж так багато роботи після перемоги.

Пропонована вам збірка містить перші результати роботи Комісії з журналістської етики в часи повномасштабного російського вторгнення в Україну. Саме – перші. Бо до закінчення цього вторгнення далеко. Але буде ближче з кожним випадком, коли ми дотримуємось стандартів. І, на жаль, буде далі, якщо ми стандартами нехтуватимемо. Суть агресії, проте, не зміниться. Тому читайте уважно. Тут не рецепти – як діяти в кожному випадку. Випадків надто багато. Тут саме способи, в які ми маємо вистояти і здобути перемогу. Різноманітні за формами, вони однакові за суттю: вірність засадам професії, турбота про безпеку аудиторії. А обізнаність і є безпека.

І якщо колись у вас виникне сумнів – чи правильно в такий скрутний час дотримуватись етичних стандартів, поставте собі найпростіше запитання: а чи захочете ви, щоб вас вводили в оману? Відповідь має переконати в тому, що етичні стандарти мають значення. Неспростовне і переможне. Бо правда здатна допомогти розрахувати сили так, що поразка просто неможлива. Віра в перемогу – могутнє знаряддя. Знання – як перемогти – не лише вказує напрямок руху, а й визначає результат.

***Брехати задля перемоги,
приховувати правду – так само
згубно, як вводити в оману
заради будь-якої іншої мети,
якою шляхетною вона б не
видавалась***

Брехати задля перемоги, приховувати правду – так само згубно, як вводити в оману заради будь-якої іншої мети, якою шляхетною вона б не видавалась. Бо психологічний шок, коли дізнаєшся правду після того, як вірив у приємне, але неправдиве, набагато сильніший, ніж в іншому разі. А коли правду дізнаєшся якомога швидше, маєш більше часу на те, щоб упоратися з шоком. І замовчувати те, що нам зараз перешкоджає найплідніше виборювати перемогу, теж згубно. Бо тоді доведеться винаходити і пояснювати причини мовчанки. А таких немає й не повинно бути.

Термін «етика» часто вживається як визначення норм поведінки, сукупності моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Ця збірка – про журналістську етику. Дотримуються або не дотримуються її порівняно небагато людей, а саме ті, хто працюють у нашій гільдії. Наслідки дотримання чи недотримання відчуває абсолютна більшість із нас, бо більшість із нас споживає виготовлений за правилами чи проти правил продукт. Тому ця збірка важлива. Бо після перемоги ми матимемо подивитись одні одним у вічі. І не відвести погляд.

ВСТУПНЕ СЛОВО ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Тетяна Печончик

голова Центру прав
людини ZMINA, учасниця
Комісії з журналістської
етики

«Першою жертвою війни стає правда» – універсальна формула, яка стосується усіх збройних конфліктів. Однак, якою б гіркою не була ця правда, важливо не замовчувати її, а з другого боку – не вигадувати того, чого нема, і не видавати бажане за дійсне

Війна є часом великих випробувань для журналістики. Журналісти гинуть і отримують поранення на фронті, стають жертвами насильницьких викрадень і катувань, велика кількість медіа змушені закриватися і припиняти роботу через фінансові труднощі, а окупанти блокують саму можливість сигналу на підконтрольних їм територіях.

Однак не меншим викликом для ЗМІ стає сама можливість розповісти правду під час війни, коли кожне слово доводиться ретельно вивіряти й зважувати, адже від цих слів у прямому сенсі може залежати чиєсь життя.

Звісно, умови воєнного часу накладають об'єктивні обмеження на свободу слова. Не повідомляти оперативні деталі пересування військ, техніки, влучань і руйнувань після ударів ворога, не показувати обличчя бійців, не розповідати про заплановані, відкладені чи скасовані операції, про військові частини, методику і тактику їхніх дій тощо. І це зрозуміло.

Але як бути із викриттям зловживань посадовців чи недоліків у роботі влади? У цьому випадку багато журналістів вмикають самоцензуру, аби «не лити воду на млин ворога» і не давати приводів для ворожої пропаганди.

«Першою жертвою війни стає правда» – універсальна формула, яка стосується усіх збройних конфліктів. Однак, якою б гіркою не була ця правда, важливо не замовчувати її, а з другого боку – не вигадувати того, чого нема, і не видавати бажане за дійсне. Для цього є декілька причин.

Перша із них – професійність і журналістські стандарти.

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події – це найперший обов'язок журналіста, говорить Кодекс етики українського журналіста.

Професійні журналістські стандарти не передбачають відступу чи «дерогації», навіть в умовах війни чи надзвичайного стану. Навпаки, у такі найскладніші часи вага журналістського слова кратно зростає, дозволяє людям прийняти зважені рішення і зорієнтуватися у ситуації, яка загрожує життю та здоров'ю.

Чи сталася б аварія на ЧАЕС, якби не було радянської цензури, існувала б незалежна преса і суспільство знало б про

попередні аварії на подібних об'єктах? Скільки людей могли б зважено прийняти рішення та врятуватися від зайвих доз радіації, якби ЗМІ повідомили про аварію одразу?

А якщо перенестися у сьогоднішні дні, важливо не займатися «шапкозакиданням», що війну от-от виграємо, через місяць, два, до кінця весни, до кінця літа. Населення має отримувати зі ЗМІ адекватну і засновану на реальній оцінці сил інформацію, щоб приймати доленосні рішення: чи можна повертатися додому, куди діти підуть у школу, де шукати роботу. Дезінформація або видавання бажаного за дійсне може дорого вартувати й вести до розчарування через завищені очікування, які формують ЗМІ.

Друга причина говорити правду – поглиблення проблем через замовчування.

Після початку широкомасштабної агресії Росії проти України довелося чути від кількох антикорупційних активістів, що вони або припинили роботу, або працюють «у шухляду». Мовляв, зараз не час для викриттів, і треба заплющувати очі на те, з чим раніше миритися не можна було.

І справді, під час війни важлива єдність суспільства та влади у протистоянні зовнішньому агресору. Потрібна консолідація і спільна робота на захист країни.

Однак варто себе завжди запитувати: якою є ціна замовчування зловживань і сваволі?

Якщо це крадіжки на закупівлях захисного спорядження для армії, тоді ціна – це життя військових. Якщо це укриття, які існують тільки на папері, тоді ціна – це життя цивільного населення. Якщо це брехня посадовця в інтересах країни, то ціна – втрата довіри й підтримки партнерів. Якщо це злочини, катування російських військовополонених, то ціна – втрата обличчя і наслідування варварських практик ворога.

Визнавати проблеми й говорити про них навіть під час війни – це крок до їх вирішення, це ознака дорослого і відповідального суспільства.

Дезінформація або видавання бажаного за дійсне може дорого вартувати й вести до розчарування через завищені очікування, які формують ЗМІ

ПРО КОМІСІЮ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ

Комісія з журналістської етики (КЖЕ)

орган саморегуляції роботи журналістів та редакцій в Україні, який обговорює та пропонує вирішення конфліктних ситуацій у медіа шляхом розгляду скарг від споживачів інформації. Наше завдання – сприяння дотриманню професійних етичних стандартів в українських медіа та формуванню запиту суспільства на якісну журналістику

Чому Комісії з журналістської етики можна довіряти?

Отримав осуд Комісії журналістської етики за статтю. Я поважаю рішення цієї незалежної інституції і пропоную всім уважно перечитати повний висновок комісії та обох експертів.

Борис Давиденко, експлоативний редактор «Ліга.Нет», головний редактор Forbes Ukraine, 25 жовтня 2021 р.

Офіційна відповідь «Радіо НВ» щодо інциденту в ефірі за 10 вересня 2020 року: «Радіо НВ» засуджує будь-які прояви ксенофобії, нетерпимості та дискримінації та завжди пропагує у своєму ефірі толерантність й інклюзивність... «Радіо НВ» та Сергій Притула особисто дякують Комісії з журналістської етики за пильність та професіоналізм.

«Радіо НВ», 12 листопада 2020 р.

На якій підставі ДБР порушує справу проти журналіста? За публікацію нехай і контроверсійного відео? Оцінювати це має Комісія з журналістської етики...

Севгіль Мусаєва, головна редакторка «Української правди», 28 листопада 2021 р.

1. Упродовж 20 років ми допомагаємо формувати культуру професійної та чесної журналістики й відповідно утверджуємо довіру до ЗМІ та зміцнюємо принципи свободи слова в Україні.
2. Комісію було започатковано під час установчих зборів журналістської ініціативи «Журналісти – за чисті вибори» 2001 року.
3. КЖЕ офіційно зареєстрована як громадська організація з 2003 року.
4. Комісія з журналістської етики є членом Альянсу незалежних пресрад Європи (AIPCE) та Міжнародної мережі етичної журналістики (EJN). (21 жовтня 2022 року КЖЕ заявила про повне припинення свого членства в Альянсі незалежних пресрад Європи, оскільки участь Росії у цій організації ставить під сумнів її здатність відповідати заявленим цілям та суперечить цінностям етичної журналістики. Цю позицію, крім України, підтримали ще 9 країн і вийшли зі складу AIPCE. Врешті AIPCE виключив зі свого складу Росію. – Прим. ред.)
5. Ми діємо прозоро в межах та підставі Статуту та Кодексу етики українського журналіста.
6. До КЖЕ входить 15 осіб (забезпечує баланс думок) із визнаною репутацією та значним досвідом роботи: журналісти, медіаменеджери, викладачі факультетів журналістики, представники індустрії, медіаексперти, правозахисники.
7. Члени та членкині Комісії працюють на волонтерських засадах і проходять ротацію кожні 3 роки.
8. Із 2017 року другу каденцію поспіль Комісію очолює Андрій Куликов, відомий журналіст, теле- і радіоведучий. До 2017 року Комісію очолював Володимир Мостовий, засновник видання «Дзеркало тижня».

9. Наші постійні партнери: Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, Міжнародний фонд «Відродження», Офіс Ради Європи в Україні, Посольство Великої Британії в Україні, Посольство США в Україні, International Media Support та багато інших.
10. Нашій роботі довіряють українські медіа.

РОЗДІЛ 1
ЗАЯВИ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ
КОМІСІЇ
З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ
ЕТИКИ

I. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо словника воєнного часу

30 березня 2022 р.

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану

Рекомендації для журналістів від Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ

Війна
Збройна агресія
Вторгнення

Широкомасштабна війна Росії проти України поставила журналістів перед багатьма новими викликами. Значна кількість українських журналістів досі не мали досвіду висвітлення бойових дій та інших тем, пов'язаних із війною. Тому в редакціях виникало й виникає багато запитань щодо тих чи інших аспектів роботи журналістів в умовах воєнного стану. На особливу увагу заслуговує коректне використання термінології – адже і аудиторія по-різному сприймає новини, наприклад, щодо «взяття під контроль» певних територій.

Комісія з журналістської етики аналізує матеріали та надає практичні рекомендації, допомагаючи працівникам медіа відповідально висвітлювати нову для них тематику. Зокрема, Комісія вже поширила рекомендації щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану.

Важливими видаються також Рекомендації для журналістів від Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ.

Якісна професійна журналістика прагне насамперед до точного інформування аудиторії і відкидає кліше деструктивної російської пропаганди. В умовах війни ключового значення набуває вибір лексики та правильне використання термінів. Виходячи з цього, Комісія з журналістської етики підготувала рекомендації з використання «словника війни». Такі рекомендації допоможуть колегам правдиво висвітлювати події і водночас – роз'яснювати аудиторії те, що стоїть за рядками офіційних зведень та заяв.

Збройна агресія з боку РФ, інших держав або коаліції держав – широкомасштабне застосування воєнної сили проти України шляхом ведення бойових дій, блокади її портів, узбережжя, повітряного простору тощо, що супроводжуються інформаційно-психологічними та кібернетичними операціями проти України.

Відповідно до закону «Про оборону України» збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

1. вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
2. блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
3. напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
4. засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим вище діям, зокрема і значна участь третьої держави у таких діях;
5. дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення вищезазначених дій;
6. застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів.

Поняття «вторгнення» є вужчим і використовується для опису нападу збройних сил Росії на територію України. Тоді як поняття «збройна агресія» передбачає як вторгнення, так і дії, не пов'язані безпосередньо з перетином збройними силами державного кордону

Поняття «**вторгнення**» є вужчим і використовується для опису нападу збройних сил Росії на територію України. Тоді як поняття «**збройна агресія**» передбачає як вторгнення, так і дії, не пов'язані безпосередньо з перетином збройними силами державного кордону.

Важливо пам'ятати, що **війна** Росії проти України триває з 2014 року. А 24 лютого 2022 року розпочався новий етап цієї війни – **широкомасштабне вторгнення**. Тому, якщо в журналістському матеріалі не згадуються часові рамки, можна використовувати терміни «війна», «збройна агресія». Якщо в тексті важливо зазначити, що йдеться про події після 24 лютого 2022 р., – тоді краще застосовувати термін «широкомасштабне вторгнення».

Військовий – який стосується війська як силової структури або ж військовослужбовців: аташе, бюджет, шпиталь, дух, ешелон, завод, корабель, моряк, об'єкт, обов'язок, оркестр, парад, призов, радник, рапорт, статут, академія, база, виставка, дисципліна, медицина, могутність, організація, перевага, підготовка, присутність, служба, справа, таємниця, техніка, форма, хитрість, частина, виробництво, відомство, звання, планування, правило, співробітництво, спорядження, можливості, традиції.

Воєнний – який стосується війни, пов'язаний з нею: закон, конфлікт, напад, переворот, період, потенціал, режим, стан, час, авантюра, боротьба, доктрина, загроза, здобич, інтервенція, історія, катастрофа, небезпека, обстановка, операція, підтримка, політика, проблема, провокація, ситуація, випробування, вторгнення, втручання, питання, приготування, дії, події, зусилля, інтереси, плани.

Можливе паралельне вживання «військовий» і «воєнний» з такими словами: блок, союз, суд, трибунал, диктатура, допомога, історія, машина, наука, промисловість, стратегія, тактика, теорія, зіткнення, мистецтво, витрати, потреби, умови, цілі.

Військовий журналіст – це військовослужбовець або працівник, який перебуває в штаті інформаційно-медійних структур Міністерства оборони і Збройних Сил України та готує журналістські матеріали в рамках посадових обов'язків.

Воєнний журналіст – це цивільна особа, журналіст, який висвітлює події на війні.

Злочини та злочинці можуть бути як військовими, так і воєнними.

Воєнний злочин – свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни. Збірне поняття у міжнародному праві, що об'єднує групу серйозних порушень правил ведення бойових дій («закону війни») та норм і принципів міжнародного гуманітарного права, що вчиняється умисно або через грубу необережність.

Військовими злочинами визнаються передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними зборів.

Обстріли російськими окупантами мирних українських міст, насильство над цивільним населенням – це **воєнні злочини**. А дезертирство, умисне пошкодження військового майна чи невиконання наказу – **військові злочини**.

Окупанти
Загарбники
Терористи

Офіційне формулювання – «російські окупаційні війська». Водночас обидва терміни – «окупанти» і «загарбники» – є правильними. А до терміну «терористи» під час опису дій, які мають ознаки терористичних, варто додавати прикметник «російські»: *«Російські терористи захопили в заручники цивільних мешканців і не дозволяють їм залишити будинок»*.

Комісія з журналістської етики рекомендує працівникам медіа утримуватися від вживання образливих висловів, ненормативної лексики, якщо тільки це не виправдане контекстом, але і в цьому разі варто уникати частого використання такої мови.

Тимчасово окуповані території
Тимчасово захоплені території

Тимчасово окуповані території України – це територія України, що контролюється Росією внаслідок спроби анексії АР Крим, а також війни на сході України (Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»). Крим та окремі райони Донецької й Луганської областей є **тимчасово окупованими** територіями.

Якщо в журналістському матеріалі йдеться про широкомасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р., доцільно використовувати терміни **«тимчасове захоплення території російськими військами»**, **«тимчасово захоплені території»**, **«територія, яка тимчасово контролюється російськими військами»**.

Бойові дії
Воєнні дії

Бойові дії – форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів, інших сил і засобів для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно. Наприклад, використання підрозділів Збройних Сил України під час відсічі збройної агресії проти України. Також про бойові дії можемо говорити, коли йдеться про виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння).

Воєнні дії – організоване застосування військ, сил і засобів для воєнних операцій на суші, морі, в повітрі, космосі – в стратегічному та оперативному масштабах. Приклад: *«Міжнародний суд ООН у Гаазі зобов'язав Росію зупинити воєнні дії в Україні».*

Воєнні дії можуть вестися у формі кампаній, операцій, битв, ударів, боїв, систематичних бойових дій. Тобто бойові дії можуть бути частиною воєнних дій. В контексті широкомасштабної війни Росії проти України термін **«бойові дії»** доречно вживати, подаючи інформацію про ситуацію в конкретних регіонах, а **«воєнні дії»** – говорячи про війну загалом.

Бомбардування

Обстріл

Авіаналіт

Бомбардування – здійснюється ворогом за допомогою авіації шляхом скидання бомб та інших боєприпасів. Синонімами **«бомбардування»** можуть бути слова **«авіаналіт»** чи **«авіаудар»**.

Термін **«обстріл»** вживаємо, коли противник веде вогонь із артилерії, мінометів, реактивних систем залпового вогню, а також за допомогою ракетних комплексів. Також цей термін доречний, коли йдеться про вогонь, який веде противник зі стрілецької зброї та гранатометів.

Авіація **завдає удар**, а артилерія **веде вогонь**.

Крадіжка

Мародерство

Трофеї

Крадіжка – це таємне вилучення майна, непомітне для потерпілого: наприклад, крадіжка телефона з кишені. Коли йдеться про привласнення окупантами майна цивільних громадян, правильно вживати термін **«мародерство»**, а не **«крадіжка»**. Важливою ознакою мародерства є скоєння злочину шляхом насильства – а не шляхом обману, як крадіжка.

Мародерство не тільки розглядається як військовий злочин на рівні Кримінального кодексу України, але й визнається міжнародним правом як воєнний злочин міжнародного характеру. Цей злочин полягає в таємному або відкритому викраденні чи пограбуванні речей осіб, які зазнали тяжких поранень або померли на полі бою (враховуючи місцевість, що зазнала бомбардування або обстрілів). Також під мародерством можна розуміти розкрадання майна під час евакуації. Міжнародне право розглядає мародерство більш широко, що передбачає випадки використання безпорадного

стану мешканців певних територій під час бойових дій для пограбування та розбою.

Слово «**трофеї**» традиційно означає військову техніку, спорядження, зброю супротивника, здобуту в бою. Оскільки цей термін має позитивне забарвлення, його доречно використовувати під час опису успішних дій українських військових: *«Українські бійці звільнили від окупантів село на Миколаївщині і захопили трофеї»*.

Водночас Комісія вважає неприйнятним уживання цього слова стосовно майна цивільних осіб, награбованого російськими військовими або нечесними людьми, які грабують залишені квартири, будинки чи магазини.

II. Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни

4 травня 2022 р.

Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни

Понад два місяці українські медіа висвітлюють події широкомасштабної російської агресії проти України. Зокрема й аспекти, пов'язані з загибеллю військових та цивільних. Такі повідомлення часто мають сенсаційні заголовки, супроводжуються фотографіями вбитих або містять відео, де зафіксовано момент убивства чи його наслідки. Журналістські матеріали поширюються у соціальних мережах або на інших сайтах.

Усе це призводить до того, що в медіапросторі переважає контент, який містить сцени насильства.

Комісія з журналістської етики отримує запити про те, як висвітлювати загибель людей під час війни. Ми вітаємо той факт, що така дискусія розпочалася в журналістському середовищі, адже більшість працівників українських медіа не мають досвіду роботи з такими темами. У підготовлених рекомендаціях враховано практику окремих українських медіа, редакційні кодекси відомих світових медіа, а також настанови міжнародних журналістських та експертних організацій.

- Висвітлення подій війни з великими людськими жертвами неможливе без оприлюднення фактів загибелі людей. Перш ніж надавати своїй аудиторії таку інформацію, журналісти мають сформулювати мету такого

Неетично повідомляти про загибель людини раніше, ніж про це дізнаються її рідні. Якщо ви не впевнені, що родичам загиблого вже повідомили трагічну звістку, не подавайте зображення загиблих великим планом

матеріалу. Ви хочете проінформувати чи натиснути на емоції? Допомогти чи шокувати? Відео і фото можуть бути доказами скоєння російськими військовими воєнних злочинів і грубого порушення прав людини (наприклад, відео з тілами вбитих мирних людей на вулицях міста). В такому разі використання зображень загиблих виправдане метою поширення інформації про такі злочини і притягнення винних до відповідальності.

- Одну й ту саму інформацію можна повідомити в різний спосіб. Розповідаючи про жертв війни, журналістам недостатньо просто констатувати факт – потрібно дати аудиторії ширший контекст. Наприклад, зазначити, чому це сталося, як можна покарати винних, що вже робиться в цьому напрямі, чим можна допомогти тощо. Отже, ви виявляєте турботу про свою аудиторію, а не експлуатуєте її емоції.
- Неетично повідомляти про загибель людини раніше, ніж про це дізнаються її рідні. Якщо ви не впевнені, що родичам загиблого вже повідомили трагічну звістку, не подавайте зображення загиблих великим планом. Не називайте прізвище та ім'я загиблої людини до моменту офіційного повідомлення рідним.
- Використовуйте належну лексику: не «труп» і «мертві», а «тіла», «загиблі», «вбиті» люди. В інформаційних матеріалах не вживайте емоційно забарвлені слова і вислови – зосередьтеся на поданні фактів і контексту. Не допомагайте російській пропаганді, мета якої – посіяти паніку, страх, тривогу серед українців.
- Зважено підходьте до використання фото й відео, де зображені вбиті. Не зловживайте ілюстраціями та відео, де великим планом зображено наслідки насильства: кров, тіла жертв, їхні останні хвилини життя. Одна з найвиразніших ілюстрацій жорстоких масових убивств у Бучі – фото жіночої руки з червоним манікюром. У багатьох випадках в онлайн-медіа доцільно приховувати фото зі сценами вбивства людей, аби користувачі самі зробили вибір, натиснувши на покликання для перегляду.
- Багато українських медіа використовують контент із соціальних мереж. Зокрема й такий, який стосується загибелі людей. Неприпустимо подавати фото й відео з соціальних мереж без будь-якої перевірки. Журналісти мають звернутися щодо підтвердження загибелі до

Додаткову інформацію щодо висвітлення загибелі людей можна знайти в таких джерелах:

Пам'ятка для працівників ЗМІ щодо висвітлення бойових дій (об'єднаний Центр допомоги журналістам НСЖУ та НМПУ)

Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації
(Координатор проєктів ОБСЄ в Україні)

Права людини та масмедіа в Україні (Інститут журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка)

Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі»

офіційних чи інших джерел: поліції, місцевої влади, військової адміністрації, Міністерства оборони, родичів чи колег загиблого/загиблої. В разі, коли перевірити інформацію в умовах війни неможливо, це повинно бути зазначено в матеріалі.

- Краще менше. Не подавайте одразу багато фото з різних ракурсів, які ілюструють одну й ту саму новину про загибель людини чи багатьох людей. У більшості випадків достатньо однієї ілюстрації.
- Будь-яка людина заслуговує на повагу й гідність навіть після смерті. Відсутність одягу, поранення й каліцтва великим планом, фізіологічні деталі – неприпустимо, щоб ці подробиці на фото й відео можна було пов'язати з конкретною людиною. Журналіст завжди має альтернативу, як показати трагедію і залишитися в межах дотримання стандартів професійної етики.
- Багато українців активно шукають, переглядають і поширюють фото й відео, де великим планом зображені вбиті російські військові. Проте такий контент може негативно впливати на частину аудиторії, зокрема на неповнолітніх, тож журналістам варто шукати інші способи розповісти про масові втрати російської армії в Україні. Неважливо, як саме виглядають окупанти після смерті, – важливо те, що вони вже не зможуть убивати українців.
- Уникайте сенсаційності та клікбейту в заголовках, як-от: «Вулиці вкриті трупами: найжахливіші кадри звірств окупантів, 18+». Також потрібно уникати нагнітання негативу в бекграунді. В українських онлайн-медіа існує практика подавати покликання на схожі новини чи публікації. Наприклад, новина про поховання бійця ЗСУ може супроводжуватися покликаннями на повідомлення про похорон інших військових у цьому районі чи області або про резонансні смерті мирних мешканців. Це може знецінювати загибель людини, представляти її не як особистість із власною біографією, а як «одиницю статистики», створити враження про «конвеєр смерті», викликати безпорадність у аудиторії.
- Не використовуйте архівні фото чи відео із зображенням загиблих, яких можна упізнати для того, щоб проілюструвати сьогоднішню подію. Поважайте почуття рідних, які знову і знову бачитимуть загиблу близьку людину.

III. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо вживання стилістично забарвленої лексики в журналістських матеріалах про війну

27 травня 2022 р.

Заява КЖЕ щодо неприпустимості тиску і застосування подвійних стандартів до журналістів, які висвітлюють війну

До Комісії з журналістської етики звернулася Влада Дубик, студентка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, із запитанням щодо деяких термінів, які широко вживаються в матеріалах про війну.

«Чи варто журналістам уникати лексики на кшталт “орки”, “рашисти”, “рашизм” тощо? Така лексика стала вже загальноживаною, але все ж чи відповідає це професійним журналістським стандартам? Як бути з власними назвами “Росія/росія”, “Путін/путін”? Існує тенденція писати ці власні назви з маленької літери, але виходить, тепер постійно потрібно буде писати так навіть після завершення війни? Як усе-таки правильно у цій ситуації?» – запитує авторка звернення.

Стилістично забарвлена лексика – це потужний журналістський інструмент, який увиразнює текст та посилює вплив на читача. Журналісти використовують різні стилістичні прийоми для висловлення оцінкових суджень, які не підлягають спростуванню або доведенню їхньої правдивості.

Зазвичай такі слова і вирази вживаються в журналістській публіцистиці. В публіцистичних жанрах (авторська колонка, фейлетон, нарис та ін.) журналісти можуть уживати слова з негативним або позитивним відтінком, щоб висловити думку або ставлення до тих чи інших заяв, подій, явищ тощо. Тоді як в інформаційних жанрах переважає нейтральна лексика, а факти, судження і припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Упродовж останніх трьох місяців в українських медіа стилістично забарвлені слова і вирази часто трапляються не лише в публіцистичних жанрах, а і в заголовках новин: «Рашисти обстрілюють Миколаїв», «Пригоди «орків» у Чорнобаївці». Правомірність використання цієї лексики викликає дискусію в журналістському середовищі.

Ще один дискусійний момент – написання власних назв, пов’язаних із країною-агресором, із маленької літери

(«Росія/росія», «Путін/путін»). Частина українських медіа використовує цей прийом, зокрема й у інформаційних жанрах.

Комісія з журналістської етики проаналізувала практику вживання стилістично забарвленої лексики та підготувала відповідні рекомендації.

Щодо термінів «рашизм», «рашисти» та похідних від цих слів

У переважній більшості випадків ідеться про використання стилістично забарвлених синонімів до висловів «російсько-окупаційні війська», «російські загарбники», «військові країни агресора» тощо. Використання таких слів у журналістському матеріалі аж ніяк не дискримінує групу людей за національною ознакою. Йдеться не про приналежність до певної національності, а про приналежність до групи, яка є ворожою до українців, сповідує російсько-фашистську ідеологію та діє відповідно до цієї ідеології.

Термін «рашизм» як скорочену назву «російського фашизму» активно тлумачать українські та іноземні науковці, цей термін стає звичним для експертного середовища. Комісія не вбачає порушень у використанні слів «рашизм», «рашисти» щодо російських окупантів та інших носіїв російсько-фашистської ідеології. Визнання російського режиму як фашистського має значення для консолідації всіх антивоєнних сил і припинення будь-яких контактів із державою-агресором. (У травні 2023 року ВР визнала рашизмом політичний режим Росії. – Прим. ред.)

Водночас Комісія застерігає від використання цих термінів для означення всієї етнічної групи росіян.

Щодо використання слова «орки» як синоніма до словосполучень «російські окупанти», «російські військові», «російські воєнні злочинці»

Комісія не рекомендує використовувати це слово в журналістських матеріалах інформаційних жанрів, а прямо називати російських воєнних злочинців – російськими воєнними злочинцями, без евфемізмів.

Якщо в тексті новини важливо зберегти юридичну точність термінів (наприклад, у новинах про відповідальність за воєнні злочини), журналістам варто дотримуватися нейтральної лексики, використовувати терміни, які містяться в українському законодавстві, та терміни міжнародного права.

Щодо написання власних назв, пов'язаних із країною-агресором («Росія/росія», «Путін/путін»)

Тенденція писати власні назви з маленької літери поширилася з початком широкомасштабного російського вторгнення, її підхопили навіть сайти органів української влади.

В ефірі загальнонаціонального телемарафону автор шкільних підручників з української мови та літератури, доцент Київського університету ім. Бориса Грінченка Олександр Авраменко пояснив цю тенденцію так: «Насправді правило таке є: прізвища людей та імена, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. І це правило давнє. Наприклад, гітлери, путіни ми можемо спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. А щодо назви країни – цього немає в правописі, але за аналогією, зважаючи на ситуацію в країні, я вважаю, можна застосувати це правило і до неї».

Комісія залишає на розсуд редакцій рішення про написання власних назв «Росія/росія» і «Путін/путін». Медіа може продовжувати дотримуватися правил про написання власних назв із великої літери, оскільки це забезпечує нейтральність тексту, особливо новин. Також медіа може використовувати написання з маленької літери як стилістичний прийом, якщо це усвідомлений вибір редакції, який продиктований контекстом матеріалу. При цьому медіа варто пояснити для аудиторії такі зміни в редакційній політиці та причини рішення.

Ми розуміємо виклики, перед якими опинилися журналісти, які в умовах війни поділяють та прагнуть передати у своїх матеріалах почуття українців. Комісія з журналістської етики нагадує, що для цього можна використовувати не лише мову неформального спілкування, а й інші журналістські прийоми. Аргументований текст із повним набором фактів і коментарів часто не потребує додаткового стилістичного підсилення.

Висновки і рекомендації

1. Зміни в мові, викликані широкомасштабним російським вторгненням в Україну, відбиваються і на мові медіа. При цьому вибір стилістично забарвленої лексики повинен враховувати жанр матеріалу, тему та аудиторію. Зловживання такою лексикою неприпустиме – наприклад, використання лише цих слів у заголовках новин.
2. Терміни «рашисти», «рашизм» тощо не є дискримінаційними, якщо вони вживаються для означення російських

військових та носіїв російсько-фашистської ідеології. Водночас журналістам варто уникати дискримінації певних соціальних, релігійних або етнічних груп: наприклад, такою дискримінацією буде застосування терміну «рашисти» до звичайних вірян певної конфесії. Щоб уникнути різночитань, у тексті варто використовувати нейтральні синоніми («російські військові», «російська влада»), які дали б змогу зрозуміти, що йдеться не про всіх росіян як етнічну групу.

3. Комісія з журналістської етики засуджує вживання нецензурної лексики в журналістських матеріалах та ефірі. Журналістам варто утримуватися від уживання образливих висловів, ненормативної лексики, якщо тільки таке уживання не виправдане контекстом, але і в цьому разі потрібно уникати частого вживання такої мови.
4. Редакціям варто повідомляти аудиторії про причини переходу до системного використання певних стилістичних прийомів (як-от написання власних назв «росія» і «путін» із маленької літери). Таке пояснення може бути, наприклад, у вигляді редакційної колонки. Це продемонструє усвідомлений крок редакції.
5. У матеріалах, присвячених відповідальності країни-агресора та її військових за воєнні злочини і порушення прав людини, варто використовувати термінологію українського законодавства та міжнародного права.

Окрема думка членів та членкинь Комісії Тетяни Печончик, Сергія Гузя, Діани Дуцик, Сергія Томіленка та Світлани Остапи

Слова на кшталт «Путін», «Росія» є власними назвами, а тому мають писатися із великої літери. Велика літера – це не знак поваги чи визнання, це всього-на-всього ознака того, що слово є власною назвою, а назви та імена мають не тільки нейтральні чи позитивні персоналії, а й диктатори, злочинці, тоталітарні країни (як, наприклад, Гітлер, Північна Корея або Чикатило – власні назви, які нікому не спадає на думку писати з малої літери).

Український правопис передбачає два випадки, коли слова, які є власними назвами, можуть ставати загальними (а тому пишуться з малої літери):

1. Імена та прізвища людей, які втратили значення власних назв і стали загальними: донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг (пістолет), галіфе (штани),

дизель (двигун), макінтош (плащ), максим (кулемет), рентген (апарат).

2. Якщо прізвища (імена) вживаються зневажливо, та в інших випадках: жалюгідні квіслінги (зрадники), ударив перун (грим).

Тому, звісно, якщо вживати слово «путін» у другому значенні, воно згідно із правилами орфографії може писатися з малої літери (наприклад, «пів Росії стали путіними і підтримують війну»). Утім, якщо йдеться про назву країни-агресорки чи прізвище її президента, члени та членкині Комісії, що мають окрему думку, рекомендують редакціям користуватися правилами правопису, писати Путін і Росія з великої літери (особливо коли йдеться про нейтральні жанри, наприклад, новини). А якщо і використовувати малу літеру, то лише як стилістичний прийом у авторських жанрах: наприклад, колонках, блогах або в коментарях до дописів у соціальних мережах.

Зрозуміло, що йде війна і хочеться вихлюпнути емоції, але навіщо зганяти злість і безсилля на безневинних правилах орфографії? Маємо перемагати росіян, дотримуючись правил (правил ведення війни, правил правопису тощо). Це те, що робить нас сильнішими і наближає перемогу.

Джерело: facebook.com/ganna.maliar

IV. Заява КЖЕ щодо неприпустимості тиску і застосування подвійних стандартів до журналістів, які висвітлюють війну

14 червня 2022 р.

Заява КЖЕ щодо публікації
інтернет-видання Zaxid.net про
вручення мешканцям готелів
повісток до військкомату

Із початку широкомасштабної війни Росії проти України тисячі українських та іноземних журналістів висвітлюють події на передовій. Міністерство оборони України розробило правила акредитації для журналістів, а також порядок допуску представників засобів масової інформації на військові об'єкти у районі ведення бойових дій на період дії воєнного стану.

Водночас Комісія з журналістської етики стурбована фактами, коли до представників медіа пред'являють вимоги понад визначені правила або коли до журналістів застосовують заходи впливу, які можуть перешкоджати об'єктивному висвітленню подій. Зокрема, представники медіа отримують усні заборони відвідувати військових на передовій, а деякі політики намагаються тиснути на журналістів, які висвітлюють війну.

Комісія з журналістської етики закликає політиків, представників військових підрозділів і правоохоронних органів поважати права журналістів та дотримуватися ухвалених правил акредитації і порядку роботи в районах бойових дій.

Збройним силам і правоохоронним органам варто дотримуватися розумного балансу між заходами з безпеки й оборони та правом суспільства на отримання перевіреної інформації від професійних медіа. Неприпустимо віддавати перевагу певним медіа або журналістам перед іншими, одним забороняти роботу без пояснення причин, а іншим – дозволяти. Комісія заохочує журналістів не лише використовувати офіційну інформацію, а й шукати безпосередніх учасників подій, додавати факти і контекст.

Комісія засуджує практику онлайн-цькування журналістів, поширення безпідставних звинувачень на адресу представників медіа в нібито викритті позицій українських військових, адрес важливих цивільних об'єктів та в розголошенні інших даних, які допомагають ворогу. Усвідомлюючи важливість нерозголошення певних даних під час війни, вважаємо за необхідне наголосити: необґрунтовані звинувачення та заяви підривають довіру до всіх медіа, ускладнюють роботу журналістів на передовій. Такі звинувачення з боку

політиків або посадовців виглядають як тиск на журналістів і провокують онлайн-булінг. Звинувачення в кримінальному правопорушенні мають бути доведені в суді; оприлюднення недоведених звинувачень є порушенням Кодексу етики українського журналіста.

Комісія нагадує, що будь-який громадянин або організація може звернутися із заявою про порушення журналістами Кодексу етики під час висвітлення тем, пов'язаних із війною.

Комісія засуджує зловживання статусом журналіста або зловживання доступом до районів бойових дій. Неприпустимо використовувати акредитацію для вирішення будь-яких питань, не пов'язаних із журналістською роботою, або для отримання особистих преференцій.

V. Заява КЖЕ щодо меж оприлюднення приватних даних осіб, які постраждали від війни

5 липня 2022 р.

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо словника воєнного часу

Наприкінці червня 2022 року українські ЗМІ поширили інформацію про жінку, яка опинилася під завалами внаслідок російського ракетного обстрілу в Києві. Зокрема, чимало медіа зазначили, що потерпіла є громадянкою Росії, яка давно мешкає в Україні, й продемонстрували фото та відео із зображенням російського паспорта.

На зображенні чітко видно ім'я, прізвище, дату й місце народження потерпілої жінки. В деяких публікаціях згадується, що паспорт журналістам, які висвітлювали наслідки обстрілу житлового будинку, показав радник міністра внутрішніх справ України Антон Геращенко. Згодом радник розмістив фото паспорта в своєму телеграм-каналі.

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста наголошує на важливості балансу між суспільною значущістю інформації та приватними інтересами особи. *«Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».*

Увага журналістів до людей, які постраждали внаслідок ракетного обстрілу Києва, виправдана суспільною значущістю теми. І такі матеріали, які демонструють наслідки російського вторгнення для звичайної київської родини, потрібні. Але оприлюднення персональних даних шляхом демонстрації російського паспорта потерпілої виглядає надмірним, порушує її право на приватне життя і Кодекс етики українського журналіста. В цьому випадку достатньо було згадки про російське громадянство жінки з покликанням на очільника Національної поліції.

Комісія засуджує дії журналістів і медіа, які поширили фото та відео із зображенням паспорта потерпілої киянки. Комісія не знайшла підтверджень тому, що на оприлюднення паспорта з персональними даними журналісти отримали згоду потерпілої.

Той факт, що інформація отримана із офіційних джерел, не знімає відповідальності з журналістів за порушення Кодексу

Той факт, що паспорт продемонстрував радник міністра внутрішніх справ України, не виправдовує журналістів, які розголосили персональні дані потерпілої.

Той факт, що радник міністра виклав в особистому телеграм-каналі фото й відео, не означає, що журналісти можуть використовувати ці матеріали без блюру або іншої обробки, яка зробить неможливою ідентифікацію особи.

Той факт, що інформація отримана із офіційних джерел, не знімає відповідальності з журналістів за порушення Кодексу.

Комісія застерігає журналістів і медіа від оприлюднення таких персональних даних, як ім'я, прізвище, дата і місце народження, місце проживання, громадянство тощо, які дають можливість ідентифікувати особу.

Поширення персональних даних у медіа може відбуватися виключно за згоди людини. Проте згода не є єдиною умовою. Навіть за наявності згоди журналісти й редактори мають оцінювати наслідки, які людина може не усвідомлювати: наприклад, ризики психологічного тиску, погроз, онлайн-цькування тощо.

Будь-яку персональну інформацію стосовно жертв війни, зокрема й отриману від офіційних джерел чи з соціальних мереж, журналістам варто оцінювати з урахуванням таких можливих наслідків. Поширена в медіа інформація матиме значно більше охоплення, ніж має сторінка людини в соціальній мережі.

Комісія з журналістської етики закликає журналістів і медіа з повагою ставитися до права на приватне життя людей, які не є публічними особами, та висвітлювати теми, пов'язані з жертвами війни, без поширення персональних даних та іншої чутливої інформації.

VI. Заява КЖЕ щодо інтерв'ю з потерпілою, яка втратила доньку й зазнала тяжких поранень під час ракетного удару по Вінниці 14 липня 2022 року

17 липня 2022 р.

Заява КЖЕ щодо інтерв'ю з потерпілою, яка втратила доньку й зазнала тяжких поранень під час ракетного удару по Вінниці 14 липня

16 липня 2022 року фіксер італійського телеканалу RAI News 24 Антон Кудінов виклав на своїй сторінці у фейсбук відео інтерв'ю з Іриною Дмитрієвою, яка під час ракетного удару по Вінниці 14 липня втратила доньку та сама зазнала тяжких поранень. Інтерв'ю записувала кореспондентка RAI News 24 Лаура Тангерліні. Відео було знято в реанімаційному відділенні. Медіагрупа, яка вела зйомку, дала в руки постраждалій телефон із відео ще живої дівчинки і фіксувала на камеру реакцію жінки на це відео та на звістку про смерть власної дитини. Згодом Кудінов написав, що метою цього інтерв'ю було привернення уваги світу до війни в Україні, а також те, що сама жінка виявила таке бажання. Проте родичі постраждалої заперечили факт надання згоди на це інтерв'ю.

Комісія з журналістської етики категорично засуджує такі підходи до висвітлення теми людей, що втратили рідних, самі зазнали поранень чи будь-яких інших травм, зокрема й психологічних.

Комісія розуміє необхідність постійного фокусування уваги світової спільноти на терористичних атаках Росії на цивільне населення України. Проте вважає, що таке висвітлення не повинно завдавати додаткового болю та страждань усім постраждалим внаслідок російської воєнної агресії, ретравмувати їх. У таких випадках пріоритетом є не зацікавленість аудиторії, а психологічний стан постраждалої людини.

Комісія звертає увагу на Рекомендації щодо захисту приватності у роботі засобів масової інформації, підготовлені експертами Ради Європи, де міститься низка пунктів, які стосуються інтерв'ю з людьми, що перебувають у лікарнях.

Зокрема, у пункті 2. 3 зазначено, що «варто докладати особливих зусиль для захисту людей, які переживають страждання, скорботу чи шок як щодо самих себе, так і щодо членів родини та родичів». Для прикладу, у цьому пункті сказано, що «зазвичай журналістам не варто брати інтерв'ю у пацієнтів лікарень чи будь-яких інших подібних установ без дозволу адміністрації цих установ. Винятком можуть бути,

Комісія вважає, що журналісти повинні зважати не лише на бажання людини дати інтерв'ю, але й на реальний стан людини, на який може впливати чимало чинників, зокрема й той, скільки часу пройшло після реанімації та після прийому анестетиків, який психологічний стан людини тощо

зокрема, випадки розслідування лікарської халатності, недбалого ставлення до пацієнтів, хабарництва або будь-якої незалежної перевірки скарг пацієнтів на лікарів чи інший персонал медичних закладів або в інших випадках за ініціативою пацієнтів. **ЗМІ повинні у будь-якому випадку уникати інтерв'ю з особами, які позбавлені належного розуміння або на яких серйозно вплинули обставини».** Пункт 4.3 цих самих Рекомендацій посилює зазначену вимогу: «У потенційно чутливих місцях, наприклад, у каретах швидкої допомоги, лікарнях, школах та в'язницях, потрібна також згода керівника. Незалежно від загальної згоди керівництва закладу, **ЗМІ не повинні проводити фото- чи відеозйомку осіб, від яких не можна очікувати розумної вільної згоди, як, наприклад, коли вони перебувають у стані стресу у відділенні невідкладної допомоги».**

Комісія вважає, що журналісти повинні зважати не лише на бажання людини дати інтерв'ю, але й на реальний стан людини, на який може впливати чимало чинників, зокрема й той, скільки часу пройшло після реанімації та після прийому анестетиків, який психологічний стан людини тощо. Стан людини можуть оцінити лише лікарі та психологи, а тому їхня думка щодо запису такого інтерв'ю є важливою, якщо не визначальною, і має враховуватися.

Комісія з журналістської етики вже не одноразово звертала увагу на необхідність коректного висвітлення тем, які стосуються осіб, що постраждали внаслідок війни, зокрема:

1. у заяві КЖЕ щодо меж оприлюднення приватних даних осіб, які постраждали від війни;
2. у Рекомендаціях КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни;
3. у лекції Тетяни Трощинської, головної редакторки «Громадського радіо», на тему «Як повідомляти про травматичний досвід в медіа, та чому не варто робити сенсацій з історій про статеві злочини», яку проводила Комісія з журналістської етики у партнерстві з ГО «Жінки в медіа» в квітні 2022 року.

Засуджуючи сам факт інтерв'ю з постраждалою Іриною Дмитрієвою, спосіб, у який воно було зроблено, та небажання Лаури Танґерліні та Антона Кудінова визнати власну неетичну поведінку та вибачитися, Комісія закликає:

1. адміністрацію лікарні, де перебуває Ірина Дмитрієва, – провести службове розслідування щодо тих, хто надавав дозвіл на допуск знімальної групи до постраждалої;
2. Міністерство охорони здоров'я України разом із журналістською спільнотою – виробити правила допуску журналістів у лікарні;
3. міжнародні журналістські організації – засудити неетичну поведінку працівників італійського телеканалу RAI News 24;
4. українську журналістську спільноту – повернутися до теми надання прескарт для журналістів із метою чітко розмежувати представників спільноти професійних журналістів та блогерів.

VII. Щодо висвітлення тем, пов'язаних із українськими полоненими

17 серпня 2022 р.

Щодо висвітлення тем,
пов'язаних із українськими
полоненими

Новини, пов'язані з українськими полоненими, привертають підвищену увагу суспільства та відповідно – медіа. Ці теми викликають гостру емоційну реакцію, активно обговорюються в соціальних мережах і не менш активно використовуються російською пропагандою.

У Міністерстві оборони України нещодавно закликали не поширювати інформацію про військовополонених і не розпочинати «публічні кампанії звільнення» без узгодження з державними органами, які займаються полоненими.

Редакційна практика висвітлення питань, пов'язаних із полоненими, відрізняється у різних ЗМІ. В одних використовують лише інформацію з офіційних джерел, в других – шукають альтернативні джерела та підходи до подання теми. Крім військовополонених, увагу журналістів привертають цивільні, яких російські окупанти незаконно утримують у місцях ув'язнення. Зі слів журналістів, найбільші труднощі викликають питання, чи висвітлювати персональні історії військовополонених, чи оприлюднювати персональну інформацію про цивільних і військових полонених, використовуючи контент соціальних мереж, чи поширювати заклики про звільнення та інші.

«Питанням обміну полонених займаються професіонали. Будь-яка публічність конкретного полоненого зазвичай призводить до збільшення вимог ворога щодо обміну та збільшує особисту небезпеку для цієї людини», – наголосила заступниця міністра оборони Ганна Маляр.

Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими застерігає: «Інформація про значущість людини, її політичні погляди, місце служби, попередню роботу, рідних та близьких провокує прискіпливе ставлення ворога. В результаті вимоги до обміну конкретної особи можуть бути завищені, а сам процес максимально ускладнений <...> Поширення інформації про позивні, військову частину, місце дислокації підрозділу, обставини потрапляння в полон несе загрозу не тільки самому полоненому, але його бойовим побратимам та підрозділу».

Комісія з журналістської етики підготувала рекомендації для журналістів і редакцій щодо висвітлення цих тем.

1. Все, що пов'язане з полоненими, становить суспільний інтерес в умовах гострої фази широкомасштабної війни. Для того щоб відповідати на цей запит суспільства, журналістам необхідно виконувати свою роботу. Комісія не вважає правильним обмежувати медіа в пошуку джерел, зборі фактів, їхньому аналізі для об'єктивного інформування аудиторії.

2. Водночас журналістам варто враховувати чутливий характер теми, яка торкається інтересів українських військових, їхніх рідних і близьких людей, інших військовослужбовців, може впливати на настрої в суспільстві, на обороноздатність країни та моральний клімат в армії. Редакції мають зважено підходити до підготовки матеріалів про полонених і розуміти наслідки неналежного висвітлення.
3. Перш ніж готувати матеріал про полонених, журналісти мають сформулювати мету, якої прагнуть досягти, та оцінити, наскільки вона відповідає запитам суспільства. Передрукувати допис у фейсбуці лише тому, що цей допис отримав багато реакцій, – не робота журналіста, а експлуатація теми. Медіа повинні давати аудиторії глибше розуміння проблеми.
4. Використовуючи інформацію з різних джерел, зокрема й з офіційних ресурсів, з інших ЗМІ або з соціальних мереж, журналісти мають покликатися на першоджерела. Відсутність таких покликань може виглядати як неповнота матеріалу. Користувачі зможуть самостійно оцінити, наскільки використані джерела варті довіри: наприклад, якщо резонансна інформація вперше з'явилася в анонімному телеграм-каналі.
5. Відповідно до пункту 3 Кодексу етики українського журналіста, журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи. Оприлюднення прізвищ військових та цивільних полонених, обставин їхнього потрапляння до полону, демонстрація особистих фото й відео можуть відбуватися лише за їхньої персональної згоди або згоди рідних та з урахуванням обставин полону, про які говорять офіційні особи. Наприклад, якщо тривають перемовини і представники української сторони просять дотримуватися «режиму тиші».
6. Журналісти мають уникати використання фото й відео із зображенням тіл або тортур – за винятком випадків, коли новина супроводжується попередженням про контент

У випадках, коли суспільна значущість переважає приватний інтерес полоненого, інформація про нього може бути оприлюднена без згоди: наприклад, деталі перебування в місцях ув'язнення, жорстоке поводження з полоненими, незаконний процес над українськими полоненими та ін.

для повнолітніх і відповідним коментарем про фіксацію воєнного злочину.

7. В усіх публічних історіях про полонених не повинні міститися дані, які можуть зашкодити їм у неволі. До таких даних належать:

- адреса місця служби, номер військової частини, назва підрозділу тощо;
- переконання полонених («український патріот», «борець із рашизмом»);
- відомості про стан здоров'я (якщо така інформація виходить не від самого полоненого або його рідних);
- наявність родичів на тимчасово окупованій території;
- деякі факти про рідних (наприклад, служба рідних цивільного полоненого у Збройних Силах України, в українських правоохоронних органах та ін.).

8. Не відмовляйтеся від спілкування з рідними і друзями, проте намагайтеся розпитувати не тільки про полоненого, а і про те, що відчувають і думають його близькі. В обставинах широкомасштабної війни полоненим важливо знати, що на них чекають, що їх люблять і що їм вдячні. Так само це потрібно суспільству.

9. Спілкуючись із визволеними з полону українцями, дотримуйтеся правил проведення інтерв'ю з людьми, які пережили травму.

- Для проведення інтерв'ю оберіть зручне, тихе місце без сторонніх людей. Не проводьте зустріч на вулиці, у людних місцях. Майте під рукою пляшку води, серветки.
- Перед початком розмови окресліть тему, на яку ви говоритимете, і чітко її дотримуйтеся. У ваших запитаннях не має бути «ефекту несподіванки».
- Залишайте за співрозмовником право не відповідати на деякі або на всі запитання. Надавайте перевагу відкритим, а не закритим запитанням, щоб розмова не виглядала як допит.
- Не розпитуйте співрозмовника про його травматичний досвід, якщо він сам про це не заговорить, – залиште цю частину професійним психологам.

Не відмовляйтеся від спілкування з рідними і друзями, проте намагайтеся розпитувати не тільки про полоненого, а і про те, що відчувають і думають його близькі

Зосередьтеся на тому, як герой вашого матеріалу подолав складні обставини, сконцентруйтеся на його порадах іншим.

- Не давайте оцінок під час інтерв'ю, так само уникайте драматизації в матеріалі. Зосередьтеся на фактах, а не на їхньому тлумаченні («жах», «шок», «нелюдське звірство», «тварюки», «наша влада забула про полонених»).
- Після завершення розмови подякуйте людині за те, що поділилася пережитим досвідом.

10. Журналісти повинні обережно ставитись до інтерв'ю з українськими військовополоненими, які зроблені або російськими журналістами, або ж російськими спецслужбами. Варто пам'ятати, що людина, яка перебуває у полоні, може давати це інтерв'ю під тиском, тому інформація, озвучена нею, може не відповідати дійсності. Не варто відтворювати та поширювати зміст цих інтерв'ю. Краще звернути увагу своєї аудиторії, що сам факт цього інтерв'ю свідчить, що конкретний полонений живий.

11. Робота над матеріалами про полонених ускладнюється тим, що в багатьох випадках інформацію неможливо отримати або перевірити. Та інформація, яка потрапляє до журналістів, є лише частиною загальної картини. Уникайте узагальнень або оцінок, не підкріплених фактами.

12. Використовуйте належну лексику: «звільнення» або «взаємне звільнення» замість «обмін» полонених.

13. Інтерв'ю та інші матеріали про полонених – це не шлях до пошуку зниклих чи до визволення, цим займаються інші інституції. Але такі матеріали, засновані на фактах і свідченнях, фіксують воєнні злочини, дають підстави для звернень до міжнародних організацій і створюють умови для моральної підтримки українців у полоні.

Інтерв'ю та інші матеріали про полонених – це не шлях до пошуку зниклих чи до визволення, цим займаються інші інституції. Але такі матеріали, засновані на фактах і свідченнях, фіксують воєнні злочини, дають підстави для звернень до міжнародних організацій і створюють умови для моральної підтримки українців у полоні

VIII. Рекомендації КЖЕ щодо інтерв'ю з російськими військовополоненими в українських ЗМІ

31 жовтня 2022 р.

Рекомендації КЖЕ щодо інтерв'ю з російськими військовополоненими в українських ЗМІ

Опис ситуації

Щодо матеріалів, створених журналістами (Любомир Ференс, Володимир Золкін, Дмитро Карпенко)

Від початку повномасштабного російського вторгнення відеоінтерв'ю з російськими військовополоненими активно поширюють українські медіа, а деякі журналісти спеціалізуються на цій тематиці.

Комісія з журналістської етики вважає за необхідне відреагувати на такі матеріали і надати рекомендації з висвітлення теми військовополонених в українських медіа.

Серед інтерв'ю з російськими військовополоненими, які поширюються в українських медіа, є як створені самими журналістами, так і записані українськими спецслужбами і використані в ЗМІ.

Здебільшого такі відеоінтерв'ю побудовані за одним шаблоном. На початку інтерв'ю журналіст запитує полоненого про його дату і рік народження, місце проживання, наявність родичів тощо. Ці дані дублюються в описі відео.

Обличчя військовополонених не приховані, зокрема й обличчя полонених зі слідами опіків, поранень тощо.

Розмова нагадує допит, журналіст може вдаватися до образ співрозмовника та його рідних, нав'язувати свою оцінку. У відповідь на розповідь полоненого, що його побили на якомусь етапі, журналіст коментує: «Ну, нічого ж не відрізали».

Журналіст запитує співрозмовника про згоду на відеозапис та його поширення. Але аудиторія нічого не знає про обставини, за яких була отримана така згода. Наприклад, Володимир Золкін і Дмитро Карпенко обіцяють співрозмовникам влаштувати дзвінок до рідних. Володимир Золкін розповідав, що вимагає від полонених відповідей на свої запитання, інакше дзвінка додому не буде. Обличчя родичів, яким журналіст телефонує по відеозв'язку, теж виводяться на екран.

Відео на YouTube-каналі Володимира Золкіна супроводжуються логотипами «Воєнна розвідка», «Національна поліція» або «Координаційний штаб повоєнного з військовополоненими».

Короткі інтерв'ю з російськими військовополоненими ЗМІ також записують під час підготовки репортажів із місць тримання полонених. При цьому одні медіа ([ICTV](#), [Радіо Свобода](#), [ТСН](#)) не показують обличчя співрозмовників, навіть за умов особистої згоди на інтерв'ю. Інші – демонструють обличчя військовополонених, із якими спілкуються журналісти ([Суспільне](#)).

У [відеорепортажі](#) журналіста Любомира Ференса про табір російських військовополонених в Україні показані обличчя полонених, лунають їхні прізвища. На відео зафіксовано, як співробітник установи проводить журналіста до приміщень, де утримуються полонені. Записані в установі інтерв'ю згодом стали окремими [матеріалами](#) на YouTube-каналі Lviv Media. Про обставини, за яких була отримана згода на інтерв'ю, а також чи був присутній співробітник (або співробітники) установи під час запису, журналіст не розповідає.

Щодо використання у ЗМІ відео з полоненими, які записані представниками правоохоронних органів або спецслужб ([Еспресо](#), [НВ](#), [Район.in.ua](#))

Часто в таких матеріалах відсутнє покликання на джерело, і вони можуть сприйматися як створені самими журналістами, а не записаними в рамках слідства чи під час здачі в полон.

У таких відео полонені можуть бути зняті з зав'язаними очима, під час поранення, коли вони потребують невідкладної допомоги або перебувають у лікарні ([УНІАН](#)).

Щодо порушення Женевських конвенцій та Кодексу етики українського журналіста

Суспільний інтерес до відеоінтерв'ю російських полонених зрозумілий і виправданий. Війна Росії проти України – це не війна самого лише Путіна. Це війна, у якій конкретні громадяни Росії вбивають українців, і інтерв'ю з полоненими дають можливість отримати свідчення від російських військових.

Водночас Комісія з журналістської етики вважає, що в українських медіа склалася негативна практика висвітлення теми військовополонених армії Росії.

Женевські конвенції 1949 року [передбачають](#) гуманне поводження з військовополоненими, зокрема й захист від публічної цікавості, актів насильства чи залякування та примусу до надання інформації.

Це стосується демонстрації фотографій або відеозаписів, розголошення записів допитів, приватних розмов чи

особистих листів та будь-яких інших приватних даних, значала правозахисна організація Human Rights Watch, закликаючи Україну поважати права військовополонених. Організація заявила, що «українській владі варто припинити публікувати в соціальних мережах та месенджерах відео з полоненими російськими солдатами для залучення уваги громадськості, зокрема ті, де їх принижують або залякують. Таке поводження з військовополоненими порушує їх право на захист згідно з Женевськими конвенціями, спрямованими на забезпечення гідного ставлення до полонених військових будь-якої сторони конфлікту».

На думку правозахисників, «ЗМІ мають утримуватися від трансляції чи повторної публікації матеріалів про військовополонених, які порушують закони війни».

Під час висвітлення теми російських військовополонених українські ЗМІ порушували також і Кодекс етики українського журналіста.

Зокрема, демонстрація обличчя, оприлюднення прізвища, імені, дати народження, місця проживання, даних про родичів є порушенням як Женевських конвенцій, так і пункту 3 Кодексу: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

Багато журналістів ставлять знак рівності між поняттями «військовополонені» і «злочинці», називають військовополонених «колаборантами», «вбивцями» тощо, порушуючи таким чином пункт 4 Кодексу: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

Комісія з журналістської етики вважає, що, розміщуючи відео з логотипами «Воєнна розвідка», «Національна поліція» чи «Координаційний штаб поводження з військовополоненими», Володимир Золкін і Дмитро Карпенко зловживають статусом журналіста і порушують пункт 2 Кодексу етики українського журналіста: «Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста».

Під час висвітлення теми російських військовополонених українські ЗМІ порушували також і Кодекс етики українського журналіста. Зокрема, демонстрація обличчя, оприлюднення прізвища, імені, дати народження, місця проживання, даних про родичів

ЗМІ, які поширюють відеоматеріали, записані правоохоронними органами або спецслужбами, без вказівки на джерело і без відповідного редакційного коментаря, також порушують цей пункт Кодексу.

Рекомендації

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям у висвітленні тем, пов'язаних із російськими військовополоненими, дотримуватися положень Женевських конвенцій та Кодексу етики українського журналіста.

1. Хоча журналісти не несуть юридичної відповідальності у рамках міжнародного гуманітарного права, медіа ніколи не повинні публікувати матеріали, які розглядають полонених як об'єкти «суспільної цікавості» або наражають їх і їхні сім'ї на більший ризик. Варто уникати оприлюднення персональних даних, за якими можна ідентифікувати полоненого і його близьких.
2. Рішення про те, чи погоджуватися на інтерв'ю, військовополонений робить в умовах неволі. Рішення може бути прийняте під тиском обставин, а сама розмова – проходити в присутності співробітників закладу, де утримується полонений. Тому і добровільність згоди, і щирість відповідей завжди піддаватимуться сумніву.
3. Щоб інтерв'ю викликало довіру, журналістам необхідно повідомляти аудиторії про обставини, в яких записувалася розмова, про те, як обирали співрозмовників, та про інші важливі деталі. Наприклад, видання Deutsche Welle у своєму репортажі про російських військовополонених повідомило, що адміністрація закладу дозволила розмовляти лише з тими, кому не пред'явлені звинувачення у воєнних або інших кримінальних злочинах, – оскільки для іншої категорії потрібна згода слідчого. Викладаючи розмову з полоненими, журналісти зазначили, що вона відбувалася в присутності охоронця, психолога закладу та інших полонених. При цьому представники закладу не слухали розмову і трималися на відстані.
4. Обличчя військовополоненого не повинне показуватися, навіть за умови згоди на відеозапис інтерв'ю. Для цього журналісти можуть знімати співрозмовника зі спини або накладати блюр. Кадри загального плану повинні бути такими, щоб обличчя людей неможливо було розпізнати.

У кадр не повинні потрапляти таблички чи списки з прізвищами полонених.

5. Персональні дані, а також зображення можуть бути поширені лише в окремих ситуаціях – наприклад, коли родичі військовополоненого розповідають про нього і демонструють його фото.
6. Не можна називати місцезнаходження закладу, де утримуються військовополонені, або надавати інформацію, за якою таке місце можна розпізнати.
7. Під час інтерв'ю варто уникати образ, тиску стосовно співрозмовника.
8. Усвідомлювати, що інтерв'ю з військовополоненими, записані в інтересах правоохоронців або спецслужб, – це не журналістика. Інтерв'ю, записані спецслужбами і поширені в медіа, – це не журналістика. Інтерв'ю, записані з полоненим, коли йому надається медична допомога або коли його очі зав'язані, – це не журналістика. Журналісти, які виконують таку роботу, зловживають статусом і порушують Кодекс етики українського журналіста.
9. Варто розробляти в редакціях правила висвітлення теми військовополонених. Позитивним прикладом такої редакційної політики є правила Радіо Свобода щодо фото й відео з військовополоненими.

Правила Радіо Свобода
щодо фото й відео з
військовополоненими

Джерело: [facebook.com/ganna.maliar](https://www.facebook.com/ganna.maliar)

ІХ. Заява КЖЕ про важливість журналістських розслідувань під час війни

2 березня 2023 р.

Заява КЖЕ про важливість журналістських розслідувань під час війни

Широкомасштабна війна вплинула на українську політику, на українське суспільство і на українські медіа. Новини про війну на багато місяців стали головною темою в інформаційному просторі. Комісія з журналістської етики відзначає роль українських журналістів в інформуванні громадян про важливі факти, події і заяви, зокрема й за допомогою такого інструмента, як журналістські розслідування.

Широка дискусія, яка виникла після журналістських розслідувань про закупівлі продуктів харчування для армії («Дзеркало тижня») та про відпочинок за кордоном депутатів і прокурорів («Схеми», «Українська правда»), спонукала до ухвалення рішень на рівні держави. Зокрема, парламент прийняв закон про запровадження прозорості в оборонних закупівлях, а уряд заборонив топ-посадовцям виїздити за кордон на відпочинок під час воєнного стану.

Своєю чергою автори деяких резонансних журналістських розслідувань стали об'єктом для критики через помилки, виявлені після публікації. Одна з таких публікацій – про наявність російського паспорта у посадовця Міноборони Олександра Лієва – стала приводом до заяви Комісії з журналістської етики.

Після заяви Комісія отримала ще дві скарги, які стосувалися матеріалу журналістки Яніни Соколової про Олександра Лієва (автори скарг – Олександр Лієв і Дар'я Мелькіна).

Враховуючи події, пов'язані з журналістами-розслідувачами в Україні, Комісія з журналістської етики заявляє:

1. Значення журналістських розслідувань під час широкомасштабної війни зростає. Журналісти сприяють розкриттю воєнних злочинів і притягненню до відповідальності воєнних злочинців. Прикладом є розслідування міжнародної команди Bellingcat про причетних до катастрофи малайзійського «Боїнга-777» 2014 року на Донеччині.
2. Воєнний стан у державі й обмеження, які накладаються на поширення певної інформації, не повинні призводити до відмови від журналістських розслідувань. У мирний час великий обсяг відкритих даних унеможлиблює або

Теми, пов'язані з можливими фактами корупції під час воєнного стану, викликають підвищену увагу і вимагають від журналістів особливо ретельної перевірки фактів перед оприлюдненням

принаймні знижує ризик зловживання з боку чиновників або політиків. В умовах війни, коли прозорість ухвалення рішень і конкуренція обмежені, а реєстри закриті, громадяни здебільшого не мають можливості дізнатися правду. Завдяки журналістам-розслідувачам робота влади стає більш прозорою для громадськості.

3. Теми, пов'язані з можливими фактами корупції під час воєнного стану, викликають підвищену увагу і вимагають від журналістів особливо ретельної перевірки фактів перед оприлюдненням. Під час таких розслідувань працівники медіа повинні дотримуватися професійних стандартів. Серед обов'язкових вимог дотримання стандартів – такі:
 - неупередженість журналіста, чітке відокремлення фактів від суджень і думок;
 - перевірка всіх гіпотез і фактів, без надання переваги одній із точок зору перед початком або в процесі перевірки;
 - відповідальна робота з джерелами, розуміння мотивів своїх джерел до розкриття прихованої інформації;
 - надання тим, хто зазнає критики, можливості надати пояснення або заперечити висунуті звинувачення; належне цитування відповідей;
 - прозорість у роботі, яка виражається в тому, що аудиторія дізнається не лише про висновки, а й про докази.
4. Публічні особи – політики, державні чиновники, власники бізнесу, топ-правоохоронці та ін. – повинні бути готовими до підвищеного суспільного інтересу і до широких меж критики на свою адресу. Публічні особи не повинні зловживати своїм правом на скаргу до Комісії з журналістської етики, аби помститися журналістам.
5. Робота Комісії з журналістської етики як органу саморегуляції журналістів і медіа спрямована на те, щоб журналісти і редакції краще розуміли вимоги і дотримувалися Кодексу етики українського журналіста. Комісія покликана звертати увагу на неприйнятні порушення журналістської етики та професійних стандартів, аби редакції могли уникати їх у майбутньому, а громадяни – критично

оцінювати інформацію, яку вони споживають. Покарання винних – не є ані метою, ані інструментом роботи Комісії.

6. Комісія самостійно оцінює доцільність або недоцільність розгляду скарг, які надійшли, та форму реагування (рішення, заява, рекомендації). Комісія знайомиться зі змістом усіх без винятку скарг, але не зобов'язана розглядати кожну скаргу. Кілька скарг на схожу тему можуть бути об'єднані до одного кейсу, адже мета діяльності Комісії – допомогти журналістам і редакціям виправити помилки й уникати їх у майбутньому.
7. Зокрема, оскільки скарга Олександра Лієва та Дар'ї Мелькіної стосуються ситуації, яка вже проаналізована у відповідній заяві, Комісія з журналістської етики ухвалила рішення залишити обидві скарги без розгляду.
8. Комісія засуджує будь-які форми переслідування журналістів-розслідувачів за їхню роботу, включно з ненависницькими онлайн-атаками в соціальних мережах. Припущення, що ворог може скористатися результатами журналістського розслідування в своїх пропагандистських цілях, не повинне бути перешкодою в роботі журналістів.
9. Якісна розслідувальна журналістика в часи війни створює необхідний контроль за діями влади з боку громадськості, спонукає владу бути більш відповідальною, сприяє зменшенню рівня корупції й ухваленню необхідних для країни рішень. Комісія з журналістської етики закликає створювати умови для вільного розвитку розслідувальної журналістики в Україні і забезпечити захист журналістів-розслідувачів від тиску у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Якісна розслідувальна журналістика в часи війни створює необхідний контроль за діями влади з боку громадськості, спонукає владу бути більш відповідальною, сприяє зменшенню рівня корупції й ухваленню необхідних для країни рішень

Х. Заява КЖЕ щодо оприлюднення відео розстрілу українського військовополоненого

13 березня 2023 р.

Заява КЖЕ щодо оприлюднення відео розстрілу українського військовополоненого

Велика група українських медіа, зокрема й зі значним охопленням, оприлюднили відеозапис імовірного розстрілу російськими військовими українського військовополоненого. Перед пострілом чоловік сказав: «Слава Україні!».

Вперше відеозапис з'явився в соціальних мережах, а згодом його поширили медіа, включно з телевізійними каналами та онлайн-медіа. Випадок шокував українців та викликав значний суспільний резонанс. Чимало користувачів у соціальних мережах зазначали, що перегляд відео завдав їм фізичних і моральних страждань.

Комісія з журналістської етики вважає, що медіа, які поширили відеозапис без купюр і без приховування обличчя військовополоненого, грубо порушили Кодекс етики українського журналіста.

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста наголошує на важливості балансу між суспільною значущістю інформації та приватними інтересами особи: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

В цьому випадку суспільний інтерес становить імовірний факт скоєння російськими військовими воєнного злочину. Водночас медіа мають поважати почуття близьких загиблого, які не повинні дізнаватися про смерть рідної людини із новин. Не маючи інформації про те, чи знає родина про смерть бійця, журналісти могли використати лише відео із прихованим обличчям, на якому неможливо було б упізнати конкретну людину.

Той факт, що повний відеозапис з'явився раніше у соціальних мережах, не знімає з редакцій відповідальності перевіряти аутентичність відео та дотримуватися інших професійних стандартів: наприклад, попереджувати аудиторію про сцену насильства, обмежувати аудиторію перегляду відео 18+ та ін.

Ще одним грубим порушенням журналістської етики стало оприлюднення версій ймовірного прізвища військовополоненого до моменту офіційного підтвердження цієї інформації (у четвер, 9 березня, такого підтвердження ще не надійшло). В гонитві за сенсацією журналісти завдали травми кільком родинам зниклих безвісти українських військових.

Багато журналістів і редакцій обмежилися розміщенням відео і не зробили спроби дослідити обставини, встановити

Суспільний інтерес становить імовірний факт скоєння російськими військовими воєнного злочину. Водночас медіа мають поважати почуття близьких загиблого, які не повинні дізнаватися про смерть рідної людини із новин

Комісія з журналістської етики вважає, що грубе втручання у приватну сферу життя і детальне зображення насильства, такого як у випадку з відеофрагментом імовірного розстрілу полоненого, є надмірними та не можуть бути виправдані суспільним інтересом

джерело тощо, тобто не виконали журналістську роботу. Це виглядає як експлуатація болючої для українців теми зарди збільшення переглядів, а не заради встановлення правди і сприяння правосуддю.

Комісія з журналістської етики в своїх заявах уже привертала увагу до оприлюднення приватних даних осіб, які постраждали від війни, до висвітлення загибелі людей під час війни і до висвітлення тем, пов'язаних із військовополоненими.

Комісія з журналістської етики вважає, що грубе втручання у приватну сферу життя і детальне зображення насильства, такого як у випадку з відеофрагментом імовірного розстрілу полоненого, є надмірними та не можуть бути виправдані суспільним інтересом. Комісія засуджує сенсаційний метод роботи журналістів і редакцій та закликає колег поважати приватну інформацію, що стосується військовополонених, відповідально ставитися до висвітлення чутливих тем, які можуть вразити суспільство.

XI. Рекомендації КЖЕ про належне висвітлення теми мобілізації в Україні

28 квітня 2023 р.

Рекомендації КЖЕ про належне висвітлення теми мобілізації в Україні

Матеріали, присвячені мобілізації в Україні, викликають підвищену увагу суспільства. Ця тема є відносно новою для більшості медіа, а тому журналісти зустрічаються з певними труднощами під час її висвітлення.

Моніторинг свідчить, що часто коментарі посадовців і депутатів різних рівнів про мобілізацію можуть суперечити один одному, а відповідне законодавство постійно оновлюється, що ускладнює роботу журналістів.

Російська пропаганда активно використовує ситуацію з мобілізацією в Україні для просування шкідливих наративів, спрямованих на підрив обороноздатності нашої країни. Для цього росіяни використовують здебільшого соціальні мережі й телеграм-канали, звідки часто беруть інформацію українські медіа.

Водночас Комісія з журналістської етики вважає, що необхідно розділяти професійне виконання журналістами

своїх обов'язків і просування тез російської пропаганди. Звернення до Комісії свідчать, що іноді медіа, які прагнуть всебічно й об'єктивно оцінювати дії посадових осіб місцевої влади і співробітників територіальних центрів комплектування й соціальної підтримки, наражаються на критику і звинувачення в підігруванні інтересам ворога.

Для того щоб уникнути звинувачень, журналісти під час підготовки матеріалів із теми мобілізації часто обмежуються ретрансляцією офіційних повідомлень. Такий формат не дозволяє повноцінно розкрити тему, запитання, які хвилюють суспільство, залишаються без відповіді, тож створюється простір для чуток і фейків.

У висвітленні питань мобілізації, так само як і будь-якої теми, журналістам варто дотримуватися професійних та етичних стандартів.

Комісія з журналістської етики вважає, що необхідно розділяти професійне виконання журналістами своїх обов'язків і просування тез російської пропаганди. Звернення до Комісії свідчать, що іноді медіа, які прагнуть всебічно й об'єктивно оцінювати дії посадових осіб місцевої влади і співробітників територіальних центрів комплектування й соціальної підтримки, наражаються на критику і звинувачення в підігруванні інтересам ворога

1. Порушуйте теми, які справді хвилюють українців у зв'язку з мобілізацією. Це не лише роз'яснення важливості мобілізації у воєнний час, а й дотримання закону, прав мобілізованих, справедливості рішень, взаємодія центрів комплектування із підрозділами Збройних Сил України. Якщо ці теми не обговорюють українські медіа, аудиторія шукатиме інформацію в інших джерелах, зокрема й у тих, які контролюються країною-агресором.
2. Покажіть приклади успішного розв'язання проблем, які виникають під час мобілізації.
3. Уникайте узагальнень і «ярликів» («ухилянти»), якщо провина людей, про яких ви пишете, не доведена, – наприклад, якщо йдеться про вручення повісток в людних місцях.
4. Не порівнюйте вручення повісток із «полюванням» чи «відловом» чоловіків (На них також почали «полювати»: на Закарпатті повістки вручили в одному з освітніх закладів).
5. Перевіряйте й уточнюйте інформацію з офіційних джерел, ставте додаткові запитання для того, щоб бути максимально точними. Наприклад, в новині Начальник Чернівецької ОВА Запаранюк дозволив працівникам військкоматів на Буковині здійснювати перевірку документів бракує відповіді на запитання, в яких саме

місцях працівники центрів комплектування можуть перевіряти документи: на блокпостах, на вулиці, на роботі, у квартирах?

6. Ретельно перевіряйте інформацію, яка з'являється в соціальних мережах (приклад: На Закарпатті хлопець втратив свідомість після того, як йому «вручили» повістку). З'ясуйте, хто є першоджерелом, що відомо про цю людину і чому вона оприлюднила певну інформацію. Знайдіть підтвердження в інших джерелах, не пов'язаних із першим. Використання без перевірки інформації лише з одного джерела, часто анонімного, є порушенням.
7. Враховуйте, що автори дописів у соціальних мережах можуть бути упередженими й мати власний інтерес.
8. Не підтримуйте інформаційно хибну практику вручення повісток за правопорушення (Повістки за дрифт: у Києві оригінально покарали вуличних гонщиків). Такий підхід представляє військовий обов'язок як форму покарання, а не захисту своєї країни від ворога.

Обмеження на поширення певної інформації під час воєнного стану можуть створювати складнощі для журналістів, які намагаються висвітлити суспільно важливі теми, такі як мобілізація. Проте воєнний стан не усуває можливості медіа докладати зусиль для чесного інформування громадськості. Журналісти мають дотримуватися етичних норм і професійних стандартів, щоб забезпечити якісне та об'єктивне висвітлення важливих для всіх українців тем.

РОЗДІЛ 2

15 НАЙВАЖЛИВІШИХ
РІШЕНЬ КЖЕ ПІСЛЯ
ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ
24 ЛЮТОГО
2022 РОКУ

1. Рішення КЖЕ щодо скарги на ТОВ «5 канал» через використання фрази-відповіді українських солдатів з острова Зміїний

3 березня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики 1 березня 2022 року надійшла скарга Гордишева Сергія Ігоровича на випуск новин ТОВ «5 канал» від 1 березня 2022 року, у якому внизу екрана трансливався текст «Рускій солдат, иди на х*й».

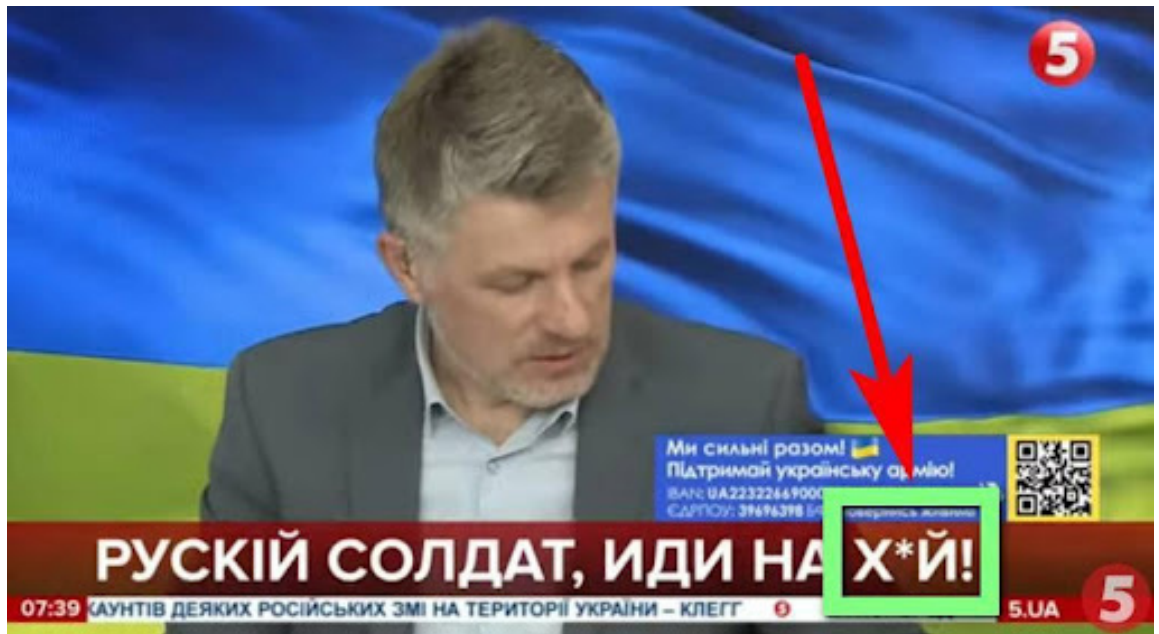

Фото: принтскрин трансляції «5 каналу», 1 березня 2022 року

Як видно з принтскрину, на який скаржиться заявник, йдеться про сюжет ТОВ «5 канал» на тему «Згоріло 130 робіт Марії Приймаченко: окупанти спалили краєзнавчий музей під Києвом». Сюжет супроводжується внизу на екрані текстом «Рускій солдат, иди на х*й» на червоному тлі. Заявник вважає, що таким способом телеканал порушив етичні й моральні норми, прийняті в українському суспільстві. «Зокрема, використання брудних, похабних лайливих слів та висловів, характерних для представників московії, які називають їх “матьерщчина” неприпустимо», – йдеться у скарзі.

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають в напруженому робочому режимі, наживо висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія не буде звертатися до телеканалу про його думку щодо вказаної скарги. Вважаємо за необхідне розглянути цю скаргу в односторонньому порядку.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 15 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Ніхто не може бути дискримінований через свої стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Щодо порушень вимог Кодексу

Кодекс етики українського журналіста закріплює вимоги до необхідності утримуватися від уживання образливих висловів та ненормативної лексики. В той самий час дотримання цього стандарту необхідне передовсім у конкретному контексті.

Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі»

Кодекс етики українського журналіста закріплює вимоги до необхідності утримуватися від уживання образливих висловів та ненормативної лексики. Водночас дотримання цього стандарту необхідне передовсім у конкретному контексті.

Редакційні настанови Бі-Бі-Сі починаються так: «Якби світ був досконалий, “Редакційні настанови Бі-Бі-Сі” склалися б з однієї фрази: керуйтеся власною думкою. Жоден набір правил чи настанов не може замінити потребу продюсерів, редакторів і менеджерів скористатися мудрістю, яка є наслідком досвіду, здорового глузду, а також редакційних та етичних норм, при зіткненні зі складними редакційними проблемами».

Так само в цьому конкретному випадку використання ненормативної лексики набуває зовсім іншого значення ніж звичайне побутове порушення мовних норм. І от чому.

Вранці 24 лютого 2022 року Росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону, а також з території Білорусі. Україна чинить запеклий опір.

24 лютого російський військовий корабель підійшов до українського острова Зміїний, на якому перебували українські прикордонники. Росіяни двічі оголосили гарнізону: «Я – русский военный корабль. Предлагаю сложить оружие и сдаться во избежание кровопролития и неоправданных жертв. В противном случае по вам будет нанесен

Фраза-відповідь українських солдатів з острова Зміїний стала одним із символів боротьби українського народу з російськими окупантами

бомбово-штурмовой удар». Один з прикордонників на це відповів: «Русский военный корабль, иди нахуй!».

Фраза-відповідь українських солдатів з острова Зміїний стала одним із символів боротьби українського народу з російськими окупантами. Сміливу відповідь прикордонників українці сприйняли з захопленням. Фраза стала мемом, який підтримує згуртованість та єдність українців під час воєнного стану. Фразу часто скорочують до: «Русский корабль, иди нахуй». Висвітлення події потрапило на сторінки видань Reuters, The Guardian, Politico, The Daily Mail і багатьох інших. Використовується англomовний переклад «Russian warship, go fuck yourself».

Як зазначено в тих самих Редакційних настановах Бі-Бі-Сі, «Образлива мова є одним з найчастіших приводів для скарг. Зокрема, така мова може бути особливим джерелом образ у субтитрах чи в Інтернеті. Судження про використання такої мови складні, бо залежать від тону і контексту. Немає єдиної думки про те, які слова є припустимими, коли і ким мовлені. Різні слова викликають різний ступінь образи в різних частинах світу».

У цьому випадку ТОВ «5 канал», як і багато інших телеканалів, радіо, газет і онлайн-видань обрали фразу-відповідь українських солдатів з острова Зміїний головною темою своїх випусків та передач. Це було зроблено на виконання пункту 6 Кодексу етики українського журналіста: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста», а не з метою поширення нецензурних слів заради самого факту поширення.

Висновок та рекомендації

З огляду на це Комісія не бачить підстав звинувачувати телеканал у порушенні Кодексу етики українського журналіста та доходить висновку, що «5 канал» діяв у межах свободи вираження поглядів. Відповідно оскаржуваний матеріал не містить порушень етичних стандартів журналістики.

Водночас Комісія засуджує вживання нецензурних слів в медійному контенті та радить медіа:

1. Утримуватися від уживання образливих висловів, ненормативної лексики, якщо тільки це не виправдане контекстом, але і в цьому разі варто уникати частого вживання

Рішення КЖЕ щодо скарги на ТОВ «5 канал» через використання фрази-відповіді українських солдатів з острова Зміїний

- такої мови. Бути здатним обґрунтовувати використання образливої мови. Звичайно, для цього також потрібна чітка інформація про зміст.
2. У будь-якому разі не використовувати образливу мову та нецензурні висловлювання у програмах чи на сайтах для дітей дошкільного та шкільного віку.
 3. Бути особливо пильними щодо дотримання стандартів журналістики і журналістської етики під час воєнного стану в Україні. У разі необхідності звертатися по поради до Комісії з журналістської етики.

2. Рішення КЖЕ щодо поведінки Фахрудіна Шарафмала в ефірі «24 каналу»

17 березня 2022 р.

Опис ситуації

З огляду на суспільний резонанс, спричинений виходом в ефір відповідного епізоду, Комісія з журналістської етики вирішила з власної ініціативи розглянути на предмет порушень стандартів журналістської етики поведінку ведучого телеканалу «24» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року.

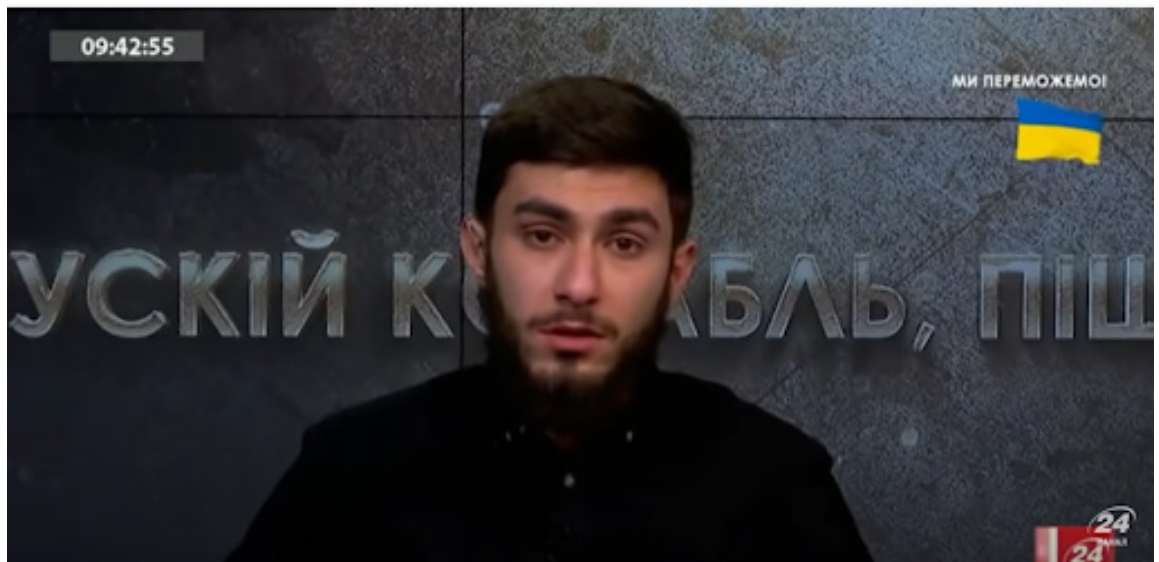

Фото: принтскрин трансляції «24 каналу», 12 березня 2022 року

Детальніше про тези, висловлені ним під час прямого ефіру, можна дізнатися за [покликанням](#). Частина ефіру доступна за [покликанням](#).

13 березня 2022 року під час наступного прямого ефіру Фахрудін Шарафмал вибачився за свою поведінку, стверджуючи, що в ньому говорив біль втрати і сум за другом, та зазначив, що Україна дотримується усіх міжнародних норм, зокрема і Женевських конвенцій, і ніколи не допустить такого геноциду, який відбувається на території нашої країни

Під час прямого ефіру, в якому згадувалося про смерть друга ведучого, офіцера морської піхоти Павла Сбитова, ведучий припустився таких висловлювань: «Збройні Сили України не можуть знищувати російських дітей, оскільки це заборонено правилами війни та різними конвенціями, зокрема Женевськими. Але я – не з ЗСУ, і коли мені випаде нагода розправитися з росіянами, я обов’язково це зроблю. Я дотримуюсь доктрини Адольфа Ейхмана і зроблю все, що від мене залежить, щоб ви і ваші діти ніколи не жили на цій землі, щоб ви відчували, яке це, коли помирають ні в чому не винні громадянські люди, для того щоб ви відчували увесь біль та страждання, коли кажете “А ми не починали війну, це все Путін, ми не хотіли її”».

Крім того, Фахрудін Шарафмал зазначив, що українці не хотіли війни, але тепер прагнуть не миру, а перемоги: «Нам потрібна перемога, і якщо для цього доведеться вирізати всі ваші сім’ї, я буду одним із перших, хто це зробить. Слава нації. І сподіваємось, що такої нації, як Росія, ніколи більше не залишиться на цій землі, бо це виродки, які засмічують цю землю».

На думку Комісії, у прямому ефірі могли пролунати тези, що потенційно порушують вимоги пункту 15 Кодексу етики українського журналіста.

13 березня 2022 року під час наступного прямого ефіру Фахрудін Шарафмал вибачився за свою поведінку, стверджуючи, що в ньому говорив біль втрати і сум за другом, та зазначив, що Україна дотримується усіх міжнародних норм, зокрема і Женевських конвенцій, і ніколи не допустить такого геноциду, який відбувається на території нашої країни. 15 березня 2022 року телеканал опублікував позицію генерального директора Романа Андрійка щодо інциденту. Відео вибачень та текст позиції телеканалу доступний за [покликанням](#).

Відповідні етичні стандарти

Пункт 15 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що

**Щодо порушень вимог пункту
15 Кодексу**

стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Пункт 15 Кодексу насамперед слугує запобіганню розпалюванню ворожнечі – одній з категорій контенту, поширення якої однозначно заборонене як етичними стандартами журналістики, так і міжнародним правом. Зокрема, повністю забороненими є прямі заклики до насильства щодо певної групи осіб. Також обмеження, пов'язані з поширенням мови ворожнечі, передбачають неможливість поширювати інформацію, яка глорифікує, закликає до міжнародних злочинів чи виправдовує їх. Справді, певний ступінь дегуманізації супротивника при висвітленні війни у медіа може бути виправданим. Утім, важливо, аби медіа при цьому не закликали до масового знищення певної категорії населення, що може розцінюватися як воєнний злочин, злочин проти людяності або геноцид, залежно від обставин.

Фахрудін Шарафмал у своєму виступі під час прямого ефіру припустився висловлювань, що прямо закликали до знищення російських дітей, що може бути розцінене як заклик до вчинення міжнародного злочину. Оскільки висловлювання було оголошене у прямому ефірі на телебаченні та було доступне під час онлайн-трансляції телеканалу в YouTube, то воно мало більший ефект аніж, наприклад, письмове висловлювання для невеликої аудиторії в соціальній мережі.

Він був ведучим – і його в ефірі не спробувала зупинити інша співведуча, яка мала для цього можливості. На думку Комісії, лише у випадку спроби інших працівників каналу зупинити Фахрудіна телеканал міг би не нести відповідальності за поширення мови ворожнечі. Хисткий психологічний стан ведучого внаслідок втрати близького друга через агресію російських військ, на жаль, не є обставиною, що унеможливорює відповідальність за поширену інформацію. Радше відповідальністю медіа є моніторинг стану своїх працівників та їх недопущення до ефіру в разі, якщо їх робота у певному ментальному стані може спричинити порушення журналістської етики чи законодавства.

З огляду на це Комісія вважає, що висловлювання журналіста в прямому ефірі є порушенням вимог пункту 15 Кодексу етики українського журналіста з боку Фахрудіна Шарафмала та телеканалу «24».

Незважаючи на війну проти України та зрозумілу ненависть до ворога, Комісія закликає максимально уникати використання мови ворожнечі у журналістських матеріалах та пам'ятати, що заклики до вчинення геноциду та інших міжнародних злочинів також караються як міжнародні злочини

Рішення КЖЕ щодо поведінки Фахрудіна Шарафмала в ефірі «24 каналу»

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що поведінка ведучого телеканалу «24» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року порушує вимоги пункту 15 Кодексу етики українського журналіста. Комісія бере до уваги вибачення журналіста у прямому ефірі наступного дня, а також позицію генерального директора холдингу «Люкс» Романа Андрейка, який засудив вчинок працівника телеканалу і вказав, що він є несумісним «з редакційною політикою “24 каналу” та загальноприйнятими моральними принципами людяності». **З огляду на це Комісія вносить журналістові та телеканалу попередження.**

Незважаючи на війну проти України та зрозумілу ненависть до ворога, Комісія закликає максимально уникати використання мови ворожнечі у журналістських матеріалах та пам'ятати, що заклики до вчинення геноциду та інших міжнародних злочинів також караються як міжнародні злочини. Задля уникнення таких закликів при ефірному мовленні Комісія рекомендує:

- працівникам телеорганізацій уживати оперативних заходів для припинення поширення мови ворожнечі у прямому ефірі як шляхом перебування гостей чи співведучих, так і, за крайньої необхідності, шляхом переривання ефіру;
- менеджменту телерадіоорганізацій ретельно ставитися до ментального стану ведучих, які працюють в студії під час прямого ефіру;
- телерадіоорганізаціям у разі неспроможності запобігти появі шкідливого контенту в прямому ефірі оперативно відмежуватися від висловлювань шляхом публічного висловлення позиції про невідповідність матеріалів редакційним стандартам;
- проводити спеціальне навчання працівників телерадіоорганізацій щодо меж свободи вираження поглядів.

Оновлено: За результатами оновленого голосування членів КЖЕ 17.03.2022 року прийнято уточнювальне рішення про висловлення журналісту і телеканалу «попередження», замість формулювання «дружнє попередження». Звертаємо увагу, що форма «дружнє попередження» є офіційно затвердженою Статутом формою рішення КЖЕ. Водночас КЖЕ вважає за необхідне тимчасово, на час воєнного стану – змінити реакцію «дружнє попередження» на «попередження».

3. Рішення КЖЕ щодо матеріалу інтернет-видання «ВСІМ» про репортаж із бомбосховища

21 березня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики 18 березня 2022 року надійшло прохання журналістки Олександри Рискальчук оцінити на предмет відповідності професійним стандартам журналістики її власний матеріал у інтернет-виданні «ВСІМ» «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо», який було опубліковано 18 березня 2022 року.

Фото: принтскрин сюжету інтернет-видання «ВСІМ»

Матеріал є репортажем журналістки про облаштоване в одній із лікарень міста укриття, у якому під час повітряних загроз переховуються вагітні. У матеріалі розміщено фотографії всередині приміщення: на них зображено ліжка, директорка закладу, облаштовані для народження та немовлят крісла та столи. Директорка закладу також розповідає про порядок використання сховища у випадку сигналу повітряної тривоги.

Редакція інтернет-видання отримала низку обурень і погроз від читачів, які вважають, що публікація створює небезпеку для пацієнток перинатального центру з боку Росії.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи»

Пункт 18 Кодексу етики українського журналіста: «Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та повинні мати дозвіл на це від її (їх) батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством».

Щодо порушень вимог Кодексу

Норми Кодексу етики українського журналіста значною мірою розраховано на мирний час. Утім, під час ведення воєнних дій захист приватності набуває особливого значення у найширшому сенсі. Розкриття місця розташування військової техніки, критичної інфраструктури, промислових складів тощо може становити значну загрозу не лише приватному, а й фізичному життю осіб через ризики використання ворогом інформації для коригування вогню або створення нових цілей.

Водночас певний обсяг інформації є необхідним для мешканців, що проживають на території ведення воєнних дій. Задля забезпечення власної безпеки жителі населених пунктів повинні мати інформацію про бомбосховища та місця прихистку. Ця інформація має бути публічною та доноситися місцевими органами влади до якнайширшої місцевої аудиторії.

Роль журналістів у поширенні такої інформації є важливою – вони є посередниками між органами влади та громадою, навіть у епоху телеграм-каналів та широкого поширення мобільного інтернету. Вони також мають право на створення матеріалів, що висвітлюють стан готовності таких об'єктів цивільного захисту, як бомбосховища, – це є частиною функції журналістів з висвітлення суспільно важливої інформації. Ця інформація, серед іншого, може бути важливим доказом поневірянь населення України в майбутніх

У цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна з великої кількості відкритих джерел. Саме тому матеріал Олександри Рискальчук не порушує права на приватність та відповідає вимогам Кодексу

Висновок та рекомендації

Рішення КЖЕ щодо матеріалу інтернет-видання «ВСІМ» про репортаж із бомбосховища

міжнародних судових процесах щодо агресії. Втім, її оприлюднення суперечитиме стандартам журналістської етики у разі, якщо загрожуватиме життю людей та, особливо, дітей.

На думку Комісії, аналізований матеріал не містить інформації, що становила б загрозу пацієнтам закладу охорони здоров'я. Наявність у ньому укриття є логічною з огляду на функціональне призначення лікарень. Крім того, інформацію про це укриття можна знайти на Karti захисних споруд Хмельницької громади – і вона є публічно доступною, зокрема й для іноземних користувачів. Фотографії безпосередньо зі сховища не розкривають облич осіб, що там переховуються, і не дають додаткового розуміння про розташування такого сховища.

На жаль, з огляду на поведінку збройних сил держави-агресора, жодна ціль не є захищеною, попри норми міжнародного права щодо правил та звичаїв ведення воєнних дій. Комісія розуміє стурбованість аудиторії медіа щодо інформації, яка може бути потенційно використана ворожою армією. Втім, у цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна з великої кількості відкритих джерел. **Саме тому матеріал Олександри Рискальчук не порушує права на приватність та відповідає вимогам Кодексу.**

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал журналістки інтернет-видання «ВСІМ» Олександри Рискальчук «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо», який було опубліковано 18 березня 2022 року, відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія вітає звернення журналістки щодо експертизи власного матеріалу та готова пропонувати свої послуги іншим журналістам, які відповідально ставляться до споживачів створеної ними інформації, особливо у часи ведення воєнних дій на території України та проблем, що впливають із подання пов'язаної з війною інформацією в медіа.

Комісія також наголошує на потребі звертати увагу на особливості поширення інформації під час війни, викладені у власних Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати.

4. Рішення КЖЕ щодо виправлення фактологічних помилок, які можуть міститися в заявах посадовців у воєнний час

9 квітня 2022 р.

Обставини справи

Комісія з журналістської етики звернула увагу на резонансний випадок, коли 31 березня 2022 р. низка українських медіа поширили інформацію про начебто визволення Вишгорода Київської області від російських окупантів. Новина спершу була опублікована з покликанням на заступника начальника штабу командування Сухопутних військ ЗСУ Олександра Грузевича. Насправді місто Вишгород не було захоплене російськими військовими, а отже не могло бути визволене.

Згодом деякі медіа внесли виправлення до тексту, покликаючись на допис у телеграм-каналі керівника Офісу Президента Андрія Єрмака: «ЗСУ офіційно заявили про звільнення Вишгорода, маючи на увазі Вишгородський район».

За деякий час керівник ОП видалив свій допис, а ситуацію в ефірі національного телемарафону прокоментувала заступниця міністра оборони Ганна Маляр. Вона заявила, що у виступі заступника начальника штабу командування Сухопутних військ ЗСУ йшлося не про місто Вишгород і не Вишгородський район, а про Вишеград – село Макарівського району Київської області.

«Зараз справді складно. Обмовки трапляються і бувають помилки образливі. Але якщо вони є, то важливо їх виправити», – пояснила заступниця міністра.

Більшість медіа внесли виправлення до тексту новини, однак лише деякі з них пояснили зміни та вибачилися перед читачами.

Обговорюючи цей випадок, журналісти покликалися на раніше озвучене застереження Ганни Маляр про те, що під час війни «не потрібно проводити фактчекінг офіційних заяв військових відомств: ЗСУ та міністерства». Отже, частина працівників медіа вважають за можливе не перевіряти офіційні повідомлення в умовах воєнного стану.

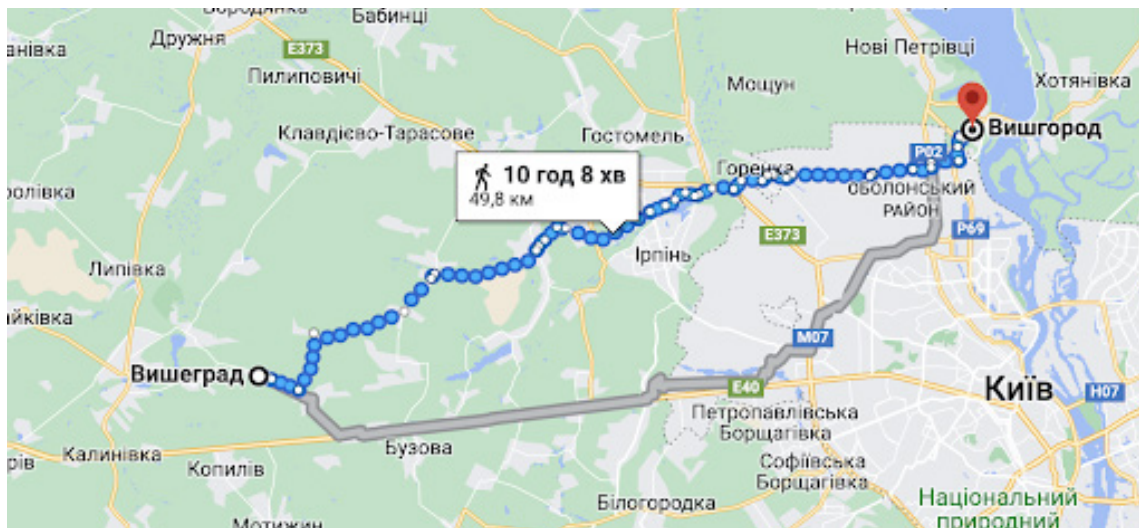

Фото: карта із зображенням розташування міст Вишгород та Вишеград

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

Кодекс етики українського журналіста, пункт 6, гласить: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Розповідаючи своїй аудиторії про начебто визволення Вишгорода – районного центра Київської області, який не перебував під контролем російських військових, – українські медіа припустилися фактологічної помилки. Уникнути її можна було шляхом перевірки заяви представника ЗСУ, однак переважна більшість цього не зробила.

ЗМІ внесли виправлення до тексту новини лише після того, як помилку виправило Міністерство оборони. Деякі медіа виправляли текст двічі: після допису керівника Офісу Президента і після повідомлення міністерства.

Одні медіа обмежилися виправленням помилки постфактум. Інші вказали в заголовку, що текст оновлено. Також окремі медіа не лише вказали, що до новини внесено правку, а й принесли вибачення читачам та напряму звернулися по уточнення до представника ЗСУ.

Оскільки ситуація є відносно новою для українських журналістів, Комісія з журналістської етики вважає за потрібне надати рекомендації з дотримання пункту 6 Кодексу в умовах воєнного стану.

Запровадження у країні воєнного стану означає те, що права і свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені, серед яких і свобода слова. Ці обмеження пов'язані з тим, що оприлюднення деякої інформації може мати негативні наслідки для цивільних людей та українських військових.

Кодекс етики українського журналіста спрямований на дотримання засад об'єктивної журналістики в інтересах суспільства. Неможливо «скасовувати» ті чи інші пункти етичного кодексу під час війни: суспільний інтерес як головний критерій для медіа існує і в мирний, і у воєнний час. Навпаки, в умовах широкомасштабної збройної агресії Росії проти України суспільство як ніколи потребує достовірної інформації від професійних журналістів – на протипагу дезінформації, фейкам та маніпуляціям. Забезпечити таку достовірність допомагає дотримання Кодексу.

Комісія з журналістської етики вважає, що медіа, які відмовилися від перевірки заяви про начебто визволення Вишгорода, а згодом внесли виправлення до вже опублікованої новини, не повідомивши про це своїм читачам, **порушили пункт 6 Кодексу етики українського журналіста.**

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям:

- Запроваджувати правила перевірки повідомлень, які надходять із різних джерел, зокрема й і з офіційних. Насамперед варто перевіряти правильність написання географічних назв, прізвищ та імен, посад, специфічних термінів тощо, особливо записаних із голосу.
- У разі виявлення невідповідності в повідомленні, яке надійшло з офіційного джерела, найкращим рішенням буде звернутися по уточнення до цього ж джерела. Наприклад, до представників Міністерства оборони України.
- Розуміючи, що журналісти в умовах воєнного стану працюють під сильним психологічним тиском та в цейтноті, рекомендуємо створювати в редакціях довідкові бази даних, до яких можуть звертатися всі працівники редакції, аби забезпечити себе від помилок.
- Не всі повідомлення можна оперативно перевірити в умовах війни. Під час оприлюднення резонансних

Комісія з журналістської етики вважає, що медіа, які відмовилися від перевірки заяви про начебто визволення Вишгорода, а згодом внесли виправлення до вже опублікованої новини, не повідомивши про це своїм читачам, порушили пункт 6 Кодексу етики українського журналіста

фактів, важливих для аудиторії, редакціям варто робити відповідні застереження: або про підтвердження інформації з інших джерел, або про неможливість отримати підтвердження чи спростування.

- Помилку варто не лише виправляти, а й визнавати публічно. Недоречно перекидати відповідальність на офіційних осіб, які повідомили недостовірну інформацію. Пояснення і вибачення у разі виявлення помилки свідчать про повагу до своєї аудиторії і про прозорість роботи журналістів.
- Обмеження свободи слова під час воєнного стану та рекомендації представників Міністерства оборони відмовитися від фактчекінгу заяв українських посадовців стосуються лише інформації, яка може становити військову таємницю або заподіяти шкоди цивільному населенню. В інших випадках журналісти можуть і повинні перевіряти офіційні заяви, дбаючи про достовірність своїх матеріалів.

Рішення КЖЕ щодо виправлення фактологічних помилок, які можуть міститися в заявах посадовців у воєнний час

5. Рішення КЖЕ щодо публікації інтернет-видання Zaxid.net про вручення мешканцям готелів повісток до військкомату

19 квітня 2022 р.

Обставини справи

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Олега Дьяченка на публікацію 15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат від 17 березня 2022 року, авторка – Анна Семенюк.

На думку заявника, матеріал «розколює суспільство» та містить порушення пунктів 4, 10 та 15 Кодексу етики українського журналіста. «Інтернет-видання Zaxid.net опублікувало матеріал, де прямо називає переселенців “ухильниками”, в той самий час першоджерело називає “ймовірними ухильниками”», – зазначає автор звернення.

У відповіді за підписом заступника шеф-редактора Zaxid.net Назарія Тузяка на адресу Комісії зазначено: «У тексті новини ЖОДНОГО разу не вказано (ані прямо, ані завуальовано), що переселенці є ухильниками. У тексті новини йдеться про 15 конкретних чоловіків, які були клієнтами закарпатських готелів. Указано також, що ці чоловіки були призовного віку

і вони є мешканцями південних та східних областей України». При цьому представник онлайн-видання звертає увагу, що в офіційному повідомленні Держприкордонслужби використано слово «переховувалися».

У виданні вважають, що контекст новини дозволяє вживати слово «ухильники»: «Якщо 15 героїв новини відмовилися це робити [стати на військовий облік впродовж доби], їх можна назвати ухильниками».

15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат

Чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону

Новини Закарпаття — Анна Семенюк, 17:22, 17 березня 2022 👁 85505 👍 0

До теми

Затриманих на кордоні з Угорщиною трьох ухильників відправили в

фото прикордонників

Фото: принтскрин із сайту Zaxid.net

Оскаржуваний матеріал побудований на повідомленні Західного регіонального командування Державної прикордонної служби України про результати перевірки готелів Закарпатської області. Під час перевірки у готелях виявили 15 чоловіків призовного віку, яким вручили повістки до військкомату.

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

Оскаржуваний матеріал побудований на повідомленні Західного регіонального командування Державної прикордонної служби України про результати перевірки готелів Закарпатської області. Під час перевірки у готелях виявили 15 чоловіків призовного віку, яким вручили повістки до військкомату.

Онлайн-видання Zaxid.net повідомило, що «чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону».

«Усі – чоловіки призовного віку, мешканці південних та східних областей України, які намагалися уникнути мобілізації та переховувалися у готелях в Ужгородському та Великоберезнянському районах», – йдеться в новині на сайті.

Онлайн-видання Zaxid.net повідомило, що «чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону».

«Усі – чоловіки призовного віку, мешканці південних та східних областей України, які намагалися уникнути мобілізації та переховувалися у готелях в Ужгородському та Великоберезнянському районах»

Пункт 4 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

Авторка матеріалу пише про виявлених під час перевірки чоловіків як про «ухилянтів», яких «затримали в кількох готелях поблизу кордону зі Словаччиною та Угорщиною». Ухилення від призову за мобілізацією є кримінальним злочином, причетність до скоєння якого може встановити лише суд, а не ЗМІ.

Оскільки в матеріалі не названі прізвища або інші ознаки осіб, за якими їх можна було б упізнати (домашня адреса, місце роботи, вік, професія та ін.), Комісія не вбачає ознак порушення п. 4 Кодексу етики українського журналіста.

Пункт 10 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів».

Оскаржуваний матеріал опублікований під рубрикою «Новини Закарпаття» і належить до інформаційного жанру новин. Новина ґрунтується на офіційному повідомленні підрозділу Державної прикордонної служби і не містить критики на адресу конкретних осіб. Прізвища чоловіків, яким вручили повістки до військкомату, не названо. Тому публікація не порушує пункт 10 Кодексу.

Водночас Комісія з журналістської етики звертає увагу на те, що авторка довільно повелася з формулюваннями пресрелізу, перетворивши припущення на звинувачення. Якщо в повідомленні Держприкордонслужби про мешканців готелів ідеться як про «імовірних ухилянтів» або про таких, «які, найвірогідніше, переховувалися в готелях прикордоння від

Комісія з журналістської етики звертає увагу на те, що авторка довільно повелася з формулюваннями пресрелізу, перетворивши припущення на звинувачення. Якщо в повідомленні Держприкордонслужби про мешканців готелів ідеться як про «імовірних ухилиянтів» або про таких, «які, найвірогідніше, переховувалися в готелях прикордоння від мобілізації», то у тексті новини вже повідомляється про «ухилиянтів», які «намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях»

Висновок та рекомендації

мобілізації», то у тексті новини вже повідомляється про «ухилиянтів», які «намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях».

Такі формулювання містять ознаки порушення **пункту 9 Кодексу етики українського журналіста**: «Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення».

Пункт 15 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

У короткій новині двічі зазначено, що виявлені під час перевірки ймовірні порушники є вихідцями з південних та східних областей. В цьому випадку згадка про місце проживання чоловіків, які не стали на військовий облік, недоречна, оскільки порушення закону про мобілізацію не пов'язані з конкретним місцем чи регіоном. Вказівка на походження осіб, яким вручили повістки до військкомату, є ретрансляцією негативних суспільних стереотипів. Таке згадування формує у читача хибне враження, нібито порушниками закону є виключно або переважно мешканці певних регіонів, і сприяє упередженому ставленню до цієї групи людей.

Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить ознаки порушення пункту 15 Кодексу. Той факт, що в пресрелізі Держприкордонслужби також згадано про походження ймовірних правопорушників, не звільняє журналістів від обов'язку уникати дискримінації та мови ворожнечі.

Розглянувши скаргу на публікацію «15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат», а також відповідь від редакції, **Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста і виносить інтернет-виданню Zaxid.net й авторці новини Анні Семенюк попередження.**

Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста і виносить інтернет-виданню *Zaxid.net* й авторці новини *Анні Семенюк* попередження

У часи війни, як і в мирний час, дотримання журналістської етики є умовою якісної професійної журналістики. Неприпустимо виправдовувати порушення Кодексу етики обставинами воєнного часу.

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям:

- Використовувати коректну термінологію під час висвітлення правопорушень; не поширювати під виглядом фактів припущення чи недоведені звинувачення.
- У публікаціях про правопорушення не згадувати ознаки, які визначають ідентичність людини або групи людей (раса, національність, регіон проживання, захворювання тощо). Злочинність не має національності або «прив'язки» до певного регіону.
- Неприпустимо розділяти українців на «ми» і «вони», особливо в часи війни. Медіа повинні відмовитися від ретрансляції стереотипів, які розпалюють міжетнічну, міжрегіональну, релігійну та іншу ворожнечу; формують упереджене негативне ставлення до певної групи людей.
- Журналістам варто всебічно висвітлювати життя тих чи інших соціальних груп, надаючи слово представникам цих спільнот. Подаючи про ту чи іншу групу людей виключно негативну інформацію (навіть на основі пресрелізів), медіа створюють враження, нібито всі члени цієї групи схильні до порушень закону або норм поведінки.
- Уникати спрощених варіантів, які нібито пояснюють складні речі. Під час широкомасштабного російського вторгнення до України аудиторія шукає в медіа перевіреної та збалансованої інформації. Висвітлюючи війну в Україні, журналістам варто глибше аналізувати факти і явища, які хвилюють аудиторію, та допомагати їй зрозуміти справжні причини тих чи інших подій.

Рішення КЖЕ щодо публікації інтернет-видання *Zaxid.net* про вручення мешканцям готелів повісток до військкомату

6. Рішення КЖЕ щодо інтерв'ю інтернет-видання GWARA MEDIA з головою Мереш'янської громади

21 квітня 2022 р.

Опис ситуації

На гарячу лінію Комісії з журналістської етики 20 квітня 2022 року надійшло прохання редактора інтернет-видання GWARA MEDIA надати оцінку матеріалу за авторством Софії Цветкової та Сергія Прокопенка «Будинок культури не підлягає відновленню»: інтерв'ю з головою Мереш'янської громади під час війни», який було опубліковано 18 квітня 2022 року. Комісія вирішила повноцінно розглянути матеріал на предмет його відповідності стандартам журналістської етики.

Матеріалом видання є інтерв'ю з головою Мереш'янської громади Віталієм Сітовим. Він розповідає про ситуацію в місті під час війни, опилює дати нападів на місто, розповідає окремі деталі щодо зруйнованих у громаді будівель. Віталій Сітов також розповідає про функціонування громади: роботу лікарні, дистанційне навчання у школах, ведення реєстру переселенців тощо. У матеріалі містяться фотографії ушкоджень, утім, без ідентифікації конкретних місць ударів.

Редакція інтернет-видання стверджує, що вносила коригування до матеріалу для того, аби уникнути звинувачень у розкритті неналежної інформації, але попри це отримала негативну реакцію читачів.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

У пункті 6 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Попри те, що норми Кодексу етики українського журналіста значною мірою розраховані на мирний час, Комісія вже звертала увагу, що важливим аспектом дотримання стандартів є захист приватності та конфіденційної інформації у широкому сенсі. Медіа не мають поширювати деталізовану інформацію про руйнування до того, як її поширили представники органів влади, а також уникати розміщення матеріалів, які можуть збільшити ризики використання ворогом інформації для коригування вогню або створення нових цілей.

Так само Комісія звертала увагу на два важливих аспекти створення матеріалів про результати обстрілів та інші негативні наслідки військових дій: ці матеріали допомагають місцевій аудиторії зорієнтуватися про можливість забезпечення власної безпеки та можуть слугувати важливим доказом здійснення збройними силами Росії міжнародних злочинів у майбутніх міжнародних судових процесах щодо агресії.

Перший із цих аспектів лише актуалізується при висвітленні інформації на рівні невеликих громад, часто недорепрезентованих у медіа. На думку Комісії, висвітлення ситуації на гіперлокальному рівні лише сприяє у формуванні споживачем інформації повноцінної картини того, яка відбувається. Виконуючи це завдання, журналісти ефективніше виконують свою місію з донесення до аудиторії інформації, що має публічний інтерес.

Комісія усвідомлює, що висвітлення подій на рівні громад найчастіше проходить повз увагу медіа з великою аудиторією. Саме тому подібні матеріали мають значну додану вартість, оскільки дозволяють отримувати виважену інформацію про гіперлокальні контексти, на противагу емоційним повідомленням із чатів у месенджерах чи телеграм-каналах

У своєму інтерв'ю голова Мереш'янської громади не надав інформацію, яка б не була відомою раніше. Зокрема, про ракетний удар по Мереші повідомлялося Харківською обласною прокуратурою ще в день удару, 17 березня, якраз у контексті відкриття провадження щодо воєнних злочинів, учинених російськими військовослужбовцями. Журналісти інтернет-видання GWARA MEDIA використали фотографії, тотожні до використаних прокуратурою, та поширили інформацію про руйнування цивільних об'єктів, що є порушенням звичаїв ведення війни. Ба більше, вони свідомо обмежили інформацію про кількість жертв серед місцевого населення.

Інформація про функціонування інфраструктури у місті має публічний інтерес, оскільки дозволяє місцевим мешканцям, які могли виїхати в безпечніші міста в Україні та за її межами, зрозуміти ситуацію та оцінювати можливості повернення.

Комісія усвідомлює, що висвітлення подій на рівні громад найчастіше проходить повз увагу медіа з великою аудиторією. Саме тому подібні матеріали мають значну додану вартість, оскільки дозволяють отримувати виражену інформацію про гіперлокальні контексти, на противагу емоційним повідомленням із чатів у месенджерах чи телеграм-каналах.

Саме тому, на думку Комісії, аналізований матеріал не містить порушень вимог журналістської етики та є належним прикладом дотримання вимог щодо захисту приватності та повноти подання інформації.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал журналістки інтернет-видання GWARA MEDIA Софії Цветкової та журналіста цього самого видання Сергія Прокопенка «“Будинок культури не підлягає відновленню”»: інтерв’ю з головою Мереф’янської громади під час війни», який було опубліковано 18 квітня 2022 року, відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія вітає та заохочує діяльність гіперлокальних медіа, які виступають провідниками голосу громад в інформаційному полі України. Вони мають продовжувати висвітлювати ситуацію на місцевому рівні з дотриманням вимог щодо повноти та достовірності подання інформації, а також враховуючи особливості поширення інформації під час війни, викладені у Рекомендаціях Комісії щодо інформації, яку не можна розголошувати та передбачені законодавством України.

Рішення КЖЕ щодо інтерв’ю інтернет-видання GWARA MEDIA з головою Мереф’янської громади

7. Рішення КЖЕ щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» в ефірі національного телемарафону

6 травня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики надійшло 4 скарги від Артема Набоки, Володимира Грибельника, Тетяни Ганжі та Катерини Недашківської щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» Максима Хлопотова та Олени Чернякової в ефірі національного телемарафону 8 квітня 2022 року. Відео їх включення в ефір – у додатку до рішення.

Фото: принтскрин програми телеканалу «Україна 24»

Олена Чернякова вмикається в ефір марафону з репортажем про побачене у Гостомелі та Ірпені після звільнення цих міст українськими військами. Титрується сюжет як «Пряме включення кореспондента про ситуацію в Київській області». На фоні включення – житловий комплекс (надалі – ЖК), ніяк не ідентифікований та не протитрований. Із тексту, який озвучує Олена Чернякова, можна зробити висновок, що він перебуває десь у Київській області, оскільки раніше протягом цього дня журналістка змогла потрапити до Гостомеля попри комендантську годину.

Заявники стверджують, що, вийшовши в ефір із території ЖК, журналісти наразили його мешканців на артилерійські обстріли. Вони також вважають, що така зйомка порушила заборону на зйомку інфраструктури, передбачену, серед іншого, наказом Головнокомандувача ЗСУ. Один із заявників стверджує, що журналістам було зроблено зауваження під час зйомок, на яке вони не відреагували. На його ж думку, цим журналісти порушили вимоги пунктів 12 та 19 Кодексу етики українського журналіста.

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають в напруженому робочому режимі, наживо висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія вирішила не звертатися до телеканалу щодо пояснення про викладені у скарзі зауваження. Натомість скаргу було розглянуто в односторонньому порядку.

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

Пункт 12 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності».

Пункт 19 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Щодо порушень вимог Кодексу

Ця справа вкотре звертає увагу Комісії на аспекти забезпечення захисту приватного життя журналістами у широкому сенсі під час воєнного стану. Попередні рішення Комісії стосувалися публікацій щодо чітко ідентифікованих в матеріалах місць, таких як бомбосховища та зруйновані будівлі, та населених пунктів. У них Комісія наголошувала на тому, що журналісти при створенні своїх матеріалів мають віднаходити баланс між донесенням інформації, що становить публічний інтерес, та забезпеченням безпеки місцевих мешканців.

Комісія вважає за потрібне нагадати, що попри правовий режим воєнного стану норми законодавства дозволяють фотозйомку в публічних місцях та на вулиці; винятком є ситуація, коли особа, що потрапляє до кадру, прямо забороняє це робити

Оскаржуваний матеріал також висвітлює інформацію, що становить публічний інтерес, а саме розповідає про руйнування в Київській області. Водночас виглядає природним, що для запису стендапу ними було обрано більш спокійний фон житлового комплексу в іншому населеному пункті Київської області. В ефірі розташування місця запису стендапу не розкривається ані в титрах, ані будь-як інакше. Саме тому Комісія вважає, що за даними, висвітленими в сюжеті, неможливо чітко встановити його локацію, не знаючи місцевості.

Також Комісія вважає за потрібне нагадати, що попри правовий режим воєнного стану норми законодавства дозволяють фотозйомку в публічних місцях та на вулиці; винятком

Комісія вважає, що запис стендапу на території ЖК журналістами телеканалу «Україна 24» Максимом Хлоповим та Оленою Черняковою не порушує вимоги пункту 3 Кодексу етики українського журналіста

є ситуація, коли особа, що потрапляє до кадру, прямо забороняє це робити. У кадрі, що був показаний телеканалом «Україна 24» в рамках загальнонаціонального марафону, можна побачити лише одну людину, крім журналістки, яку також неможливо ідентифікувати: вона проходить на дальньому плані й не повертається обличчям до камери.

Комісія розуміє перестороги населення в атмосфері війни, однак не може погодитися з аргументацією заявників. Крім того, покликання на наказ Головнокомандувача ЗСУ не підтримує позицію щодо заборони зйомки, оскільки у наказі йдеться про ідентифікацію військових об'єктів інфраструктури, до яких ЖК не належить.

З огляду на це Комісія вважає, що запис стендапу на території ЖК журналістами телеканалу «Україна 24» Максимом Хлоповим та Оленою Черняковою не порушує вимоги пункту 3 Кодексу етики українського журналіста.

Комісія не розглядала справу на предмет порушення пункту 12 Кодексу етики українського журналіста, що передбачає процедурні вимоги стосовно виправлення інформації у тому випадку, якщо вона не відповідає дійсності, та пункту 19 цього самого документа, який лише постулює компетенцію Комісії щодо розгляду справ, які стосуються порушення стандартів журналістської етики.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що поведінка журналістів телеканалу «Україна 24» Максима Хлопова та Олени Чернякової в ефірі національного телемарафону 8 квітня 2022 року відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія наголошує на потребі звертати увагу на особливості поширення інформації під час війни, викладені у власних Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати.

Комісія також закликає працівників медіа бути обережнішими та зважати на можливі занепокоєння громадян щодо власної безпеки при виборі локацій для зйомок. Ризик використання публікацій у медіа для коригування вогню є достатньо серйозним, тож журналістам варто максимально уникати зазначення конкретних локацій у «нейтральних» стендапах, що слугують наповненням між змістовними

Рішення КЖЕ щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» в ефірі національного телемарафону

частинами репортажів. Працівникам медіа також варто толерувати більше критики щодо своєї діяльності зі сторони звичайних громадян з огляду на їхній важкий психологічний стан під час війни.

8. Рішення КЖЕ щодо зображення військовослужбовиць у медіа

1 червня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики 21 травня 2022 року надійшла скарга від Олени Марчук на статтю в онлайн-виданні «20 хвилин» (м. Вінниця) авторки Наталії Гончарук «Мене переповнювала гордість, що вона така сильна, відважна». Розповідь мами про загиблу десантницю».

На думку заявниці, видання дискримінує жінку-військову за ознакою статі: «В ліді журналістка Наталія Гончарук пише **«Вродлива, смілива, цілеспрямована, сильна. Вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати»**, «Та кривава війна обірвала життя **21-річної красуні»**, так про чоловіка військового журналісти б не сказали». Скаржниця також звертає увагу на те, що в тексті не використовуються фемінітиви «Про нашу землячку-Героя», хоча є відповідник «Героїня».

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають у напруженому робочому режимі, наживо

Фото: Міноборони. Військовослужбовиці беруть участь у репетиції військового параду

висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія вирішила не звертатися до видання про пояснення щодо викладених у скарзі зауважень. Натомість скаргу було розглянуто в односторонньому порядку.

Важливо зауважити, що цей матеріал є перепублікацією іншого матеріалу із додаванням передмови. Зокрема, першоджерело – стаття «Її слова: “В мене все добре”, як вони багато означали!» Мама розповіла про Вікторію Поліщук» від 21 травня 2022 року авторства Олени Удвуд. Цей матеріал розміщено на сайті «Новини Козятина», про що згадує сама авторка перепублікації.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 15 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Щодо порушень вимог Кодексу

Ця стаття вкотре звертає увагу Комісії на аспекти забезпечення гендерної рівності, викорінення стереотипів за ознакою статі та недопущення дискримінації жінок на військовій службі. Особливого значення набуває важливість дотримання гендерної рівності під час дії воєнного стану в Україні.

Медіа відіграють значну роль у формуванні й зміні суспільних норм та переконань. Вони демонструють реалії суспільства, але водночас конструюють цю реальність, часто посилюючи наявні стереотипи про жінок і чоловіків.

Насамперед жінка, яка загинула під час виконання своїх обов'язків, є військовослужбовицею, а тому недоречним виглядають оцінки її краси. Повідомлення у стилі «та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні» хоч і має на меті показати читачу всю несправедливість війни, але містить оцінкове суб'єктивне судження, спонукає до оцінки зовнішності жінок-військовослужбовиць, замість звертати увагу на їхні вміння і досвід.

У цьому контексті авторка використовує так званий «доброзичливий сексизм».

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Доброзичливий сексизм – сексизм, який так само, як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами)

Висновок та рекомендації

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Доброзичливий сексизм – сексизм, який так само, як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами). Це пасажі про те, що жінки слабкіші, їх потрібно захищати. Вони «ніжні красуні», їм «треба народжувати дітей», а не перейматися кар'єрою.

Далі авторка зазначає: «вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати» – таке протиставлення «жінка-чоловік» є шкідливим стереотипом, оскільки розділяє людей за ознакою статі у прив'язці до професії. Нав'язливі стереотипи про те, що жінки або чоловіки є більш або менш витривалими, – небезпечні, оскільки містять узагальнення. Щоб викоринити дискримінацію за ознакою статі, варто уникати узагальнень та протиставлень у своїх журналістських матеріалах.

Щодо використання фемінітивів. 2019 року уряд затвердив нову редакцію «Українського правопису», у 32-му параграфі якого йдеться про суфікси, за допомогою яких утворюються іменники на позначення осіб жіночої статі, тобто фемінітиви. Використання фемінітивів на позначення жінок за їхніми професіями, посадами, видами зайнятості у журналістських матеріалах – важливий індикатор визначення рівня гендерної чутливості редакції.

Вживання фемінітивів робить видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни. Однак завжди залишається на власний вибір редакції та журналістів.

З огляду на вищезазначене Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить гендерні стереотипи, та виносить онлайн-виданням «20 хвилин» (м. Вінниця) та «Новини Козятина» **попередження**.

Водночас при висвітленні діяльності військовослужбовців та військовослужбовиць Комісія також радить журналістам і редакціям таке:

- Уникати коментування зовнішності жінки, а також недоречного акцентування на статі та віку під час виконання

нею професійних обов'язків; Зокрема, «красива», «вродлива», «слабка» чи «сильна» – це оцінка, яка ґрунтується на уявленнях автора чи авторки про красу і силу. Можна давати конкретні деталі, як-от «у спортзалі піднімає 80 кг», «у неї у вухах сережки, подаровані подругою», «невеликого зросту, з 36 розміром взуття, тому на складі для неї не знайшлося пари, довелося купувати за свої гроші».

- Облишити застарілі патріархальні уявлення про «образи жінок». Не використовувати фрази на кшталт «жінка – слабка стать».
- Не поширювати стереотипів за ознакою статі у журналістських матеріалах. Для цього перевіряти свої матеріали за допомогою «дзеркального методу» (чи однаково доречно певне висловлювання виглядало б у матеріалах про жінку/про чоловіка).
- Не протиставляти жінок і чоловіків між собою, коли йдеться про виконання професійних обов'язків. Не транслювати суб'єктивні судження щодо оцінки зовнішності жінок-військових.
- Більше приділяти увагу темам утвердження гендерної рівності в армії, посиленню видимості в медіа участі жінок на війні, збільшенню кількості експертток і коментаторок-жінок із військової тематики.
- Уживати фемінітиви, щоб зробити видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни.

Корисними для поглиблення знань із вказаної тематики будуть такі курси і матеріали:

1. Онлайн-курс на Prometheus «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» Тамари Марценюк.
2. Підручник «Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей».
3. Права людини та медіадіяльність: Збірник навчальних програм викладачів і викладачок журналістики / За ред. Шендеровського К. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2018.

Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить гендерні стереотипи, та виносить онлайн-виданням «20 хвилин» (м. Вінниця) та «Новини Козятина» попередження

**Рішення КЖЕ щодо зображення
військовослужбовців у медіа**

4. Висвітлення виборів в Україні: Порадник для журналістів та редакцій // С. Остапа, Д. Дуцик, Є. Кузьменко, В. Володовська / Упоряд. О. Погорелов. – К, 2019. – 32 с.
5. Порадник «Як наблизити свою редакцію та контент до гендерної чутливості» // Є. Кузьменко/ Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. – 27 с.

9. Рішення КЖЕ щодо матеріалів про благодійний фонд в онлайн-виданнях «Волинські Новини» та «БУГ»

27 червня 2022 р.

Опис ситуації

Комісія з журналістської етики за власною ініціативою звернула увагу на матеріали з подібними назвами:

1. «Із перших днів війни Фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки. Відео» у інтернет-виданні інформаційного агентства «Волинські Новини» від 10 квітня 2022 року;
2. «Із перших днів війни фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки» у інтернет-виданні «БУГ» від 10 квітня 2022 року.

VOLOYN NEWS **ВОЛИНСЬКІ НОВИНИ** ПОНЕДІЛОК 15:23
ПЕРШЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО 27 ЧЕРВНЯ 2022

НОВИНИ ПОЛІТИКА ЕКОНОМІКА ІП СОЦІУМ КУЛЬТУРА АВТО СПОРТ ТАБЛОЇД ПРОЄКТИ ВН АКЦЕНТИ ТРИБ
ІНТЕРВ'Ю АНАЛІТИКА ФОТО ВІДЕО БЛОГИ ДОСЬЄ АНОНСИ ПОПУЛЯРНЕ ЗАПИТАЙ ЮРИСТА

ІЗ ПЕРШИХ ДНІВ ВІЙНИ ФОНД ІГОРЯ ПАЛИЦІ ВІДПРАВИВ ПОНАД 30 ВАНТАЖІВОК У ГАРЯЧІ НАПРЯМКИ. ВІДЕО

10 Квітня 2022 17:19 Коментарів: 0 3

Твіт

Київщина оговтується від російської окупації. **Страшні кадри** зруйнованих міст, убитих місцевих жителів облетіли увесь світ. Три тижні люди були на межі гуманітарної катастрофи, оскільки не мали елементарного: їжі, медикаментів, гігієнічних засобів. Але навіть у найскладніший час туди їхали гуманітарні вантажі з Волинської області.

Фото: принтскрин інтернет-видання інформаційного агентства «Волинські Новини»

У матеріалах ідентичного змісту (інтернет-видання «БУГ» покликається на матеріал інтернет-видання «Волинські Новини») йдеться про допомогу благодійного фонду «Тільки разом» та його засновника, народного депутата України Ігоря Палиці, постраждалим від російської окупації на Київщині та поза її межами, з покликанням на сюжет телеканалу «Аверс»

У матеріалах ідентичного змісту (інтернет-видання «БУГ» покликається на матеріал інтернет-видання «Волинські Новини») йдеться про допомогу благодійного фонду «Тільки разом» та його засновника, народного депутата України Ігоря Палиці, постраждалим від російської окупації на Київщині та поза її межами, з покликанням на сюжет телеканалу «Аверс». У матеріалі наголошується на партійній приналежності засновника фонду та співпраці нардепів цієї партії в рамках фонду щодо надання допомоги. Матеріал інтернет-видання «Волинські Новини» пронизаний покликаннями на інші матеріали про діяльність фонду та Ігоря Палиці. Матеріал інтернет-видання «БУГ» покликається на матеріал видання «Волинські Новини», але з активних гіперлінків, розміщених в оригінальній публікації, містить лише одне.

9 червня 2022 року Комісія звернулася до інтернет-видань із проханням надати коментарі щодо наявності у вказаних матеріалах порушень вимог пункту 7 Кодексу етики українського журналіста.

14 червня 2022 року у своїй відповіді інтернет-видання «Волинські Новини» вказало, що здійснює всебічний моніторинг та висвітлення діяльності з гуманітарної допомоги, волонтерства та збору коштів, зокрема й Фонду Ігоря Палиці «Тільки разом», а також інших організацій, які намагаються бути корисними на волонтерсько-благодійному фронті цієї війни. Представник видання також вказав, що воно здійснило вільне використання твору в рамках законодавства про захист авторських прав і не маркувало його як рекламне, оскільки первинний сюжет на телеканалі «Аверс» не був поданий як рекламний.

15 червня 2022 року у своїй відповіді інтернет-видання «БУГ» зазначило, що і раніше з початку війни безплатно публікувало матеріали про волонтерів, громадські організації та компанії, які допомагають захисникам та переселенцям. Розповідаючи про таку допомогу від громадян, бізнесменів, політиків, компаній, громадськості, інтернет-видання робить свій внесок у перемогу.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 7 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією».

Матеріал інтернет-видання «Волинські Новини» рясніє покликаннями на інші немовбито новинні матеріали про діяльність фонду «Тільки разом»: їх сім на одній сторінці. Постійність розміщення такої позитивної інформації може слугувати свідченням того, що матеріали можуть використовуватися для покращення репутації Ігоря Палиці, а отже належати до немаркованої реклами

Пункт 7 Кодексу зобов'язує медіа належно маркувати рекламу та оплачені матеріали. Таке маркування має сприяти споживачам інформації у ідентифікації оплачених публікацій, спрямуванням яких є промоція певних товарів, послуг чи осіб. Воно також допомагає споживачам у формуванні очікувань щодо матеріалів, адже від рекламних публікацій дотримання професійних стандартів журналістики не вимагається, і має допомагати у боротьбі з «джинсою».

У контексті війни зрозумілим є бажання медійників доносити інформацію про різноманітні благодійні ініціативи, збори коштів, надання гуманітарної допомоги: важко не погодитися з відповідями інтернет-видань, адже така інформація у медіа справді сприяє згуртованості аудиторії медіа і може спонукати її до долучення до таких ініціатив. Водночас висвітлення діяльності іменних благодійних фондів власників медіа в рамках випусків новин у прайм-таймі або ж у новинній стрічці інтернет-видань – це давно відома схема «джинсування», що є формою прихованого піару діяльності таких власників.

Саме тому медіа при обранні благодійної діяльності для висвітлення на своїх шпальтах повинні ретельно зважувати ризики, які розміщення такої інформації може нести. Не заперечуючи того, що подібна інформація може нести суспільну важливість і розміщуватися в розділі «Новини» за часів війни, Комісія наголошує на потребі враховувати контекст розміщення матеріалу і те, наскільки в ньому акцентується увага на діяльності конкретного політичного чи бізнесового діяча. Також варто врахувати і попередню практику розміщення подібних матеріалів тим чи іншим медіа.

З огляду на останнє підхід Комісії до двох публікацій буде різним. Інтернет-видання «БУГ» справді здійснило републікацію матеріалу інтернет-видання «Волинські Новини». Хоча він і містить покликання на діяльність Ігоря Палиці, що може бути ознакою прихованої реклами, загалом це видання з 2020 року справді розмістило про нього лише два матеріали, пов'язані з наданням гуманітарної допомоги. За відповідним тегом також можна побачити подібні новини про надання гуманітарної допомоги іншими організаціями, що з'являються з певною постійністю. Тож Комісія може погодитися з аргументами видання «БУГ» щодо цього матеріалу і вважає, що він не містить порушень Кодексу.

Втім, матеріал інтернет-видання «Волинські Новини» рясніє покликаннями на інші немовбито новинні матеріали про діяльність фонду «Тільки разом»: їх сім на одній сторінці. Постійність розміщення такої позитивної інформації може слугувати свідченням того, що матеріали можуть використовуватися для покращення репутації Ігоря Палиці, а отже належати до немаркованої реклами. З огляду на розміщення цього матеріалу в розділі «Новини» Комісія вважає, що його розміщення порушує вимоги пункту 7 Кодексу.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал «Із перших днів війни Фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки. Відео» у інтернет-виданні інформаційного агентства «Волинські Новини» від 10 квітня 2022 року порушує вимоги пункту 7 Кодексу етики українського журналіста, та висловлює інтернет-виданню публічний осуд. Водночас Комісія вважає, що матеріал «Із перших днів війни фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки» у інтернет-виданні «БУГ» від 10 квітня 2022 року відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія радить при висвітленні діяльності з надання допомоги українським збройним силам, волонтерських ініціатив, ініціатив із надання гуманітарної допомоги обережно ставитися до акцентування уваги на політиках чи інших публічних особах, що здійснюють цю діяльність, і не допомагати їм використовувати таку діяльність для збільшення політичного чи іншого нематеріального капіталу.

Рішення КЖЕ щодо матеріалів про благодійний фонд в онлайн-виданнях «Волинські Новини» та «БУГ»

10. Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу «М-Студіо» про продаж гуманітарної допомоги на Закарпатті

30 червня 2022 р.

Обставини справи

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Ольги Білоусенко, Ярослава Гулана, Ярини Денисюк, Вікторії Жуйко та ще 19 осіб на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги» телеканалу «М-Студіо» (6 червня 2022 року).

Заявники вважають, що в матеріалі порушено Кодекс етики українського журналіста, а саме:

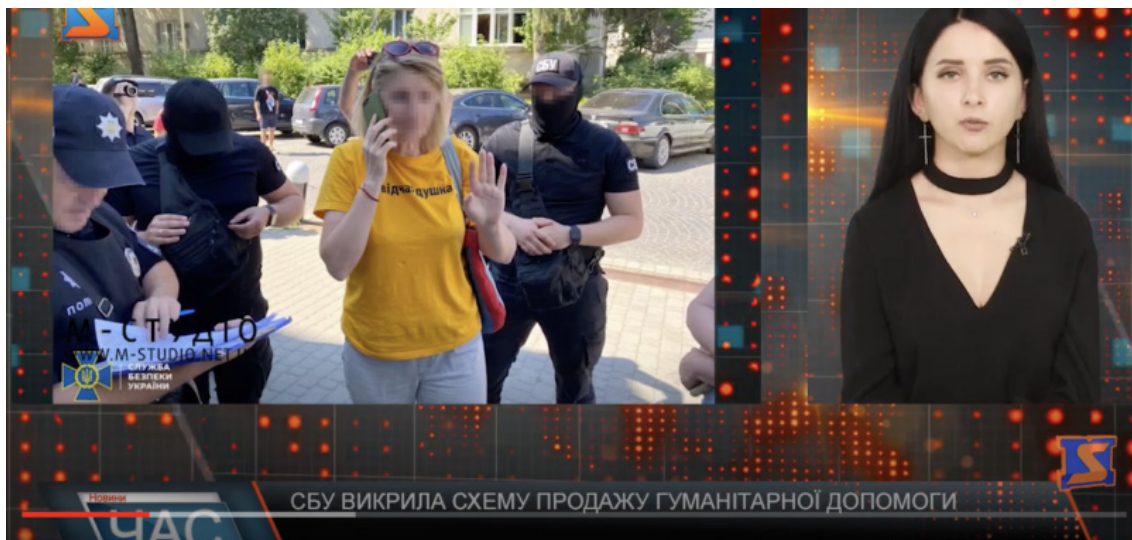

Фото: принтскрин програми телеканалу «М-Студіо»

“

У сюжеті стверджується, що до схеми продажу гуманітарної допомоги «причетна керівниця однієї з волонтерських організацій». У сюжеті не називають імені керівниці організації й її назви, однак демонструють її фото із заблюреним обличчям, на якому дуже просто розпізнати особу

1. У сюжеті стверджується, що до схеми продажу гуманітарної допомоги «причетна керівниця однієї з волонтерських організацій». «У сюжеті не називають імені керівниці організації й її назви, однак демонструють її фото із заблюреним обличчям, на якому дуже просто розпізнати особу. Попри те, що розслідування у справі ще триває й суд не виніс рішення щодо винуватості керівниці організації, журналістка в сюжеті телеканалу говорить про її провину як про доконаний факт, стверджуючи, що “фігурантка продавала; причетна до обладнання; маскувала продаж” тощо», – зазначено в заяві.
2. Зважаючи на резонансність справи, сама керівниця волонтерської організації давала дві пресконференції, під час яких пояснювала ситуацію із обшуками волонтерського штабу та коментувала висунуті їй підозри – пишуть автори заяви. «Проте у сюжеті “М-Студіо” не подали її коментаря чи коментаря адвокатів, які її захищають, тим самим порушивши принцип балансу думок».

Автори скарги вбачають у матеріалі ознаки порушення пунктів 4 і 6 Кодексу етики українського журналіста.

Комісія з журналістської етики отримала пояснення від телеканалу, де було зазначено, що фотоматеріали для сюжету, а також «інформаційне повідомлення» було взято зі сторінки управління Служби безпеки України в Закарпатській області у фейсбуку. У редакції переклали відповідальність за зміст на управління СБУ – «якщо блюр є недосконалим або інформаційне повідомлення написане з порушенням».

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

Пояснюючи відсутність у матеріалі коментарів керівниці волонтерської організації, на телеканалі припустили, що волонтерка «надавала коментарі вже після виходу сюжету, саме тому вони не були представлені в ньому».

Оскаржуваний матеріал – це пресреліз УСБУ в Закарпатській області, текст якого начитує дикторка в студії. У новині йдеться про те, що Служба безпеки України в Закарпатській області викрила схему продажу гуманітарної допомоги.

«За даними слідства, до обладнання причетна керівниця однієї з волонтерських організацій», – зазначено в матеріалі.

Далі журналісти уникають покликання на першоджерело або іншого зазначення про цитування пресрелізу. В розшифровці під відеосюжетом, який розміщено на YouTube, текст подано як журналістський матеріал. Дикторка, яка начитує текст, стверджує:

- «вона (керівниця волонтерської організації) продавала гуманітарну допомогу, зокрема й військове спорядження, яке безкоштовно надходило від меценатів, волонтерів або іноземних структур»;
- «зловмисниця маскувала продаж під виглядом благодійного внеску»;
- «маючи таку суму на рахунках, вона продовжувала поширювати інформацію про те, що коштів не вистачає і необхідний терміновий збір на потреби ЗСУ».

Твердження, зроблені журналісткою, порушують **пункт 4 Кодексу етики українського журналіста**: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

Новина супроводжується відповідним відеорядом з кількох фото, при цьому в лівому нижньому кутку розташовані назва телеканалу, його веб-адреса, а також емблема з написом «Служба безпеки України». В деяких фрагментах напис «Служба безпеки України» перекривається, прямої вказівки на те, що знімки надані СБУ, немає. На відрізку 1:05-1:15 емблема СБУ відсутня, на екран виводиться зображення волонтерки, поряд із якою стоїть працівник правоохоронних органів. Глядач цілком може сприйняти це як власні знімки редакції.

Твердження, зроблені журналісткою, порушують пункт 4 Кодексу етики українського журналіста: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду»

У сюжеті використано знімок, на якому попри заблюрене обличчя легко впізнати конкретну людину. І хоча прізвище керівниці волонтерської організації не назване, коло таких людей на Закарпатті вузьке, і всі вони є публічними особами, оскільки публічність – неодмінна умова їхньої роботи.

Робота керівниці волонтерської організації передбачає інші межі публічності порівняно з приватними особами. Комісія вважає, що в цьому випадку суспільна важливість теми (ймовірний продаж гуманітарної допомоги) переважає над правом на приватність, тому оприлюднення особи не порушує Кодекс етики. Водночас у матеріалі мала бути представлена позиція волонтерки, яку обвинувачують у скоєнні злочину.

Той факт, що на момент підготовки матеріалу коментарі від керівниці волонтерської організації сюжету були відсутні, не знімає з журналістів відповідальності перевіряти факти і заяви офіційних осіб, зокрема й ті, які містяться в пресрелізах

Той факт, що на момент підготовки матеріалу коментарі від керівниці волонтерської організації сюжету були відсутні, не знімає з журналістів відповідальності перевіряти факти і заяви офіційних осіб, зокрема й ті, які містяться в пресрелізах. **Відповідно до пункту 6 Кодексу етики українського журналіста** «повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

У новині є кілька фрагментів із оцінковими судженнями:

- «Для уникнення свого викриття, волонтерка давала підписувати відповідні акти»;
- «Слідство має обґрунтовані підстави вважати, що ці гроші фігурантка зберігала для себе»;
- «Наразі вже зібрано достатньо доказів, які підтверджують, що у такий спосіб було виведено майже 600 тисяч гривень».

Що є «обґрунтованими підставами», «достатніми доказами» або що свідчить про наміри волонтерки «уникнути викриття», в сюжеті не повідомляється, а ці твердження не підкріплені фактами.

Відсутність відділення фактів від припущень порушує **пункт 9 Кодексу етики українського журналіста**: «Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне

Висновок та рекомендації

Розглянувши скаргу на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги», а також відповідь від редакції, Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 4, 6 і 9 Кодексу етики українського журналіста і вносить телеканалу «М-Студіо» попередження

Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу «М-Студіо» про продаж гуманітарної допомоги на Закарпатті

від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення».

Розглянувши скаргу на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги», а також відповідь від редакції, **Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 4, 6 і 9 Кодексу етики українського журналіста і вносить телеканалу «М-Студіо» попередження.**

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям:

1. Отримання пресрелізу з офіційного джерела не звільняє журналістів від обов'язку перевіряти факти і надавати сумнівам висновки. Офіційна позиція відбиває лише один погляд на ситуацію і не дає повної картини. Журналістам варто шукати додаткову інформацію та інші точки зору для доповнення матеріалу, не надаючи явної переваги одній із них – наприклад, офіційній.
2. Під час використання текстів офіційних пресрелізів у журналістських матеріалах чітко зазначати джерело інформації, а також позначати дослівні цитати, взяті з пресрелізу. Текст, поданий як журналістський матеріал, вводить глядача, читача або слухача в оману.
3. Чітко відокремлювати факти і припущення, не використовувати припущення й оцінкові судження в журналістському тексті у новинних жанрах.
4. У матеріалах, де йдеться про кримінальні провадження стосовно конкретних осіб, неприпустимо називати прізвище підозрюваних чи обвинувачуваних або інші ознаки, за якими можна впізнати конкретну людину. Виняток становлять публічні особи, які відіграють помітну роль у політичному або суспільному житті. Межі приватності для таких осіб вужчі порівняно зі звичайними людьми. При цьому журналісти мають докладати всіх зусиль, щоб надати особі, підозрюваній або обвинувачуваній у скоєнні злочину, право надати коментарі стосовно звинувачень.
5. Під час використання фото й відео з інших ресурсів потрібно зазначати джерело, звідки отримано знімки або відео.

11. Рішення КЖЕ щодо матеріалу «Правила життя автівок з харківськими номерами у Полтаві» в інтернет-виданні «Коло.News» («Новини Полтави»). Вирішення кейсу шляхом медіації

12 серпня 2022 р.

Опис ситуації

На сайті інтернет-видання «Коло.News» («Новини Полтави») 29 липня 2022 р. було опубліковано матеріал «Правила життя автівок з харківськими номерами у Полтаві».

У матеріалі містилися вирази, які створювали упередженість проти певної групи людей (переселенців із Харкова): «На жаль, деякі з них привезли з собою і харківські правила їзди – адже хто був у цьому прекрасному місці, добре знає, що у Харкові їздять хто як хоче». «Авто припаркували прямо на пішохідній вулиці Соборності, де навіть найзапекліші полтавські порушники авто ніколи не ставили». «Сподіваємось, що полтавці змогли донести у чемний спосіб автовласнику неправильність поведінки. Адже кілька днів тому авто з харківськими номерами у цьому ж районі – біля міської ради зазнало нападу».

Останню фразу було проілюстровано знімком автомобіля, облитого фарбою.

Комунікація з редакцією

Комісія з журналістської етики прийняла до розгляду цей матеріал як такий, який містить ознаки порушення **пункту 15 Кодексу етики українського журналіста** («Ніхто не може бути дискримінований через свою статтю, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики»).

Комісія надіслала до редакції листа, в якому повідомила про розгляд матеріалу і запропонувала надати коментарі з цього приводу.

У своїй відповіді головна редакторка сайту Тетяна Цирульник погодилася з тим, що матеріал містить ознаки

дискримінації, і виявила готовність виправити помилку: видалити публікацію з сайту або переробити її.

Також редакторка спитала поради, як краще подавати матеріали з цієї теми, оскільки, за її словами, «в Полтаві проблема переселенців з Харкова, які їздять, не дотримуючись правил, справді назриває. І закривати очі на неї – чи варто?»

Журналістка поцікавилася, до кого з експертів можна звернутися «з приводу етичності таких матеріалів, бо проблема асиміляції ВПО на Полтавщині – дуже актуальна і дає багато інформаційних приводів».

Невдовзі після цього публікацію з сайту було видалено.

У відповідь на лист від редакторки сайту Комісія з журналістської етики зазначила:

«Висвітлення питань, пов'язаних із переселенцями, є викликом для багатьох редакцій. Комісія з журналістської етики в рішенні за іншою скаргою вже надавала рекомендації з підготовки матеріалів у випадках, коли правопорушниками є переселенці.

Регулярне зазначення регіональної приналежності правопорушників (у цьому випадку – Правил дорожнього руху) формує у читачів упереджене ставлення до всієї соціальної групи, створює враження, ніби її представники схильні до порушення суспільних правил і законів, становлять загрозу для решти громадян.

У матеріалі на вашому сайті є протиставлення двох груп людей – «ми» і «вони», при цьому згадується про порушення Правил дорожнього руху виключно представниками однієї групи (переселенців із Харкова).

Це і є ознакою порушення Кодексу етики українського журналіста.

Ми не ставимо під сумнів автентичність фото і те, що такі випадки справді трапилися в Полтаві. Проте місце реєстрації авто не має значення – має значення лише те, що водій порушив Правила дорожнього руху. Це не поведінка, притаманна винятково переселенцям із певного регіону».

Коментуючи запитання журналістки про те, що «в Полтаві проблема переселенців з Харкова, які їздять не

Регулярне зазначення регіональної приналежності правопорушників (у цьому випадку – Правил дорожнього руху) формує у читачів упереджене ставлення до всієї соціальної групи, створює враження, ніби її представники схильні до порушення суспільних правил і законів, становлять загрозу для решти громадян

Кейс було вирішено шляхом медіації, в рамках якої редакція визнала наявність порушення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста, самостійно усунула його шляхом видалення публікації з сайту і прийняла до відома рекомендації з висвітлення теми

дотримуючись правил, справді назриває», Комісія порадила ґрунтовніше працювати з темою: провести неупереджену перевірку цього твердження, зробити висновки і запропонувати рішення. Наприклад, подати запит до поліції про кількість скоєних протягом останніх місяців порушень Правил дорожнього руху, зокрема й водіями з Полтавської області та інших регіонів. І вже на підставі цих даних робити висновок, хто найчастіше порушує.

Важливо також почути думку самих переселенців – адже часто ЗМІ пишуть про переселенців, не звертаючись до них самих.

Насамкінець запропонувати рішення – нагадати громадянам, куди вони можуть звертатися, якщо стануть свідками такого порушення. Або поцікавитися, як вирішують цю проблему в інших регіонах/країнах.

«Ми бачимо, що після листа Комісії ви оперативно видалили матеріал із сайту. Оскільки він викликав суспільний резонанс і численні коментарі, етично по відношенню до вашої аудиторії пояснити причини видалення і принести вибачення», – зазначається в листі.

Комісія з журналістської етики нагадала, що журналісти можуть звертатися на гарячу лінію КЖЕ та оперативно отримати консультацію з питань журналістської етики.

Головна редакторка Тетяна Цирульник подякувала за докладну відповідь Комісії та запевнила, що прийняла інформацію до відома.

Висновок

Кейс було вирішено шляхом медіації, в рамках якої редакція визнала наявність порушення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста, самостійно усунула його шляхом видалення публікації з сайту і прийняла до відома рекомендації з висвітлення теми.

Успішна медіація стала можливою завдяки готовності редакції прислухатися до рекомендацій і виправити помилку. Зі свого боку Комісія з журналістської етики роз'яснила журналістці практику неупередженого висвітлення тем, пов'язаних із переселенцями та дала поради на майбутнє. Важливо, що завдяки роботі Комісії журналісти отримують рекомендації з найбільш актуальних тем і можуть застосовувати їх у редакційній практиці.

Рішення КЖЕ щодо матеріалу «Правила життя автівок з харківськими номерами у Полтаві» в інтернет-виданні Коло.News (Новини Полтави)

12. Рішення КЖЕ щодо матеріалу інтернет-видання «Житомир Online» про військкомат у смт Пулини

27 вересня 2022 р.

Опис ситуації

У матеріалі йдеться про обурення мешканців Пулин фактом роботи у місцевому відділі районного центру комплектації та соціальної підготовки (раніше – військкомат) людей без бойового досвіду та членів їх родин

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Баладиги Сергія Павловича на матеріал інтернет-видання «Житомир Online» «Мешканців Пулин турбує ситуація із місцевим військкоматом» від 11 вересня 2022 року.

У матеріалі йдеться про обурення мешканців Пулин фактом роботи у місцевому відділі районного центру комплектації та соціальної підготовки (раніше – військкомат) людей без бойового досвіду та членів їх родин. На думку мешканців, яка представлена в матеріалі, там завелика кількість бізнесменів, які є власниками магазинів, через які військкомат проводить закупівлі.

Заявники вважають, що цей матеріал містить здогадки на наклеп на працівників військкомату, а жоден факт, що в ній міститься, не перевірений та не доведений. Заявники також вважають, що він містить елементи розгойдування настроїв у суспільстві.

15 вересня 2022 року Комісія звернулася до інтернет-видання «Житомир Online» з проханням надати коментарі щодо наявності у вказаному матеріалі порушень вимог пунктів 6 та 10 Кодексу етики українського журналіста та зазначених у скарзі аргументів. Відповіді від інтернет-видання не надійшло.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 6 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Пункт 10 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів».

Щодо порушень вимог пунктів 6 та 10 Кодексу

Пункти 6 та 10 Кодексу етики українського журналіста наголошують на потребі збалансованого подання подій та фактів

Матеріал, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, є відтворенням обурень мешканців селища Пулини щодо роботи місцевого військкомату, і побудований на узагальненій вказівці на їхнє невдоволення

Висновок та рекомендації

при створенні новинних матеріалів, вимагають від медійників перевіряти будь-які факти, що є предметом матеріалу, та уникати їх спотворень. Дотримання цих вимог Кодексу також потребує належного зазначення джерел щодо тих чи інших звинувачень, які висуваються у публічному просторі відповідним особам.

Матеріал, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, є відтворенням обурень мешканців селища Пулини щодо роботи місцевого військкомату, і побудований на узагальненій вказівці на їхнє невдоволення. В рамках тез, що приписуються мешканцям селища, працівників військкомату та членів їхніх родин пов'язують із корупційними правопорушеннями. Водночас жодних конкретних фактів, які давали б змогу обґрунтовано стверджувати про це, інтернет-видання не наводить. Також видання не зробило спроби звернутися до військкомату по коментар або ж не зазначило в матеріалі про це.

Комісія схвалює те, що інтернет-видання спробувало створити матеріал на тему, важливу для місцевої громади. Потенційна корупція серед військових може і має бути критикована, оскільки вона безпосередньо загрожує обороноздатності країни та віддаляє можливу перемогу. Водночас будь-які звинувачення варто підтверджувати фактами чи принаймні відповідними документами, а також супроводжувати її коментарями тих, хто звинувачується в протиправній діяльності. З огляду на те, що інтернет-видання «Житомир Online» цього не зробило, його працівники порушили вимоги щодо достовірності та збалансованості подання інформації, а отже – пункти 6 та 10 Кодексу етики українського журналіста.

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал інтернет-видання «Житомир Online» «Мешканців Пулин турбує ситуація із місцевим військкоматом» від 11 вересня 2022 року порушує вимоги пунктів 6 та 10 Кодексу етики українського журналіста. Комісія виносить інтернет-виданню попередження.

Комісія рекомендує під час висвітлення ситуацій, що можуть вказувати на вчинення корупційних правопорушень:

Рішення КЖЕ щодо матеріалу
інтернет-видання «Житомир
Online» про військкомат
у смт Пулинах

- належно підтверджувати факти, що могли б стверджувати про зловживання відповідних органів чи посадових осіб;
- не будувати матеріал на узагальнених або анонімних джерелах;
- дотримуватися балансу висвітлення думок та надавати слово посадовим особам органів, які є об'єктом критики.

13. Рішення КЖЕ щодо сюжету «Нічні вартові» на телеканалі «Київ»

17 жовтня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики надійшли скарги від Ангеліки Мачули та Яни Кубишкіної на сюжет журналістки телеканалу «Київ» Анжеліки Музиченко «Нічні вартові», що транслиювався телеканалом «Київ» 6 жовтня 2022 року (початок – 08:50:10).

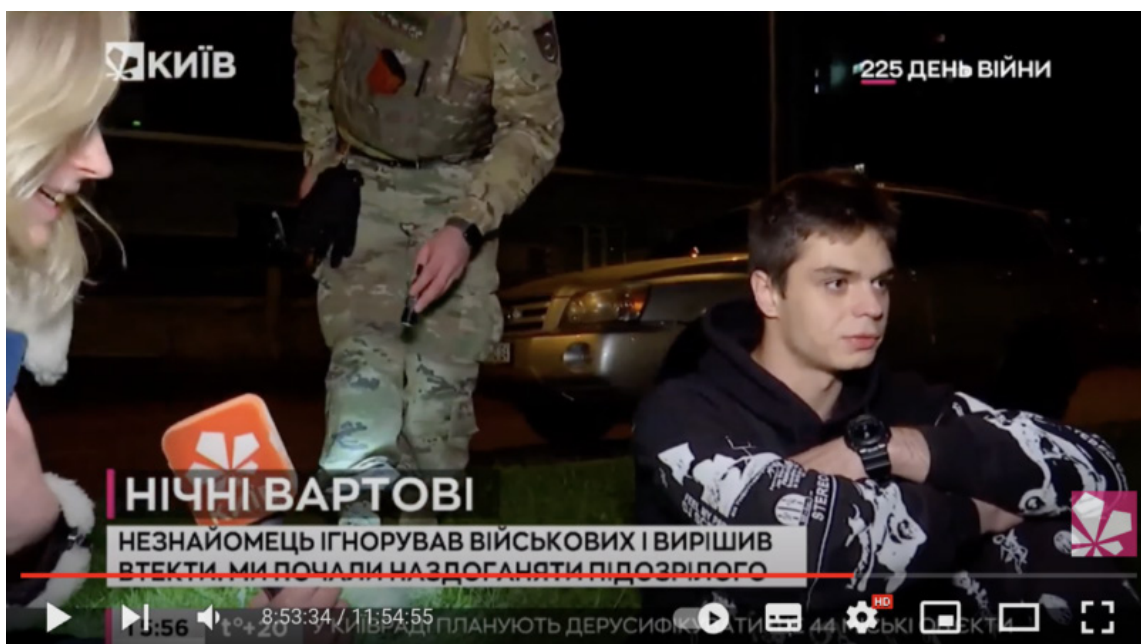

Фото: принтскрин програми телеканалу «Київ»

Журналістка супроводжує нічні патрулі, які наглядають у Києві за дотриманням громадянами комендантської години, та знімає порушників, серед яких є і неповнолітні у стані сп'яніння. У сюжеті робиться нарікання на відсутність законодавчих механізмів притягнення порушників правового режиму воєнного стану до відповідальності. У одного

У сюжеті робиться нарікання на відсутність законодавчих механізмів притягнення порушників правового режиму воєнного стану до відповідальності. У одного з порушників комендантської години, 23-річного хлопця, у телефоні знаходять фото та відео порнографічного характеру, причому вміст телефону демонструється на камери

Відповідні етичні стандарти

з порушників комендантської години, 23-річного хлопця, у телефоні знаходять фото та відео порнографічного характеру, причому вміст телефону демонструється на камери. Хлопцеві ставлять незручні запитання та змушують віджиматися перед поїздкою до відділку.

Заявниці вважають, що поведінка журналістки та демонстрація в ефірі телеканалу приватних фото з телефону одного з порушників комендантської години без його явної на це згоди порушує вимоги щодо поваги до приватного життя фігуранта сюжету, а отже – пункту 3 Кодексу етики українського журналіста.

Після публічного невдоволення цим сюжетом у соцмережах телеканал «Київ» надав свою публічну офіційну позицію щодо його випуску в ефір. Представники телеканалу стверджують, що регулярно піднімають у своїх програмах питання порушень комендантської години, метою яких є закликати жителів столиці не порушувати встановлені вимоги.

Водночас телеканал категорично не згодний із показаним епізодом у крайньому сюжеті за участю 23-річного порушника, його допитом журналісткою та показом в ефірі особистої інформації, що містилась в його телефоні, та визнає власну помилку щодо допуску цього сюжету в ефір без змін та редагування. Телеканал «Київ» визнає, що цей матеріал не відповідає журналістським стандартам, неупередженості, внутрішнім редакційним правилам та поняттям етики, є втручанням в особисте життя та порушенням прав людини. Представники телеканалу принесли вибачення фігурантові сюжету та відсторонили журналістку від роботи.

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Пункт 18 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків

Щодо порушень вимог пункту 3 Кодексу

Своїми запитаннями журналістка ставила фігуранта сюжету у ще більш некомфортне положення, змушуючи його виправдовуватися за діяння, яке не є протиправним

Щодо порушень вимог пункту 18 Кодексу

чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством».

Пункт 3 Кодексу спрямований на захист права на повагу до приватного життя осіб, що можуть ставати героями матеріалів у медіа. Належне врахування цього права є запорукою відповідальної журналістики, оскільки дозволяє правильно збалансувати суспільний інтерес аудиторії в отриманні певної інформації та недоторканість особистісної сфери героїв медійних історій. Право на приватність не є абсолютним – втім, так само абсолютною не є і можливість його нівелювання щодо правопорушників, спійманих на гарячому.

Анжеліка Музиченко у своєму сюжеті показала хлопця, акцентуючи увагу на тому, що в нього в телефоні знайшли фото та відео порнографічного змісту. Хоча загальна тема сюжету є предметом публічного інтересу – а телеканал, показуючи порушників, виконує соціальну функцію заклику до дотримання правопорядку під час війни, – показ таких деталей є невиправданим. Також невиправданою є демонстрація вмісту телефону хлопця крупним планом для матеріалу.

Своїми запитаннями журналістка ставила фігуранта сюжету у ще більш некомфортне положення, змушуючи його виправдовуватися за діяння, яке не є протиправним. З огляду на це Комісія вважає, що Анжеліка Музиченко не змогла досягнути належного балансу між правом на приватність порушника комендантської години та висвітленням теми, що становить публічний інтерес. Тому Комісія доходить висновку про наявність у сюжеті порушень вимог пункту 3 Кодексу, що визнає і телеканал. Комісія окремо відзначає достатньо оперативну та належну реакцію телеканалу щодо виправлення негативних наслідків сюжету та початок службового розслідування щодо її дій при створенні матеріалу.

Пункт 18 Кодексу до певної міри деталізує вимоги щодо захисту приватності, зазначені у пункті 3 Кодексу, пристосовуючи їх до потреби захисту неповнолітніх. Через особливі законодавчі умови притягнення неповнолітніх до відповідальності, а також їх неповну дієздатність, висвітлення будь-яких правопорушень, що ними вчиняються, має відбуватися з суворим забезпеченням заходів щодо захисту їхньої ідентичності. Зокрема, медіа має уникати вказування їхніх

імен, показу облич неповнолітніх без дозволу їхніх законних представників, а також максимально зважувати на те, чи слугуватиме демонстрація дітей в ефірі їхнім найкращим інтересам.

Хоча цей елемент сюжету не став предметом настільки гострих дискусій у мережі, Комісія звертає увагу на показ в сюжеті облич неповнолітніх порушників комендантської години, а також їх «покарання» через виконання віджимань. Журналістка окремо наголошує на тому, що неповнолітні перебувають у стані алкогольного сп'яніння. Незважаючи на те, що неповнолітні фігуранти сюжету справді порушують законодавство, надмірна деталізація їх провини та розкриття їх ідентичності в сюжеті не є пропорційними. Сюжет може заподіяти шкоди їхній репутації як зараз, під час особливого режиму воєнного стану, так і в майбутньому. Саме тому Комісія вважає, що у сюжеті допущено також порушення і пункту 18 Кодексу етики українського журналіста.

Висновок та рекомендації

Комісія вкотре наголошує на тому, що право на приватність особи має поважатися незалежно від її походження чи соціального статусу, факту вчинення нею правопорушення та грубості такого правопорушення

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що сюжет журналістки телеканалу «Київ» Анжеліки Музиченко «Нічні вартові», що транслювався телеканалом «Київ» 6 жовтня 2022 року, порушує вимоги пунктів 3 та 18 Кодексу етики українського журналіста. З огляду на своєчасну реакцію та визнання телеканалом власної провини у порушенні вимог журналістської етики, Комісія висловлює публічний осуд лише журналістці, яка підготувала сюжет до ефіру та не здійснила жодних публічних дій щодо визнання власної провини.

Комісія вкотре наголошує на тому, що право на приватність особи має поважатися незалежно від її походження чи соціального статусу, факту вчинення нею правопорушення та грубості такого правопорушення. У цьому контексті Комісія рекомендує медіа таке:

- стежити за досягненням належного балансу між суспільним інтересом та недоторканістю приватного життя осіб, яких стосується матеріал;
- утримуватись від поширення фото або відео з участю неповнолітніх правопорушників, а в разі їх поширення – вживати заходів для унеможливлення їхньої ідентифікації, зокрема шляхом зафарбовування їхніх облич у матеріалі;

Рішення КЖЕ щодо сюжету «Нічні вартові» на телеканалі «Київ»

- відмовитися від використання вразливого стану героїв матеріалів задля створення сенсаційних матеріалів, побудованих на їхній розгубленості.

14. Рішення КЖЕ щодо матеріалів інтернет-видання «368.media» про вироки щодо військовослужбовців

18 жовтня 2022 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Бенке Віктора Вікторовича на матеріали інтернет-видання «368.media»:

1. «В Закарпатській області військовослужбовці відмовились стати на захист держави» від 15 вересня 2022 року за авторством журналіста Костянтина Парфенова;
2. «Боец теробороны осужден за побег с поля боя в Луганской области» від 1 вересня 2022 року за авторством журналіста, що працює під псевдонімом Малюти Скуратова.

У обох матеріалах журналісти описують вироки щодо правопорушень, вчинених українськими військовослужбовцями, зазначаючи їхні імена та обставини відповідних кримінальних проваджень. Матеріали не містять ані покликань на Єдиний державний реєстр судових рішень, ані копій відповідних вироків

368.media

НОВОСТИ

РАССЛЕДОВАНИЯ

ИНТЕРВЬЮ

АРХИВ

ПЕРСОНАЛИИ

В Закарпатській області військовослужбовці відмовились стати на захист держави

15.09.2022/17:24 Константин Парфенов 2 077 0

Фото: принтскрин-матеріали інтернет-видання «368.media»

У обох матеріалах журналісти описують вироки щодо правопорушень, вчинених українськими військовослужбовцями, зазначаючи їхні імена та обставини відповідних кримінальних проваджень. Матеріали не містять ані покликань на Єдиний державний реєстр судових рішень, ані копій відповідних вироків.

Заявник вважає, що матеріали протиправно поширюють персональні дані військовослужбовців, чим порушують їхні права.

13 жовтня 2022 року Комісія звернулася до інтернет-видання «368.media» з проханням надати коментарі щодо наявності у вказаному матеріалі порушень вимог пунктів 3 та 6 Кодексу етики українського журналіста та зазначених у скарзі аргументів. Комісія отримала відповідь того самого дня, однак представники інтернет-видання заборонили її публікувати.

Відповідні етичні стандарти

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

Пункт 6 Кодексу етики українського журналіста гласить: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Щодо порушень вимог пунктів 3 та 6 Кодексу

Пункт 3 Кодексу спрямований на захист права на повагу до приватного життя осіб, що можуть ставати героями матеріалів у медіа. У контексті судової або розслідувальної журналістики це означає, що журналісти мають бути особливо обережними стосовно згадування персональних даних засуджених та публікувати їх винятково у тому разі, якщо публічний інтерес в їхній публікації переважає. Крім того, матеріали, в яких описуються судові засідання та судові рішення, мають містити покликання на таке судове рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень або ж якимось

інакше покликатися на них. Розміщення таких покликань або ж копій самих рішень необхідне для того, аби читачі мали змогу ознайомитися з достовірністю викладеного матеріалу – вимога до журналістських матеріалів, що випливає з положень пункту 6 Кодексу. При цьому важливо пам'ятати, що при публікації копій рішень теж варто обережно ставитися до публікації персональних даних засуджених: не даремно в публічному реєстрі ці дані анонімізовані.

Комісія не заперечує проти права журналістів на висвітлення у своїх матеріалах судових рішень та не обмежує це право. Питання злочинності серед військовослужбовців є гострим у світлі російської агресії та потребує невідкладної реакції від українських правоохоронних органів. Утім, журналісти мають підтверджувати наведені у матеріалах відомості про судові вироки належними джерелами для того, аби читачі мали змогу переконатися у правильності тлумачення журналістами обставин відповідних справ.

Журналісти мають підтверджувати наведені у матеріалах відомості про судові вироки належними джерелами для того, аби читачі мали змогу переконатися у правильності тлумачення журналістами обставин відповідних справ

Журналісти видання «368.media» не надають покликання на такі вироки, хоча після недовгого пошуку у Єдиному державному реєстрі судових рішень вдалося віднайти судові рішення, що лягли в основу як першого, так і другого матеріалів. Проблемним, на думку Комісії, є інший аспект: тексти вироків, що є у публічному доступі, не містять імен та прізвищ засуджених. Із текстів вироків не випливає, що ці військовослужбовці є публічними особами чи якимось інакше повинні мати зменшені легітимні очікування щодо захисту власної приватності.

Це може означати, що журналісти могли отримати доступ до повних текстів вироків, або ж від джерел у судових чи правоохоронних органах, або ж через отримання повного доступу до Реєстру, який є у обмеженого кола осіб. В обох випадках джерела журналістів мають право на захист. Водночас є декілька застережень. По-перше, публікація персональних даних військовослужбовців, отриманих з таких джерел, можлива, лише якщо суспільний інтерес в цьому переважає потребу захисту їхньої приватності. По-друге, журналісти, у разі неможливості розмістити копію судового рішення в матеріалі, мали б повідомити у загальних рисах про джерело отримання доступу до вироку, без деталізації, яка б дозволяла ідентифікувати таке джерело.

З огляду на те, що журналісти видання «368.media» не надали можливості читачам верифікувати інформацію, подану в їхньому матеріалі, самостійно, а також неналежно збалансували власну свободу вираження поглядів із правом на повагу до приватного життя, Комісія вбачає в публікації матеріалів, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, ознаки порушення пунктів 3 та 6 Кодексу етики українського журналіста.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріали інтернет-видання «368.media» «В Закарпатській області військовослужбовці відмовились стати на захист держави» від 15 вересня 2022 року за авторством журналіста Костянтина Парфенова та «Боец тероборони осужден за побег с поля боя в Луганской области» від 1 вересня 2022 року за авторством журналіста, що працює під псевдонімом Малюти Скуратова, порушують вимоги пунктів 3 та 6 Кодексу етики українського журналіста. **Комісія висловлює інтернет-виданню та його журналістам публічний осуд.**

Комісія рекомендує медіа, що займаються судовою та розслідувальною журналістикою, таке:

- стежити за досягненням належного балансу між суспільним інтересом та недоторканістю приватного життя осіб, яких стосується матеріал, зокрема й засуджених;
- завжди надавати покликання на судові рішення, які є предметом матеріалу, задля забезпечення можливості своїй аудиторії ознайомитися з першоджерелами;
- керуватися принципом «не зашкодь» при висвітленні судових справ, обвинуваченими в яких є особи, яких не можна віднести до публічних.

Рішення КЖЕ щодо матеріалів інтернет-видання «368.media» про вироки щодо військовослужбовців

15. Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу ІTV (Рівне) про модульне містечко для переселенців

21 червня 2023 р.

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від пресслужби Рівненської ОДА на матеріали телеканалу ІTV «Догодили не всім» про модульне містечко для переселенців у Радивиліві (1 березня 2023 р).

На думку заявників, матеріал порушує принципи журналістської етики – зокрема, розпалює ворожнечу до внутрішньо переміщених осіб. Автори заяви вважають, що відсутність позиції протилежної сторони є порушенням принципів журналістської етики.

На звернення Комісії з журналістської етики з проханням надати коментарі з приводу оскаржуваного матеріалу редакція не відповіла.

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

За наданим авторами скарги покликанням сюжет «Догодили не всім» на час розгляду скарги був недоступний на YouTube-каналі телеканалу ITV, а текстова версія матеріалу містилася на сайті під заголовком «Люди невдоволені модульним містечком на Рівненщині».

Комісія з журналістської етики вже отримувала і розглядала скаргу на зазначений сюжет. У процесі комунікації між Комісією та ТОВ ТРК «Ритм», що є юридичною особою – суб'єктом у сфері медіа, що мовить під логотипом «ITV», сюжет було прибрано з Youtube-каналу телеканалу.

Проте на сайті залишився матеріал, який є текстовою версією сюжету і в якому наявні ознаки порушення Кодексу етики українського журналіста. Тому Комісія вважає за необхідне розглянути цю публікацію.

У матеріалі «Люди невдоволені модульним містечком на Рівненщині» йдеться про спорудження модульного містечка для переселенців у Радивиліві.

Із першого речення журналісти протиставляють місцевих жителів та переселенців: «Намагаючись догодити одним, закрили очі на прохання інших».

Матеріал є незбалансованим, адже ніяк не представлено історії та думки вимушених переселенців, для яких спорудили модульне містечко. В матеріалі містяться три цитати місцевих мешканців, незадоволених новим містечком, а також цитата представника місцевої влади. Переселенці, які, за словами журналістів, уже отримали ключі від будинків, у сюжеті ніяк не представлені: про них відомо лише, що їм намагаються «догодити». Також не представлено думку мешканців, які б схвально поставилися до спорудження модульного містечка.

Матеріал є незбалансованим, адже ніяк не представлено історії та думки вимушених переселенців, для яких спорудили модульне містечко. В матеріалі містяться три цитати місцевих мешканців, незадоволених новим містечком, а також цитата представника місцевої влади. Переселенці, які, за словами журналістів, уже отримали ключі від будинків, у сюжеті ніяк не представлені

Комісія вважає, що відсутність збалансованості в матеріалі свідчить про порушення пункту 6 Кодексу етики українського журналіста

Автори сюжету наводять такі аргументи противників будівництва:

- «Місцеві жителі нарікають на те, що будиночки буквально “висять” на балконах житлового будинку».
- «Городи в людей забрали...то що ж зробимо, нічого не зробимо...».
- «З тим, що вирощувати овочі біля будинку більше неможливо, люди вже змирилися. Однак місцевих непокоїть ще одне питання. “Боюся, щоб не попалися такі люди, які будуть передавати, де що знаходиться, ото саме страшне”, – місцевий житель Володимир».

Спілкуючись із представником місцевої влади, автори сюжету не ставлять запитань, чи узгоджувала міська рада розташування модульного містечка з громадою, чи враховувала пропозиції тощо. Заступник міського голова коментує благоустрій містечка, але не претензії мешканців, незадоволених тим, що у них забрали городи. Звинувачення, які пролунали, залишаються без оцінки як із боку інших героїв матеріалу, так і з боку журналістів.

Комісія вважає, що відсутність збалансованості в матеріалі свідчить про порушення **пункту 6 Кодексу етики українського журналіста** – «Повага до права громадськості на повну та об’єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов’язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел».

Матеріал містить нічим не підтвержені і не доведені закиди у бік місцевої влади та оцінкові судження, підґрунтя для яких залишається для глядача невідомим. Комісія вважає ознаки порушення **пункту 9 Кодексу етики українського журналіста** – «Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення».

Про це свідчать два такі фрагменти:

- «Збудували там, де заманеться. А в кінці вирішили ще й зекономити гроші. Мова про перше в області модульне

містечко, яке звели на території Радивилівської громади. Планували, що пілотний проект має стати зразковим. Та схоже, щось пішло не так».

Журналіст не наводить докази чи підтвердження того, що місце під спорудження модульного містечка обрано випадково і що розглядалися інші вільні й більш прийнятні та пристосовані місця.

- «Та ось коли дійшли руки до справи, вирішили, що на пілотному проекті можна зекономити. І зробили це за рахунок комфорту переселенців».

Тут лунають обвинувачення без зазначення адресата, крім того, з текстової версії сюжету незрозуміло, на чому саме зекономили, які умови не забезпечили, а отже твердження журналіста виглядає голослівним і оцінковим.

Публікація містить закиди на адресу місцевої влади, які озвучені лише журналістом, без жодного коментаря, спростування чи пояснення уповноваженим представником влади.

«На модульне містечко з бюджету області виділили не багато – не мало – понад 11 мільйонів гривень. Тобто кожен будиночок вартує, як однокімнатна квартира на вторинному ринку. Однак перевагу надали модульним об'єктам. Своєю чергою у Радивиліві під свій контроль взяли облаштування благоустрою». Без наочної демонстрації умов всередині модульного будиночка та умов у квартирі на вторинному ринку подібне порівняння є некоректним та виглядає як необґрунтоване обвинувачення.

«Тож чи зможуть родини переселенців комфортно проживати на території містечка – невідомо. Як і те, чи витримають конструкції не надто сприятливі погодні умови Рівненщини». Перша частина показує, що журналіст до кінця не розібрався у проблемі, а натяк на неякісне будівництво чи використанні будматеріали не містить тлумачення, що саме дає підстави так стверджувати.

Відповідно до **пункту 15 Кодексу етики українського журналіста** «ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у

Публікація містить закиди на адресу місцевої влади, які озвучені лише журналістом, без жодного коментаря, спростування чи пояснення уповноваженим представником влади

Комісія з журналістської етики встановила в матеріалі «Люди невдоволені модульним містечком на Рівненщині» порушення пунктів 6, 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста й оголошує телеканалу ІТV попередження

Висновки і рекомендації

випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Матеріал телеканалу ІТV, присвячений модульному містечку в Радивиліві, посилює упередженість проти переселенців, створює про них уявлення як про небезпечну соціальну групу. Журналісти протиставляють місцевих мешканців і переселенців, роблять акцент на незручностях для місцевих жителів після спорудження модульного містечка та на їхніх страхах.

В публікації лунають нічим не обґрунтовані обвинувачення, які навіть певною мірою порушують презумпцію невинуватості («Боюся, щоб не попалися такі люди, які будуть передавати, де що знаходиться, ото саме страшне»).

Звинувачення подані без коментаря від місцевої влади та без цитат від самих переселенців: вони в оскаржуваному матеріалі залишаються невидимими.

Матеріал містить некоректні порівняння втрат місцевих мешканців та вимушених переселенців, які виїхали із зони бойових дій (втрата міста під будинком та втрата майна, нерухомості, можливо, близьких людей).

Розглянувши скаргу на матеріал телеканалу ІТV про модульне містечко для переселенців у Радивиліві (1 березня 2023 року), Комісія з журналістської етики встановила в матеріалі «Люди невдоволені модульним містечком на Рівненщині» порушення пунктів 6, 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста й оголошує телеканалу ІТV попередження.

Рішення Комісії з журналістської етики спрямовані на допомогу українським журналістам у дотриманні професійних етичних стандартів в українських медіа та на формування запиту суспільства на якісну журналістику. І хоча право звернутися зі скаргою до Комісії має будь-який громадянин або юридична особа, ми закликаємо представників влади не зловживати цим правом і не використовувати рішення Комісії для покарання медіа і журналістів.

Для належного висвітлення тем, пов'язаних із життям переселенців, Комісія рекомендує журналістам і редакціям таке:

Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу ІТV (Рівне) про модульне містечко для переселенців

1. У своїх матеріалах представляти переселенців не як однорідну соціальну групу, а як конкретних людей із індивідуальним досвідом.
2. Надавати слово самим переселенцям, а не посадовцям, які говорять від їхнього імені.
3. Уникати ретрансляції дискримінаційних висловлювань стосовно переселенців і мешканців окупованих територій.
4. Контактувати з експертами або використовувати матеріали громадських організацій, які працюють із переселенцями.
5. Доцільно звертати увагу не лише на труднощі, а й на те, які переваги дістали приймаючі громади після переїзду туди мешканців із небезпечних регіонів.

РОЗДІЛ 3

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Максим Дворовий

медіаюрист «Лабораторії
цифрової безпеки»

Максим Дворовий. Свобода слова, національна безпека та українські медіа: чи є баланс, здатний задовольнити усіх

Широкомасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року поклало край будь-яким дискусіям щодо стану, в якому ми живемо: це війна. Того самого дня було запроваджено правовий режим воєнного стану. З 2014 року в Україні було прийнято низку законодавчих змін, спрямованих на зміну балансу між свободою слова та інтересами національної безпеки, частина з яких не відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини та Європейській конвенції про права людини. Втім, запровадження воєнного стану за тими-таки стандартами дозволяє державі значно більше відходити від своїх обов'язків забезпечувати певні права, зокрема, шляхом їх обмеження.

Звісно ж, такі обмеження стосуються і журналістів та їхньої щоденної діяльності. Окрім етичних викликів, що постають перед ними щоденно, вони мають оглядатися і на додаткові законодавчі зміни, впроваджені після посилення агресії, аби їхні матеріали не призвели до більших жертв та власної відповідальності за такі жертви. Ще більше питань виникає у разі, коли журналісти збираються працювати безпосередньо поруч із військовими: яким є їхній статус та як подбати про їхню безпеку?

Статус журналістів під час війни

Варто почати зі статусу журналістів. Загалом зрозуміло, що у разі, якщо робота не стосується військових чи місць ведення бойових дій, то статус журналіста залишається таким самим, як і в мирний час, та посвідчується відповідними документами. У разі, якщо журналіст/журналістка планує здійснити відрядження на передову чи працювати на військових об'єктах, то він/вона має отримати спеціальну акредитацію. Вимога щодо цього міститься у Наказі головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року №73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» з подальшими змінами. Акредитація проводиться Управлінням зв'язків з громадськістю ЗСУ.

У разі схвалення заявки журналісти отримують прескарту ЗСУ, яка дозволить працювати разом із військовими та отримувати від них максимальне сприяння у зборі інформації, однак зважаючи на зонування, яке здійснюватиметься командувачами стратегічно-оперативних угруповань військ. Водночас

Наказ головнокомандувача Збройних Сил України

Якщо робота не стосується військових чи місць ведення бойових дій, то статус журналіста залишається таким самим, як і в мирний час, та посвідчується відповідними документами. У разі, якщо журналіст/журналістка планує здійснити відрядження на передову чи працювати на військових об'єктах, то він/вона має отримати спеціальну акредитацію

журналістам можуть відмовити у разі, якщо подана інформація недостовірна, акредитація скасовувалася в минулому або ж якщо існують підстави вважати надання такої акредитації недоцільним. Також підставою для відмови може бути рекомендація Служби безпеки України. Акредитації також можуть позбавити у випадку, якщо журналісти не дотримуватимуться таких правил роботи у районі бойових дій (затверджених цим наказом):

- мати з собою та пред'являти документи, що посвідчують особу, та прескарту на вимогу сил оборони;
- здійснювати переміщення винятково за погодженням маршрутом та у погоджений термін;
- повідомляти про своє переміщення до району ведення бойових дій та редакційне завдання у такому районі керівника пресслужби;
- носити на видному місці позначку ЗМІ («ПРЕСА» чи «PRESS», зокрема й на засобах індивідуального захисту), крім ситуацій, коли зазначене може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю;
- мати засоби індивідуального захисту (шолом і бронежилет) із відповідним маркуванням та аптечку;
- передати носій із матеріалами на перевірку (у разі вимоги) та видалити матеріали, якщо на них відображено заборонені до поширення відомості;
- діяти у статусі цивільної особи (не вдягати формений одяг та знаки розрізнення сил оборони, не брати до рук зброю та боєприпаси).

Останній пункт стосується положень міжнародного гуманітарного права та статусу журналіста для цілей застосування відповідних норм щодо захисту цивільних осіб. Воно розрізняє два статуси журналістів:

- **військові кореспонденти** – мають статус цивільних осіб, акредитацію у збройних силах, супроводжують військові формування, але не є їхніми членами; відповідно до третьої Женевської конвенції вони мають право отримати статус військовополоненого у разі полону, але отримують статус комбатанта, якщо беруть безпосередню участь у бойових діях чи застосовують зброю;

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану

- **журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях до зон збройного конфлікту**, – мають статус цивільних осіб і редакційне завдання на підготовку матеріалу у зоні збройного конфлікту; відповідно до I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 1949 року вони не можуть розцінюватися як військовополонені, але мають право на повагу і захист, доки не беруть участі у воєнних діях.

Обмеження щодо контенту

Окрім новел щодо статусу журналістів, воєнний стан приніс низку новел і щодо заборон на поширення певних типів інформації, що можуть зашкодити обороні України шляхом розкриття інформації про військові операції або ж ворожої пропаганди. І хоча будь-яка цензура в Україні заборонена нормами Конституції, зокрема й військова, не варто забувати що воєнний стан та відповідний закон передбачає збільшені повноваження щодо регулювання медійного сектора військовим командуванням.

Обмеження на поширення певних типів інформації, що можуть розкрити дані про військові операції, встановлюється вже згаданим наказом, може стати підставою для припинення акредитації, що було відтворено Комісією з журналістської етики у своїх Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. В них КЖЕ детальніше роз'яснює вимоги наказу і наголошує на деталях, пов'язаних із висвітленням такої інформації. Зокрема, варто показувати лише крупний план руйнувань чи уламків, де не видно географічних подробиць, аби не дозволити ворогові коригувати вогонь, не називати точної адреси руйнувань – але при цьому зберігати відповідні матеріали, що можуть стати доказами у майбутніх міжнародних судових процесах щодо притягнення до відповідальності держави-агресора та її представників. Варто пам'ятати, що оновлена версія наказу додала низку нових категорій забороненого контенту, не згаданих раніше в рекомендаціях Комісії:

- відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються;
- інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по військових об'єктах

Варто показувати лише крупний план руйнувань чи уламків, де не видно географічних подробиць, аби не дозволити ворогові коригувати вогонь, не називати точної адреси руйнувань – але при цьому зберігати відповідні матеріали, що можуть стати доказами у майбутніх міжнародних судових процесах щодо притягнення до відповідальності держави-агресора та її представників

(пунктах), якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом або іншими органами військового управління Збройних Сил України;

- інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури держави, якщо така інформація не розміщувалася органами державної влади України;
- інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, зокрема й про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів;
- інформація про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України;
- інформація, яка може дозволити противнику встановити конкретне місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони;
- реєстраційні номери, прапори або інші позначки на озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, які безпосередньо можуть свідчити про країну походження зразка озброєння та військової техніки;
- оприлюднення фото- або відеоматеріалів зі знищеними (ураженими, пошкодженими) зразками озброєння та військової техніки іноземного виробництва, які надавалися у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

Друга категорія обмежень, що пов'язана з поширенням ворожої пропаганди, стосувалася змін до законодавства, здійснених після 24 лютого 2022 року. На них журналістам потрібно зважати при підготовці матеріалів, оскільки за поширення деяких типів інформації журналістів тепер може бути притягнуто

до кримінальної відповідальності. До попередніх обмежень щодо поширення закликів до повалення конституційного ладу, мови ворожнечі, закликів до вчинення терористичних актів тощо тепер додалися такі норми:

Кримінальний кодекс України

- **стаття 111-1 Кримінального кодексу України:** колабораційна діяльність, яка передбачає здійснення інформаційної діяльності у співпраці та на підтримку держави-агресора та/або її окупаційної адміністрації (позбавлення волі від 10 до 12 років із позбавленням права обіймати певні посади на 10-15 років та можливою конфіскацією майна);
- **стаття 114-2 Кримінального кодексу України:** несанкціоноване поширення інформації про напрям, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, учинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (позбавлення волі від 3 до 12 років залежно від наявності обтяжувальних обставин);
- **стаття 435-1 Кримінального кодексу України:** виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі й гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, або його близьким (позбавлення волі до 5 років);
- **стаття 436-2 Кримінального кодексу України:** виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (позбавлення волі до 12 років залежно від наявності обтяжувальних обставин).

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

Варто згадати і ще один важливий прийнятий закон, який наразі не має кореспондуючої норми в Кримінальному кодексі – Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». Як можна зрозуміти вже з назви, він деталізує положення щодо заборони поширення російської пропаганди та символіки вторгнення, такої як «Z», «V» і емблем різноманітних родів військ і військових частин держави-агресора.

Лабораторія цифрової безпеки, Україна проти рашизму: нове законодавство для протидії російській пропаганді?

У березні 2023 року набув чинності Закон України «Про медіа», який кодифікував низку контентних обмежень для всіх типів медіа, включно з онлайн-медіа. Дві ключові статті цього закону – 36 та 119 – визначають типи інформації, які не можна розповсюджувати, і за поширення яких медіа можуть бути притягнуті до відповідальності, включно зі скасуванням реєстрації, анулюванням ліцензії чи блокуванням сайту

Насамкінець, у березні 2023 року набув чинності Закон України «Про медіа», який кодифікував низку контентних обмежень для всіх типів медіа, включно з онлайн-медіа. Дві ключові статті цього закону – 36 та 119 – визначають типи інформації, які не можна розповсюджувати, і за поширення яких медіа можуть бути притягнуті до відповідальності, включно зі скасуванням реєстрації, анулюванням ліцензії чи блокуванням сайту. Релевантними до війни є заборони поширювати:

- заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;
- висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, ґендерної ідентичності, інвалідності;
- пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії;
- інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні;
- інформацію, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму;
- інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму;
- інформацію, що принижує або зневажає державну мову;
- інформацію, що заперечує або ставить під сумнів існування українського народу (нації) та/або української державності та/або української мови;
- інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання

ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;

- недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора (держави-окупанта), її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором (державою-окупантом), у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності.

Війна не знімає також і встановленої законодавством потреби отримувати згоду на фото- та відеозйомку від осіб

Стосовно всіх цих норм закону більш докладне тлумачення обмежень матимуть право робити органи спільного регулювання, що нині формуються та мають почати свою активну роботу з весни 2024 року. Долучитися до їх створення можуть зареєстровані відповідно до закону медіа.

Війна не знімає також і встановленої законодавством потреби отримувати згоду на фото- та відеозйомку від осіб. Навіть більше, відповідальність журналістів лише збільшується: в умовах, коли «популярні» військові мають підвищений ризик стати жертвами катувань та нелюдського поводження у полоні, а історії звільнених із полону чи осіб, які змогли вибратися з окупації, можуть вражати описами бруталності, журналісти перед публікацією кожного матеріалу, який дозволяє ідентифікувати людину, мають зважувати безпекові інтереси навіть попри надання згоди героєм матеріалу. Знову-таки, відповідні матеріали однозначно варто збирати для доказової бази міжнародних злочинів на майбутнє, але їх публікацію буває доцільнішим відкласти.

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо висвітлення загибелі людей під час війни

Подібні етичні вимоги щодо захисту приватності та гідності стосуються і зображення загиблих. Комісія з журналістської етики підготувала Рекомендації щодо висвітлення загибелі людей під час війни. Таке висвітлення може бути виправданим, однак за уникнення ілюстрацій та відео, де великим планом зображені наслідки насильства, належної перевірки матеріалів, що з'являються у соціальних мережах, та відмови від сенсаціоналізму і клікбейту в заголовках. Іншими корисними рекомендаціями у сфері захисту приватності можуть бути Рекомендації Комісії щодо висвітлення тем, пов'язаних із українськими полоненими, та Рекомендації Комісії щодо інтерв'ю з російськими військовополоненими в українських

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо висвітлення тем, пов'язаних із українськими полоненими

ЗМІ, які детальніше роз'яснюють обмеження на публікацію особистої інформації та розкриття ідентичностей полонених у відповідних контекстах.

Поради журналістам від КЖЕ

Як бачимо, законодавчі норми, що регулюють роботу журналістів, досить активно оновлюються після запровадження правового режиму воєнного стану, так само змінюється і фокус дотримання журналістської етики. Природно, що не кожне медіа та його працівники можуть встигати відслідковувати ці норми та адаптувати свою щоденну редакційну роботу відповідно до них. Комісія радить журналістам та редакціям:

- тримати руку на пульсі щодо змін законодавства і звертатися до фахівців-юристів щодо тлумачення таких норм;
- неухильно дотримуватися вимог поведіння у зоні ведення бойових дій, аби не втратити акредитацію та не позбутися спеціального захисту, що надається міжнародним гуманітарним правом;
- підкорятися вимогам представників сил оборони щодо перевірки фото- та відеоматеріалів, заборон на зйомку;
- дотримуватися вимог журналістської етики при підготовці матеріалів, оскільки війна не звільняє працівників медіа від цього обов'язку;
- ретельно ставитися до захисту конфіденційної інформації, приватності тих, кого знімаєте, а також до відображення у матеріалах жертв насильства, смертей людей тощо – вони та їх родичі мають право на захист гідності;
- пам'ятати, що деякі матеріали, попри увагу до них аудиторії, можуть зашкодити їхнім героям та родичам, а тому може бути доцільнішим відмовитися від їх публікації з одночасним переданням історій до правоохоронних органів для подальшого розслідування.

РОЗДІЛ 4

РОБОТА КОМІСІЇ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олексій Погорелов

президент Української асоціації
медіа бізнесу, член Комісії
з журналістської етики

Коли 24 лютого 2022 року почалася повномасштабна війна Росії проти України, то, напевно, першою, або точно однією серед перших, хто почав допомагати журналістам створювати якісний контент, не порушуючи етичних стандартів і при цьому допомагаючи українцям не лише виживати, але й чинити опір окупантам, стала Комісія з журналістської етики.

КЖЕ почала організовувати онлайн-спілкування з експертами, готувати роз'яснення, надавати поради вже в середині березня 2022 року. Крім вдячності, ми отримували й критику, мовляв, «Які дискусії, коли ворог бомбардує українські міста?!». Але одночасно із захистом нашої країни зі зброєю у руках потрібно було захищати її на інформаційному фронті, де ворог атакував не менш активно.

Те, що запит на таку професійну допомогу був величезним, у КЖЕ помітили одразу. На дискусії, які Комісія з журналістської етики проводила на платформі Zoom та транслювала онлайн на своїй офіційній сторінці у фейсбуку, збиралося понад 100 людей наживо, і кожен учасник/учасниця мали можливість у режимі онлайн поспілкуватися з колегами, почути їхні думки та поради, поставити запитання, як висвітлювати події, пов'язані з війною, не порушуючи етичних стандартів.

КЖЕ та запрошені експерти допомагають журналістам

Із початку повномасштабного вторгнення і до середини липня 2022 року КЖЕ провела 18 дискусій із визнаними журналістами

Із початку повномасштабного вторгнення і до середини травня 2023 року КЖЕ провела близько 30 дискусій із визнаними журналістами, зокрема Євгеном Спіріним – головним редактором видання «Бабель», Севгіль Мусаєвою – головною редакторкою «Української правди», Ольгою Руденко – головною редакторкою The Kyiv Independent, Євгеном Малолеткою – фотожурналістом, Тетяною Трощинською – головною редакторкою «Громадського радіо», Наталкою Гуменюк – українською журналісткою, документалісткою, та з багатьма іншими.

Це були розмови про те, як висвітлювати історії людей, що пережили травму, про те, як передавати історії через фото-репортажі, про те, як відмовитися від поширення контенту російською мовою, а натомість почати подавати інформацію про події в Україні англійською мовою, і багато-багато іншого.

Усі записи ретельно зберігаються у КЖЕ і доступні для перегляду на нашому YouTube-каналі. Радимо їх переглянути, адже вони не втрачають актуальності.

Але не лише досвід професійних журналістів був серед першочергових запитів. Зокрема, 24 березня 2022 року Комісія з журналістської етики запросила Ганну Маляр, тодішню заступницю міністра оборони України, поділитися власними думками та представити офіційні вимоги Міноборони щодо журналістської діяльності під час війни, надати роз'яснення щодо правил подання матеріалів, а також розказати про вимоги до балансу між патріотизмом та об'єктивністю. Понад 160 медійників, студентів факультетів журналістики та інших зацікавлених осіб узяли участь у цій онлайн-дискусії від Комісії з журналістської етики. Це був перший відкритий захід для журналістів у партнерстві з Міністерством оборони України.

Трохи пізніше, 29 березня 2022 року, в інформаційній агенції «Укрінформ» відбулася дискусія експертів на тему «Злочини проти довкілля під час війни» від Центру екологічних ініціатив ГО «Екодія» та Комісії з журналістської етики. Це зараз здається, ніби дискусії йшли одна за одною. А тоді, наприкінці березня, між ними минула, як тоді відчувалося, ціла вічність. Говорили про важливість фіксації воєнних злочинів проти довкілля, аналізували ситуації на територіях природно-заповідного фонду та спрогнозували, що чекає природу після завершення війни.

Жвавий інтерес до цієї теми та, як з'ясувалося в ході обговорення, брак інформації для журналістів про актуальні дослідження та ресурси, куди можна і передавати інформацію, і де її можна отримувати, контакти та поради експертів, – усе це стимулювало КЖЕ зібрати такі дані у окремий посібник. Комісія з журналістської етики опублікувала його спільно з ГО «Екодія» під назвою «Не тільки про апокаліпсис. Як повідомляти про зміну клімату в медіа? Поради журналістам і редакціям». Посібник перебуває у вільному доступі.

У грудні 2022 року ми говорили з експертами про «енергетичну журналістику під час війни: як пояснити суспільству складні речі простими словами», а у лютому 2023-го Олександра Матвійчук, українська правозахисниця, голова організації «Центр громадянських свобод», яка 2022 року отримала Нобелівську премію миру, ділилася знаннями про те, як збирати та фіксувати докази воєнних злочинів.

Посібник «Не тільки про апокаліпсис. Як повідомляти про зміну клімату в медіа?»

Поради журналістам і редакціям»

Саморегулювання – найефективніший інструмент мотивації

Результати опитування медійників щодо їх роботи під час воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку зі збройною агресією Росії

Розділ «Заяви та рекомендації»

У 58% опитаних журналістів повністю або частково виникають складнощі у висвітленні явищ війни – такі результати опитування медійників щодо їхньої роботи під час воєнного стану. Опитування проводилося Комісією з журналістської етики з 21 до 31 березня 2022 року.

Щоб допомогти, ми з березня 2022-го до травня 2023 року провели близько 30 лекцій та дискусій, оприлюднили понад 20 заяв та рекомендацій. Усі вони доступні на сайті Комісії у розділі «Заяви та рекомендації».

Однак не тільки у журналістів виникають запитання про те, як висвітлювати події, пов'язані з війною. Чимало запитань та навіть скарг на публікації Комісія отримує і від читачів. Комусь не подобається, що у сюжеті про бомбардування на задньому плані показано житловий будинок, в якому проживає автор скарги. Хтось невдоволений тим, що в соцмережі поширено запис, як люди у військовій формі ногами відштовхують міни з проїжджої частини на узбіччя, і немає застережень, що так робити не можна. Не одну скаргу Комісія отримала на поширення нецензурної лексики у всім відомій фразі про «російський воєнний корабель».

За перше півріччя 2022 року Комісія з журналістської етики отримала 43 скарги, і за 17-ма з них було ухвалено та оприлюднено рішення. Якщо ж порівняти з довоєнною ситуацією, то 2021 року КЖЕ отримала й обробила 206 скарг, 2022-го – 84, а за 4 місяці 2023 року – 39 скарг. Не усі скарги, які надходять до Комісії, відповідають її мандату. Зокрема, скарги на рекламні матеріали чи на дії журналістів (а не на оприлюднені публікації) Комісія з журналістської етики не розглядає. Натомість скарги чи запити на найбільш складні та резонансні теми КЖЕ розглядає насамперед. Такі, як уже згадані скарги на поширення фрази про «російський воєнний корабель», сюжет про міни на дорозі, запити про роботу з людьми, які пережили травму, про роботу з військовими та ін.

Повертаючись до ухвалених 17 рішень, порушення Кодексу етики українського журналіста були визнані Комісією у 10 випадках, а у 7 КЖЕ встала на бік медіа. Кожне рішення містить не лише аналіз предмета скарги та оскаржуваного матеріалу, але й обов'язкове пояснення, чого вимагає Кодекс етики

За перше півріччя 2022 року Комісія з журналістської етики отримала 43 скарги, і за 17-ма з них було ухвалено та оприлюднено рішення. Якщо ж порівняти з довоєнною ситуацією, то 2021 року КЖЕ отримала й обробила 206 скарг, 2022-го – 84, а за 4 місяці 2023 року – 39 скарг

і як журналісту потрібно вчиняти у подібних випадках для того, щоб слугувати інтересам аудиторії та створювати якісні матеріали.

Дуже важливо зауважити, що жодна зі скарг не розглядається членами КЖЕ без отримання пояснень від редакції. Це принципово важливо для ефективності та дієвості саморегулювання в царині журналістського контенту. Адже метою роботи Комісії з журналістської етики є саме підвищення якості журналістських матеріалів завдяки дотриманню авторами цих матеріалів вимог Кодексу етики українського журналіста. А щоб так і було, потрібно аналізувати помилки та пояснювати, як треба було зробити, щоб і мету матеріалу досягнути, і етичні стандарти не порушити.

Важливо зауважити, що жодна зі скарг не розглядається членами КЖЕ без отримання пояснень від редакції. Це принципово важливо для ефективності та дієвості саморегулювання в царині журналістського контенту. Адже метою роботи Комісії з журналістської етики є саме підвищення якості журналістських матеріалів завдяки дотриманню авторами цих матеріалів вимог Кодексу етики українського журналіста

Щоб рішення Комісії мали вплив, якраз і потрібно запитувати у авторів матеріалів та у редакторів, чому матеріал було оприлюднено саме у тому вигляді, у якому його побачила аудиторія. Бо, можливо, на те є вагомі причини. І вже після аналізу надавати рекомендації щодо того, як варто було зробити. По-перше, саме така процедура – коли редакція має можливість надати пояснення, додатково проаналізувати оприлюднений матеріал, почути скаргу на нього і вивчити рекомендації КЖЕ – і є саморегулювальною. По-друге, аналіз помилок та рекомендацій – це набагато кращий мотиватор, аніж покарання та примус. Відгуки і від скаржників, і від редакцій дають нам упевненість у тому, що саморегулювання розвивається успішно і що все більше редакцій дослухаються до висновків та порад КЖЕ.

Окрім роботи зі скаргами, Комісія надає оперативні відповіді на запитання, де можна швидко прореагувати. Зокрема, на такій гарячій лінії, роботу якої підтримала данська International Media Support, за травень та червень 2022 року надано понад 100 консультацій та роз'яснень.

А ще дуже активно розвивається співпраця зі студентами та викладачами журналістики. Адже ще під час навчання студенти мають аналізувати Кодекс етики українського журналіста та його застосування у своїй діяльності. Тільки за три місяці – з квітня до червня 2022 року – КЖЕ підписала 5 нових меморандумів про співпрацю з вишами. Усього ж за 2022 рік було укладено 14 меморандумів, саме з факультетами журналістики.

Робота з колегами як в Україні, так і за кордоном

КЖЕ звернулася до АІРСЕ з проханням про усунення або тимчасове призупинення членства російської колегії в європейському альянсі

Ще на початку квітня 2022 року Комісія з журналістської етики подала заклик до Альянсу незалежних пресрад Європи (АІРСЕ) щодо усунення або тимчасового призупинення членства Громадської колегії Росії зі скарг на пресу. Цей орган саморегулювання наших північних сусідів мав би сприяти чесній журналістиці, але насправді аж ніяк не заважав поширювати мову ворожнечі брехливим рупорам Кремля.

Колегія ніколи не засуджувала перетворення більшості російських медіа, зокрема й державних, на пропагандистські та шовіністичні, що сприяло скочуванню Росії в диктатуру. Така бездіяльність призвела до нічим не виправданого широкомасштабного вторгнення армії Росії на територію України. Тож КЖЕ звернулася до АІРСЕ з проханням про усунення або тимчасове призупинення членства російської колегії в європейському альянсі.

Спочатку нам запропонували дочекатися жовтня, коли відбудеться щорічна конференція та загальні збори АІРСЕ, бо за статутом організації питання про усунення з членів Альянсу є компетенцією саме загальних зборів. Але після наполегливого прохання КЖЕ розпочати розгляд цього питання швидше в Альянсі все ж розпочали обговорення. У середині червня за підсумками онлайн-голосування не було ухвалено жодного рішення, і «технічно» це питання перенесли у порядок денний все тієї самої жовтневої щорічної конференції та загальних зборів АІРСЕ. Отримавши таку відповідь, КЖЕ проінформувала АІРСЕ про тимчасове припинення членства в Альянсі в односторонньому порядку.

Станом на травень 2023 року Альянс так і не спромігся виключити своїм рішенням представників Росії з АІРСЕ

Шкода, але щось подібне ми вже проходили в Україні. Зокрема, ще 2021 року Комісія привертала увагу правоохоронців до діяльності псевдоорганізацій, які за гроші видавали прескарти усім охочим. Тоді належної реакції та припинення діяльності таких організацій не відбулося. Згодом один з очільників організації, яка торгувала прескартами, – Стремоусов – став гауляйтером на захоплених Росією територіях.

Станом на травень 2023 року Альянс так і не спромігся виключити своїм рішенням представників Росії з АІРСЕ.

Мовляв, представники Росії поінформували Альянс, що тимчасово призупиняють своє членство з огляду на ситуацію в їхній країні. КЖЕ у відповідь поінформувала Альянс про повне припинення свого членства, а в знак солідарності з нашою країною тимчасово призупинили своє членство в АІРСЕ ще 10 країн. А колаборант Стремоусов, як повідомляли медіа, у жовтні 2022 року загинув у ДТП.

Разом – до перемоги!

Тож єднаймося і докладаймо спільних зусиль до розвитку саморегулювання в сфері якісної професійної журналістики. Найпотужніший мотиватор – власні прагнення до підвищення якості роботи та розвитку власного медіа, а не примус, від кого б він не виходив. Відповіддю на примус зазвичай є спротив. А коли людина має прагнення – вона знайде спосіб, як досягнути своєї мети. Оце і є ключова різниця між тим, як працює регулювання та саморегулювання. Шукаймо мотивацію та посилюймо якість українських медіа разом!

РОЗДІЛ 5

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ліза Кузьменко

голова ГО «Жінки в медіа»,
членкиня Комісії з журналістської
етики

Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну тема гендерної рівності в українських медіа стала ще більш актуальною. Варто висвітлювати права і потреби військовослужбовиць та медиків, волонтерок, жінок з інвалідністю, жінок, які, рятуючись від війни, виїхали за кордон, та тих, хто лишається і боронить Україну в тилу. Такі матеріали мають різнобічно показувати силу та стійкість українських жінок, проблеми й шляхи подолання цих викликів.

Через повномасштабне російське вторгнення в Україну в українських медіа істотно зменшився показник присутності жінок. Дослідження, проведене Інститутом масової інформації в IV кварталі 2022 року, показало, що в середньому онлайн-медіа цитують експерток лише у 12,5% матеріалів. Таких низьких показників Інститут масової інформації не фіксував із 2014 року. Жінки як героїні зараз згадуються в 33% матеріалів, тоді як чоловіки — в 67% матеріалів онлайн-медіа. Це може бути пов'язано з тим, що у цей час найбільш затребуваною була тема оборони та військова тематика, в яких практично не залучають саме жінок-експерток.

Крім того, жінки найчастіше фігурують як матері, дружини, доньки бійців (переважно загиблих) і волонтерки, дещо рідше – політикині, а чоловіки – як бійці (великою мірою ті, кого проводять в останню путь), політики (керівництво країни, військових адміністрацій тощо) і волонтери. Такими є дані моніторингу гіперлокальних друкованих та онлайн-медіа 24 областей України, проведеного у першій половині червня 2022 року Волинським пресклубом.

Цитування експертів та експерток в онлайн-медіа

Попри те, що все більше українських журналістів і редакцій уникають стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків в армії, деякі медіа продовжують публікувати сексистський контент. Наприклад, «та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні», пише видання «20 хвилин. Вінниця», або «Жінки в ЗСУ: українські красуні, які взяли до рук зброю та «насіпають» окупантам» та «Тетяна Чубар – навідниця САУ. Тендітна білявка воює в 58-й окремій мотопіхотній бригаді імені гетьмана Івана Виговського», – йдеться у статті ТСН «1+1».

- Вікторія Поліщук понад усе хотіла стати десантником. Дівчину захоплювала сама ідея стрибнути з парашута і вона втілила свою мрію.
- Вродлива, смілива, цілеспрямована, сильна. Вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати.
- А коли рашисти пішли у наступ, стала на захист Батьківщини. Та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні.

Фото: матеріал видання «20 хвилин. Вінниця», 21 травня 2022 року

TCH

УСІ ПУБЛІКАЦІЇ КРАЩЕ З YOUTUBE ЕКСКЛЮЗИВ TCH УКРАЇНА ПОЛІТИКА **ВІЙНА** ГЛАМУР ПРОСПОРТ

ОЗБРОЄННЯ ТА АРМІЯ

RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

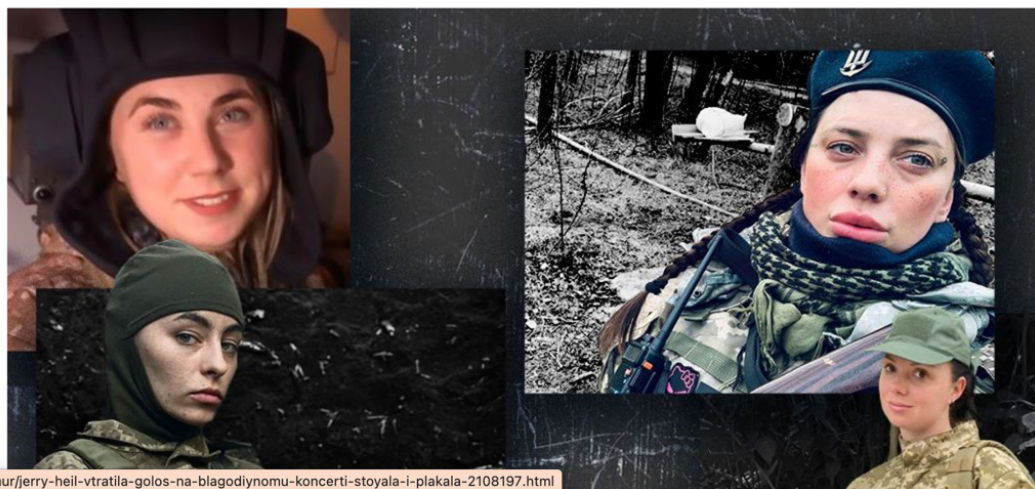
АКТУАЛЬНІ ЗАПИТИ

TCH > Війна

Жінки в ЗСУ: українські красуні, які взяли до рук зброю та "насипають" окупантам

13:12, 07.07.22 9937 3 хв

Поділіться:

[s://tsn.ua/glamur/jerry-heil-vtratil-golos-na-blagodiyному-koncerti-stoyala-i-plakala-2108197.html](https://tsn.ua/glamur/jerry-heil-vtratil-golos-na-blagodiyному-koncerti-stoyala-i-plakala-2108197.html)

Фото: матеріал ТСН «1+1», 7 липня 2022 року

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу

У цих публікаціях журналісти вдаються до так званого доброзичливого сексизму.

Доброзичливий сексизм – сексизм, який так само, як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами). Це пасажі про те, що жінки слабкіші, їх потрібно захищати. Вони «ніжні красуні», їм «треба народжувати дітей», а не перейматися кар'єрою.

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Варто нагадати положення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Крім того, у статті 21-1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ідеться про те, що засоби масової інформації відповідно до законодавства сприяють недопущенню:

- дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі;
- поширення матеріалів, що відтворюють чи зміцнюють дискримінаційні уявлення про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, схвалюють або провокують дискримінацію за ознакою статі чи насильство за ознакою статі, зокрема й сексуальне насильство.

Фактично 18 років (до набрання чинності закону про медіа 2023 року) ця норма була декларативною, тобто не передбачала наслідків для українських медіа на практиці. Однак новий Закон України «Про медіа» встановив, що поширення в медіа висловлювань, які підбурюють до дискримінації чи утисків щодо окремих осіб та їх груп, зокрема й за

ознакою статі, є «значним порушенням». За такі порушення Національна рада з питань телебачення і радіомовлення має право застосовувати заходи реагування.

Зокрема, лінійні аудіовізуальні медіа, тобто телебачення, у разі порушення мають сплатити штраф у розмірі 10% ліцензійного збору, або від 5 до 40 мінімальних заробітних плат на день вчинення порушення. Якщо врахувати, що з 1 січня 2023 року мінімальну заробітну плату було встановлено на рівні 6 700 грн на місяць, то за поширення дискримінації телебачення може заплатити штраф від 43 500 до 348 000 гривень. За значні порушення в онлайн-медіа застосовується штраф від 5 до 10 розмірів мінімальних заробітних плат на день вчинення порушення. Тобто від 43 500 до 67 000 гривень.

Із прийняттям нового законодавства українським медіа, що поширюють дискримінаційний контент, доведеться змінюватися або платити гроші. Це означає, що важливим залишається просвіта й додаткове навчання. Для великих загальнонаціональних медіа розв'язанням проблеми може стати запровадження посад радників із питань недискримінації, а також омбудсманів редакцій (уповноважені з дотримання стандартів у медіа). Подібні посади існують в Швеції, Данії, Нідерландах та інших європейських країнах.

У своєму рішенні «Щодо зображення військовослужбовиць в медіа» від 1 червня 2022 року Комісія з журналістської етики радить журналістам і редакціям, висвітлюючи діяльність військовослужбовців та військовослужбовиць:

1. Уникати коментування зовнішності жінки, а також недоречного акцентування на статі та віку під час виконання нею професійних обов'язків. Зокрема, «красива», «вродлива», «слабка» чи «сильна» – це оцінка, яка ґрунтується на уявленнях автора чи авторки про красу і силу. Можна давати конкретні деталі, як-от «у спортзалі піднімає 80 кг», «у неї у вухах сережки, подаровані подругою», «невеликого зросту, з 36 розміром взуття, тому на складі для неї не знайшлося пари, довелося купувати за свої гроші».
2. Облишити застарілі патріархальні уявлення про «образи жінок». Не використовувати фрази на кшталт «жінка – слабка стать». Не поширювати стереотипів за ознакою

Із прийняттям нового законодавства українським медіа, що поширюють дискримінаційний контент, доведеться змінюватися або платити гроші. Це означає, що важливим залишається просвіта й додаткове навчання

статі у журналістських матеріалах. Для цього перевіряти свої матеріали за допомогою «дзеркального методу» (чи однаково доречно певне висловлювання виглядало б у матеріалах про жінку/про чоловіка).

3. Не протиставляти жінок і чоловіків між собою, коли йдеться про виконання професійних обов'язків. Не транслювати суб'єктивні судження щодо оцінки зовнішності жінок-військових.
4. Більше приділяти увагу темам утвердження гендерної рівності в армії, посиленню видимості в медіа участі жінок на війні, збільшення кількості експертток і коментаторок-жінок із військової тематики.
5. Уживати фемінітиви, щоб зробити видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни.

РОЗДІЛ 6

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ ТА ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ. ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ

Ліна Куц

перша секретар Національної
спілки журналістів України,
членкиня Комісії з журналістської
етики

Переважна більшість українських журналістів і журналісток до 24 лютого 2022 року не мали досвіду висвітлення подій війни. Серед викликів, які постали перед редакціями з перших днів широкомасштабного російського вторгнення, – використання належних підходів у роботі з новими темами.

У деяких випадках правила журналістської роботи вибудувалися на ходу – наприклад, щодо інформації, яку можна/не можна розголошувати в медіа, як швидко подавати фото- та відеоматеріали з місць обстрілів. В інших ситуаціях достатньо було «освіжити» вже усталені редакційні практики – наприклад, про використання й перевірку контенту з соціальних мереж чи про уникнення дискримінації. Ось кілька тем, які викликали труднощі або спричиняли суперечки в журналістському середовищі.

Оприлюднення інформації про військові об'єкти чи споруди

Після удару російської авіації по Київському бронетанковому заводу 16 квітня 2022 р. в мережі пролунали звинувачення на адресу журналістів телеканалу 1+1, який показав репортаж із підприємства за кілька днів до обстрілу. Сюжет було знято у цехах заводу, журналісти не назвали підприємство, однак, на думку критиків, інформації виявилось достатньо для того, щоб ідентифікувати об'єкт і вирахувати його точні координати.

У деяких випадках правила журналістської роботи вибудовувалися на ходу – наприклад, щодо інформації, яку можна/не можна розголошувати в медіа, як швидко подавати фото- та відеоматеріали з місць обстрілів

На користь журналістів говорить той факт, що зйомка відбувалася з дозволу керівництва концерну «Укроборонпром», до складу якого входить завод, і керівництво підприємства та концерну знало про зміст сюжету, ракурси, спікерів та інші деталі. До того ж місцезнаходження такого військового об'єкта не є секретом, який знає обмежене коло осіб.

Схожі звинувачення пролунали після фоторепортажу «24-го каналу», де журналістка зафіксувала танкові їжаки, бетонні блоки та інші елементи захисних споруд у центрі Києва. Дехто з колег убачав у цьому розголошенні таємниці та розкриття позицій українських військових. Інші наголошували, що порушень не було, а фотозйомка велася з дозволу та в присутності пресофіцера.

Відповідно до «Правил роботи журналістів та журналісток», затверджених 3 березня 2022 року головнокомандувачем

ЗСУ Валерієм Залужним на час воєнного стану в Україні, до переліку інформації, яку не варто розголошувати, справді, входить інформація щодо системи охорони та оборони системи військових об'єктів та засобів захисту особового складу, використовуваних озброєння та військової техніки. Водночас уточнюється, що не йдеться про ті об'єкти, які видимі або очевидно виражені. А барикади і їжаки на Майдані – саме такі очевидні об'єкти.

В обох випадках обрані теми становлять суспільний інтерес, а журналісти дотрималися як правил воєнного часу, так і професійних та етичних стандартів під час підготовки матеріалів.

Водночас трапляються випадки, коли журналісти поширюють інформацію, яка може зашкодити українським військовим. Наприклад, журналіст і блогер Денис Казанський 29 квітня 2022 року повідомив про визволення села Руська Лозова на Харківщині раніше, ніж це зробило Міністерство оборони. Інформацію активно поширили українські медіа, після чого заступниця міністра оборони Ганна Маляр заявила, що автор допису «в цьому ж пості оприлюднив ще дві речі, які не треба було публічно писати» і що після оприлюднення інформації «почалося загострення», а українські військові зазнали втрат: один загиблий і 12 поранених.

Негативні наслідки має й оприлюднення детальної інформації про українських військовополонених. Комісія з журналістської етики не вважає правильним обмежувати медіа в пошуку джерел, зборі фактів, їхньому аналізі для об'єктивного інформування аудиторії. Водночас редакції мають зважено підходити до підготовки матеріалів про полонених і розуміти наслідки неналежного висвітлення. Всі публічні історії про полонених не повинні містити факти, які можуть зашкодити їм у неволі: адреса місця служби, номер військової частини, назва підрозділу тощо; переконання полонених («український патріот», «борець із рашизмом»); відомості про стан їхнього здоров'я (якщо така інформація виходить не від самого полоненого або його рідних); наявність родичів на тимчасово окупованій території та ін.

Комісія з журналістської етики не вважає правильним обмежувати медіа в пошуку джерел, зборі фактів, їхньому аналізі для об'єктивного інформування аудиторії. Водночас редакції мають зважено підходити до підготовки матеріалів про полонених і розуміти наслідки неналежного висвітлення

Пошук балансу між суспільною важливістю інформації та ризиком, що ця інформація може заподіяти шкоди через оприлюднення, – один із викликів для українських журналістів і журналісток, які висвітлюють події війни

Пошук балансу між суспільною важливістю інформації та ризиком, що ця інформація може заподіяти шкоди через оприлюднення, – один із викликів для українських журналістів і журналісток, які висвітлюють події війни. Дотримання професійних стандартів – наприклад, оперативності, точності, достовірності – замало для того, аби знайти правильне рішення в тій чи іншій ситуації. І тут ключову роль відіграють етичні норми, якими керується журналіст/журналістка.

Внаслідок російського авіаудару по драматичному театру в Маріуполі 16 березня 2022 року загинули сотні мирних мешканців, які переховувалися в будівлі. Частина користувачів фейсбуку та лідерів думок звинуватила журналістів у тому, що нібито вони стали «навідниками». Напередодні український телеканал показав репортаж із Запоріжжя, де в центрі для біженців евакуйований мешканець Маріуполя розповів, що театр став бомбосховищем для тисячі мешканців. А вже наступного дня на дах театру ворожий винищувач скинув дві бомби.

Хоча той факт, що в будівлі театру переховуються люди, був і раніше відомий у місті, про це писали в локальних телеграм-каналах і чатах. У цих обставинах заявляти про те, що нібито агресор приймає рішення про обстріл на підставі репортажу, – це знімати з насильника відповідальність за знищення мирного населення і покладати частку відповідальності на жертву. Інформація, яка стала відома пізніше, свідчить, що російські військові умисне цілили в театр та в інші мирні об'єкти в Маріуполі, Кременчуку, Черкасах, Вінниці та інших містах. Кремль не змінив би своїх намірів навіть за умов абсолютного мовчання. І роль журналістів – показати всьому світу ці факти, не дати Росії спотворити дійсність і приховати правду.

А от поширення інформації про рух евакуаційної колони в режимі реального часу може зірвати евакуацію або поставити під загрозу життя людей. Повідомляти про успішну евакуацію варто не одразу – лише тоді, коли люди дістануться безпечного місця.

Готуючи матеріали, пов'язані з захистом цивільного населення під час війни, журналісти можуть зазнати тиску суспільної думки. До Комісії з журналістської етики звернулася

журналістка Олександра Рискальчук із Хмельницького з проханням оцінити на предмет відповідності професійним стандартам журналістики її власний матеріал в інтернет-виданні «ВСІМ» «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо». Це репортаж із лікарні, де під час повітряної тривоги переховуються вагітні жінки. Редакція інтернет-видання отримала низку обурень і погроз від читачів, які вважали, що публікація створює небезпеку для пацієнток закладу.

Комісія з журналістської етики не знайшла порушень у публікації. В цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна з великої кількості відкритих джерел, а укриття позначене на карті захисних споруд.

Оприлюднення персональних даних

Спілкуючись із потерпілими або близькими загиблих, журналісти постають перед складним вибором між суспільною важливістю теми і приватним життям людини.

Резонансним став випадок, пов'язаний із оприлюдненням персональних даних жінки, яка постраждала через обстріл житлового будинку в Києві. Радник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко розмістив у своєму телеграм-каналі відео із зображенням російського паспорта потерпілої від обстрілу житлового будинку в Києві. На відео було видно прізвище, дату народження, номер документа. Цю інформацію використали чимало медіа. Однак той факт, що інформація отримана з офіційних джерел, не знімає відповідальності з журналістів за порушення Кодексу етики українського журналіста, зазначила КЖЕ у своїй заяві щодо цього випадку.

Ще однією негативною практикою українських медіа стало висвітлення теми військовополонених російської армії. «Хоча журналісти не несуть юридичної відповідальності у рамках міжнародного гуманітарного права, медіа ніколи не повинні публікувати матеріали, які розглядають полонених як об'єкти «суспільної цікавості» або наражають їх і їхні сім'ї на більший ризик. Варто уникати оприлюднення персональних даних, за якими можна ідентифікувати полоненого і його близьких», – наголосила у рекомендаціях Комісія з журналістської етики.

Хоча журналісти не несуть юридичної відповідальності у рамках міжнародного гуманітарного права, медіа ніколи не повинні публікувати матеріали, які розглядають полонених як об'єкти «суспільної цікавості» або наражають їх і їхні сім'ї на більший ризик

Як зазначено в документі, обличчя військовополоненого не повинне показуватися, навіть за умови згоди на відео-запис інтерв'ю. Для цього журналісти можуть знімати співрозмовника зі спини або накладати блюр. Кадри загального плану повинні бути такими, щоб обличчя людей неможливо було розпізнати. У кадр не повинні потрапляти таблички чи списки з прізвищами полонених. Персональні дані, а також зображення можуть бути поширені лише в окремих ситуаціях – наприклад, коли родичі військовополоненого розповідають про нього і демонструють його фото.

Уникнення дискримінації окремих соціальних груп

В умовах широкомасштабного російського вторгнення журналісти порушують і теми, пов'язані з життям різних соціальних чи етнічних груп. При цьому не всім вдається уникнути дискримінаційних висловлювань або підходів. Зокрема, Комісія з журналістської етики винесла рішення за фактом публікації «15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат» (інтернет-видання Zaxid.net, 17 березня 2022 року) і встановила порушення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста.

У короткій новині двічі зазначено, що виявлені під час перевірки ймовірні порушники є вихідцями з південних та східних областей. У цьому випадку згадка про місце проживання чоловіків, які не стали на військовий облік, недоречна, оскільки порушення закону про мобілізацію не пов'язані з конкретним місцем чи регіоном. Таке згадування формує у читача хибне враження, що нібито порушниками закону є виключно або переважно мешканці певних регіонів, і це сприяє упередженому ставленню до цієї групи людей.

Іншим випадком порушення зазначеного пункту кодексу стала поведінка ведучого «24 каналу» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року. Телеведучий у своєму виступі під час прямого ефіру прямо закликав до знищення російських дітей, що може бути розцінене як заклик до вчинення міжнародного злочину. Оскільки висловлювання було оголошене у прямому ефірі на телебаченні та було доступне під час онлайн-трансляції телеканалу в YouTube, то воно мало більший ефект аніж, наприклад, письмове висловлювання для невеликої аудиторії в соціальній мережі.

Комісія взяла до уваги, що наступного дня журналіст вибачився в прямому ефірі, так само вибачився і керівник телеканалу.

Самоцензура

Чи варто критикувати владу під час гарячої фази війни? Чи зашкодять Україні журналістські розслідування, опубліковані напередодні важливих міжнародних перемовин? Чи можна оприлюднювати відео, як у територіальному центрі побили військовозобов'язаних? А що, як цією інформацією скористається Росія?

Часто українські медійники вдаються до самоцензури й обмежують перелік тем, які висвітлюють. Причини можуть бути різними: від уявлення про те, начебто критичні матеріали можуть зашкодити обороноздатності країни чи розколоти суспільство, – до неготовності працювати з гострою темою.

Такі самообмеження призводять до того, що медіа втрачають одну з основних своїх функцій – суспільний контроль за діями влади. Комісія з журналістської етики у заяві 2 березня 2023 року наголошувала, зокрема, на важливості журналістських розслідувань під час війни: «Воєнний стан у державі й обмеження, які накладаються на поширення певної інформації, не повинні призводити до відмови від журналістських розслідувань. У мирний час великий обсяг відкритих даних унеможлиблює або принаймні знижує ризик зловживання з боку чиновників або політиків. В умовах війни, коли прозорість ухвалення рішень і конкуренція обмежені, а реєстри закриті, громадяни здебільшого не мають можливості дізнатися правду. Завдяки журналістам-розслідувачам робота влади стає більш прозорою для громадськості».

Припущення, що ворог може скористатися результатами журналістського розслідування в своїх пропагандистських цілях, не повинне бути перешкодою в роботі журналістів.

Починаючи з лютого 2022 року, українські журналісти і журналістки порушують теми, які ніколи не виникали в мирному житті, та в обставинах, яких раніше не могли уявити. Тому помилок не уникнути. А робити висновки з помилок і рухатися далі допомагають рішення, заяви і рекомендації Комісії з журналістської етики.

В умовах війни, коли прозорість ухвалення рішень і конкуренція обмежені, а реєстри закриті, громадяни здебільшого не мають можливості дізнатися правду. Завдяки журналістам-розслідувачам робота влади стає більш прозорою для громадськості

ДОДАТОК 1

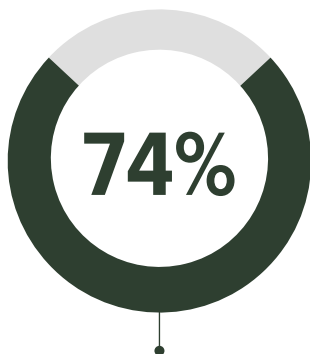
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КЖЕ

«Нові виклики, з якими ми не стикались»: у 58% опитаних журналістів повністю або частково виникають складнощі в роботі під час висвітлення тем, пов'язаних із війною», – дослідження КЖЕ

Комісія з журналістської етики провела опитування медійників щодо їхньої роботи під час воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку зі збройною агресією Росії.

Опитування проводилося з 21 до 31 березня 2022 року за допомогою анкети з варіантами відповідей методом адресного онлайн-опитування та поширенням інформації публічно серед представників журналістського середовища. Усього було опитано 136 осіб; із них – 43% редакторів, 29% журналістів, 10% викладачів фаху «журналістика», 8% медіаменеджерів та 10% інших працівників медіа. Серед опитаних – 70% жінок та 30% чоловіків. Отримані дані не є репрезентативними, а тому результати варто інтерпретувати як можливі тенденції. Всі дані подано в знеособленому вигляді.

продовжують працювати у сфері журналістики під час повномасштабного воєнного вторгнення Росії

- 74% опитаних продовжують працювати у сфері журналістики під час повномасштабного воєнного вторгнення Росії, 23% – частково продовжують працювати, 2% – не продовжують, 1% – інше.
- 56% медійників вважають, що їхня редакційна політика змінилась або частково змінилась під час воєнного стану, 39% респондентів зазначили, що політика не змінилась взагалі, 5% – інше.
- Якої допомоги медійники потребують першочергово: 62% – фінансування, 19% – експертної підтримки, 8% – психологічної підтримки, 2% – юридичної підтримки, 9% – інше.
- У 58% респондентів повністю або частково виникають складнощі в роботі під час висвітлення тем, пов'язаних із війною, лише у 30% складнощів не виникає, 12% не змогли відповісти.

стикалися або частково стикалися
у своїй журналістській роботі
з інформаційними
спецопераціями ворога

70%

28%

не стикалися

- 87% опитаних медійників обов’язково верифікують інформацію, перш ніж її поширити, 12% – верифікують частково, 2% – важко відповісти.
- 70% опитаних стикалися або частково стикалися у своїй журналістській роботі з інформаційними спецопераціями ворога та/або просуванням російських наративів під час воєнного стану в Україні. При цьому 28% опитаних – не стикалися, 2% – інше.
- 89% опитаних вважають, що Кодекс етики українського журналіста має бути дотриманим або частково дотриманим під час воєнного стану, 11% – важко відповісти.
- 65% опитаних помічали порушення або часткове порушення журналістських стандартів під час воєнного стану в Україні. При цьому 14% – не помічали порушень, 21% – важко відповісти.

ДОДАТОК 2

КОДЕКС ЕТИКИ
УКРАЇНСЬКОГО
ЖУРНАЛІСТА

Ухвалений 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів – підписантів Кодексу (у редакції зі змінами від 4 жовтня 2013 року, прийнятими з'їздом підписантів Етичного кодексу українського журналіста), визнаний Національною спілкою журналістів України (НСЖУ) та Незалежною медіа-профспілкою України (НМПУ)

1 Свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста.

2 Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста.

3 Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини.

Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи.

4 Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених.

Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду.

5 Журналіст не розкриває своїх джерел інформації, окрім випадків, передбачених законодавством України.

6 Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел.

7 Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією.

8

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст.

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст. Необхідно повідомляти аудиторію про подання відрепетируваних та реконструйованих новин.

9

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є поширення інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10

Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

11

Не допускається таке вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту.

Не допускається таке вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту. Журналістські опитування громадян не повинні фабрикуватися з метою отримання наперед визначеного результату.

12

Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилося, що вона не відповідає дійсності.

13

Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації.

Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації. Журналіст при збиранні інформації діє в правовому полі України і може вдатися до будь-яких законних, зокрема й судових, процедур проти осіб, які перешкоджають йому в збиранні інформації. Використання

негласних прийомів збирання новин допускається лише тоді, коли це необхідно для забезпечення достовірності або точності матеріалу. Такі прийоми можуть бути виправдані лише у разі, коли іншими способами зібрати інформацію неможливо.

14

Плагіат несумісний зі званням журналіста.

15

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання.

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

16

Журналіста не можна в службовому порядку зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам.

Журналіста не можна в службовому порядку зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам. Необхідно протистояти проявам зовнішнього втручання в контент – як безпосередньому тиску, так і діям, що мають непрямі ознаки такого втручання.

17

Незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний чи невиконаний журналістський матеріал є несумісним зі званням журналіста.

Незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний чи невиконаний журналістський матеріал є несумісним зі званням журналіста. Журналіст не повинен використовувати службове становище в особистих цілях, з метою наживи, самореклами, у кар'єристських цілях та керуючись прагненням догодити певним силам чи особам. Журналіст не має права використовувати фінансову інформацію до її оприлюднення з метою власного збагачення.

18

Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми.

Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством.

19

Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою.

Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою, піддається громадському осуду, може бути підставою для позбавлення прескарти чи членства в професійних спілках та НСЖУ. Розгляд конфліктних ситуацій етичного та професійного характеру здійснює Комісія з журналістської етики.

Фото на обкладинці PavelDorogou
Дизайн та верстка Тетяна Кабакова